

ВЛАДИМИР ДИМИТРИЈЕВИЋ
НАД ТАЈНОМ ЈАГЊЕТА БОЖИЈЕГ:
ПИСМА О ЛИТУРГИЈСКОЈ ОБНОВИ

Издање аутора

Аутор

Владимир Димитријевић

Наслов

**НАД ТАЈНОМ ЈАГЊЕТА БОЖИЈЕГ:
ПИСМА О ЛИТУРГИЈСКОЈ ОБНОВИ**

Књигу препоручује

Зоран Чворовић

Штампа

Добротољубље, Београд

Тираж

100

ISBN-978-86-904566-9-7

ВЛАДИМИР ДИМИТРИЈЕВИЋ

**НАД ТАЈНОМ
ЈАГЊЕТА БОЖИЈЕГ:
ПИСМА О
ЛИТУРГИЈСКОЈ
ОБНОВИ**

Чачак, 2024.

САДРЖАЈ

ЗАШТО ОВА КЊИГА: ПРЕДГОВОР ДРУГОМ, ИЗМЕЊЕНОМ ИЗДАЊУ	7
ИЗ ПРЕДГОВОРА ПРВОМ ИЗДАЊУ	13
ЛИТУРГИЈСКА ОБНОВА, СВЕТО ПРЕДАЊЕ И САБОРНОСТ.....	17
ПРЕТЕШКА ПИТАЊА ЗА ОЛАКЕ ОДГОВОРЕ.....	117
ДЕКОНТЕКСТУАЛИЗАЦИЈА ЛИТУРГОЛОШКИХ ЧИЊЕНИЦА:.....	151
КАКО СЕ СЛУЖИ СВЕТА ЛИТУРГИЈА: СВЕТО ПРЕДАЊЕ У ИЗЛОЖЕЊУ ПАТРИЈАРХА СРПСКОГ ПАВЛА	199
ДА ЛИ СЕ ЖЕНА СМЕ ПРИЧЕШЋИВАТИ ТОКОМ МЕНСТРУАЦИЈЕ: ОДГОВОР ПАТРИЈАРХА ПАВЛА	227
СМИСАО „КОНЗЕРВАТИВИЗМА“ ОБРЕДА	239

Ова књига је воштаница за покој душе Мирослава Павловића, православног мисионара из Љига.

ЗАШТО ОВА КЊИГА: ПРЕДГОВОР ДРУГОМ, ИЗМЕЊЕНОМ ИЗДАЊУ

Ова књига је објављена 2008. године, а сада излази измењена и допуњена, под новим насловом (стари наслов је прешао у поднаслов). Њен циљ је да нас подсети на благодатно светопредањско искуство Литургије, које је, авај, у нас данас изложено искушењима модернистичког реформизма, који се маскира у повратак „раној Цркви“. И нека нам нико не каже да је у питању пука обредност, која нема везе са „онтологијом“ Евхаристије. О обредности као свештеној обичајности, која човека буди из греховног дремежа, има много сведочења у учењу Цркве од Истока. Кроз обреде се, поред оног најважнијег, благодати христовног обожења Духом Светим, предаје свештена симболика, а без ње нема Истине.

Ево шта каже Свети авва Доротеј о монашкој одећи као символу истине монашког живота: „Мантија без рукава говори о томе да смо ми без руку, односно, без самовољног делања. Ако си заборавио заповести и изгубио дар молитве, онда, пре него што сагресиш, пре него што удариш или украдеш, погледај своју одежду. Камилавка је одежа детињег смирења и нека те у тренуцима гнева макар она подсети на прихваћена обећања. Према томе, живећемо у сагласности с нашим одећом, како се не би испоставило да носимо туђу одећу“.

Христос је пример за очување бити Светог Предања: чак и на крсту Он се молио „туђим речима“, то јест свето-предањским: „Боже Мој, Боже Мој, зашто си Ме оставио“ - то је цитат из 21. псалма (Пс. 21,2); „У руке Твоје предајем дух Мој“ је 30. псалам (Пс. 30,6). Тајну вечеру, на којој је саздао Литургију, обавио је светопредањским речима Старог Завета: „И узевши чашу, заблагодари и рече: Узмите... И узевши хлеб заблагодари, преломи Га и даде им говорити: Ово је Тело Моје које се даје за вас“ (Лк. 22,17-19). „И отпојавши хвалу, изиђоше на Гору Маслинску“ (Мт. 26,30). Речи „заблагодари“ и „отпојавши“ су традиционалне молитве, које су пратиле јеврејску пасхалну трпезу.

Предањско понашање ствара одређени тип личности, каква је Богом благословена. Руски филозоф Василије Розанов је писао: „Понављам, ја не волим монаштво; међутим, када сам видео складне редове тих стотина ‘црних девственица’, где се није могло видети ниједно грубо, сурово, лакомислено или површно лице (а ја сам се заиста загледао у њих), него су, напротив, сва блистала срдачношћу, предусретљивошћу и жељом да помогну - задивио сам се великом преображају који у човеку ствара околност, дух, типик.“

Ту су и дечји утисци о свеноћном бдењу Ивана Буњина: „Приђите, поклонимо се, приђите, поклонимо се; благослови, душо моја, Господа... слушам док свештеник, тихо корачајући по цркви, ћутке испуњава простор облацима миомириса из кадионице, гледам како се поклања иконама и очи ми се пуне сузама, и ја сада поуздано знам да ништа лепше и узвишеније од овога не постоји на земљи, чак и кад би истину говорио Глебочка који, са неколико рђаво

обријаних ученика старијих разреда тврди да нема Бога, свеједно, у свету не постоји ништа боље од овога што сада осећам, слушајући те возгласе и појање и гледајући на црвенкасте пламичке пред загаситозлатним зидом иконоста-са...“

Свештеник Сергеј Булгаков је писао да чак и таква „ситница“, каква је звук звона, има дубински значај: „Православље је незамисливо без звука звона, где се апофатизам оних енергија Прве суштине што се неисцрпно изливају и протицање срдачних и умних дубина слива са васељенским пространствима космичког преображаја и са спољашњим ликованем софијно-умно спасене твари. (...) Хришћанство може да постоји само као црквено или уопште не може да постоји“.

„И шта је драгоцено у Русији, ако не старе цркве? Зар су то канцеларије? Или редакције? А црква је стара, стара и ђакон „није нешто“, али топло је само ту“, ускликује Розанов, хроничар свакодневног живота православне Русије пре револуције.

Зато треба бити опрезан кад је „литургијска обнова“ у питању, да нам се, како неко рече, не деси да „бивши хипик мења Типик“. Само ако смо смерно свесни своје удаљености од хришћанског богослужбеног идеала, али и свакодневног врлинског живота негдашњих слугу Господњих, можемо се надати Божјем милосрђу и благодатној духовној обнови која нам је, у апокалиптичне дане што долазе, важнија од свега!

Не смемо заборавити: Литургија је Светиња над светињама, атомско језгро Цркве, и ако будемо наставили да

„вршљамо“ по атомском језгру, чекају нас духовна Хиросима и Нагасаки!

Ево шта је говорио чувени свештеник Павле Флоренски, руски Леонардо да Винчи, питајући се како је човеку уопште дато да у рукама држи Бога у путиру са Светим Причешћем: „Како божанска енергија не спаљује ништавност твари? Ова и друга питања захтевају онтолошко откривање. Преводећи на груби и сиромашни језик земаљских поређења, рећи ћемо: како може бити да се света чаша не топи као восак и да наше очи не следе од неиздрживог сјаја Оног Што је у њој? Шта би било ако би се у путир ставила честица сунца? Али тамо је Оно пред чиме је сунце мрак, и чаша је неоштећена. Не чини ли се у неким тренуцима да свештеник држи у руци градоносни облак: један неопрезан покрет и – удар муње ће га погодити. Али никакве слике неће пренети контраст између свега и ничега“.

И сада ништа (човек) треба да реформише Све (Богочовека). Прозазни и слабашни, једва живи човек, усуђује се да петља по Христовој Литургији...

Зато, чим крене модерничка реформа, ето пропасти. Како каже Флоренски: „Из црквеног култа и из његове основе и центра – Божанске Евхаристије – потичу све светиње хришћанског живота, мишљења и делања. Из култа потиче све оно што се потом посветовњачује у култури: философија, наука, облици друштвеног живота, уметност. Култ (и његова основа – тајинство Причешћа) јесте свештена и једина основа за живу мисао, стваралаштво, друштвени живот“.

Зато је данас скоро све јалово и мртво – не храни се Литургијом. А модерничко карикирање богослужења никуд не води.

Руски религиозни писац и логораш под комунизмом, Сергеј Фудељ, сведочио је да је Флоренски на својим предавањима говорио о Светим Тајнама које треба да освештају сваки делић живота, то јест о њима као „жариштима из којих се шири по свету божанска топлина, о томе како на Богојављење освећена вода спира и лечи подземно корење живота, о опасности која се скрива у одвајању личног и друштвеног свакодневног живота од култа, о мистичној деградацији процеса узимања хране, почев од једења Хлеба Божијег на трпези тајинства и завршавајући гутањем сендвича поред бифеа на железничкој станици, о томе да је циљ хришћанства освећивати свет, „чувати крстом његово становништво“, превладавати његово распадање, његову „трку према смрти“, преображавати његову свакодневицу, прожимати његово „бивање“, његову временитост свепроничућим зрацима вечности који иду из култа“. Или, како је, поводом литургијске мисли Флоренског писао игуман Андроник (Трубачов):“Устројство православног култа је устројство самог човека, лика Божијег; његов циљ је да сједини земаљско и небеско, да уздигне човека од доњег према горњем. Средиште православног култа је тајинство Евхаристије (причешће светим Телом и Крвљу Христовом).“

Управо због тога је и ново издање ове књиге: да нас подсети на средишњу тајну Свете Литургије, и опомене да чувамо Свето Предање. У њему је много више цитата него ауторског текста. То је, наравно, свесно: циљ је да се докаже истина, а не сопствена теза.

Потписник ових редова је одавно изгубио илузију да ће његове речи било шта променити на путу којим су многи православни кренули – а то је пут модернистичког по-

световњачења, који ће водити слому што га је, у 19. веку, описао Свети Игњатије Брјанчанинов, рекавши да ће се зграда званичне Цркве срушити нагло и изненада, јер се сва средства за њен опстанак позајмљују од овога света. Као кад се наслониш на дрвену кућу коју су појели термити – споља је све у реду, али, чим је пипнеш, она се руши. И још је додао Свети Игњатије: „Устројити живот по Богу веома је тешко **због раширености и свеопштости Отпадништва**. Отпадници, који су се размножили, **себе називају и представљају се ‘хришћанима’(!) јер тако лакше могу да прогоне истинске хришћане**; око истинских хришћана они плету безбројне интриге, на различите начине их спутавају у њиховој доброј намери да се спасу и угоде Богу, како је приметио свети Тихон Задонски. Против слугу Божијих они ће употребити и силу власти, и клевете, и препредене сплетке, и различите преваре и љута гоњења“.

То је тако. На нама је, међутим, да останемо верни Христу и Светом Предању, и да знамо да ни врата адова неће одолети Цркви. Иако свестан да књига коју читалац има у рукама не може ништа променити у широј перспективи доба у коме живимо, и у коме свет чека на апокалиптични слом, ипак је довољно да је неко прочита – јер, свако читање подстиче на разумевање, а разумевање рађа, Духом Светим, расуђивање, а расуђивање са смирењем је једини пут у сваком, па и у нашем, времену.

Господе, благослови!

*На Светој Епифанија Кийарској, њисца „Панариона“,
и Светој Германа Цариградској, њумача Лиџурџије, маја
2024. њодине Госѡдње*

ИЗ ПРЕДГОВОРА ПРВОМ ИЗДАЊУ

Да ми је неко пре деветнаест година када сам, по повратку из војске, постао Србин православне вере (до тада сам био, иако у детињству крштен, Србин паганског начина живота), рекао да ћу се једног дана бавити тзв. „литургијским питањима“, запрепашћено бих га погледао и, сигуран у себе, рекао: „Никад!“ За мене је Света Литургија била чудо над чудима, које се не може разумом сагледати и чије тумачење треба препустити најпобожнијима. Дивио сам се сваком тумачењу Литургије које је долазило од оних којима је ова служба била светлост и радост неизрецива; подједнако су ми били драги и Гогољ и Шмеман, и епископ макарипољски Николај и Григорије Светогорац, који је, фрагментарно, објављиван у „Православном мисионару“. Наравно, читао сам и наше опитне и учене богослове. Мој најдражи мистагог био је блаженопочивши владика будимски Данило, док сам на службу Божју углавном ишао у храм Св. Александра Невског у Београду, где су, у страху Божјем и окружени младима жељним Христа, служили, између осталих, отац Љуба и отац Вајо. Ишао сам и у српске манастире - од Ћелија, у којима ми је стари отац Симеон, док поје Литургију, лично на авву Јустина, до овчарско-кабларских манастира, верних богослужбеном предању Светог Николаја Жичког. Бивао сам у Русији, Грчкој, на Светој Гори, у Бугарској - и свуда ми се срце радовало на служби Божјој, и свуда сам се дивио благодатној једнообразности православног литургијског заједништва које је, истовремено, подразумевало и многоликост молитвених обичаја (рецимо, побожни Румуни из Молдавије клече на већем

делу Литургије, Руси праве мала метаније у одређеним тренуцима, итд.) Нисам ни знао да постоји некакав покрет за „литургијски препород“. Мислио сам: препорађамо се Литургијом и - то је то! А онда, за мене изненада, то је већ била тема разговора, па чак и оштрих полемика, широм Српске Цркве. Постало ми је неопходно и као вернику, и као вероучитељу (сад већ бившем), да разјасним себи извесна питања јер сам слушао тврдње да олтар за време целе Литургије треба да буде отворен, да свештеник треба да јерејске молитве, намењене тихом читању, чита да их цела црква чује, да је иконостас препрека сагледавању смисла богослужења, итд. Све ми је то изгледало необично, поготову тврдња да треба да служимо као у „раној Цркви“. Зар је могуће да наши стари нису знали како се обавља служба Божја, и зар је могуће сада, после петнаест векова, враћати се, на основу често непозданих науколиких истраживања, на, тобож сасвим доказану, ранохришћанску богослужбену праксу? Овакав какав јесам (Вааламова магарица која проговара чешће но што би требало, и то на разне теме), почео сам да се занимам за историју Литургије. За то време, полемика се у Цркви захуктала, литургијска питања постављена су и на Архијерејском Сабору, дошло је и до појединих отворених сукоба, а ја сам, како сам знао и умео, желео да допринесем дијалогу, приређујући и пишући књиге на ту тему. Пошто су многи од позваних ћутали, камен је проговорио (Лука 19, 40), и, после извесног времена, што посредно, што непосредно, од извесних је зачуо: „Ти си се родио сав у гресима, па зар ти нас да учиш?“ (Јов. 9, 34). Али, то није тема ове књиге, нити је суштина овог предговора. Ипак, због читаоца који ће се питати откуд „Саул међу пророцима“ (I

Сам. 10, 11), то јест православни публициста међу литурги-
чарима, дужан сам да кажем неколико речи.

Пре свега, у доба кад се литургијско питање тако озбиљно и оштро поставља у Светосавској Цркви, потребно нам је што више одговарајућих књига и расправа о темама које су покренуте. Пошто сам, откад пишем, себе сматрао за приређивача туђих мисли, то јест читаоца са ставом, решио сам да народу Божјем понудим оно што му може бити од користи у разабирању у једној од најсложенијих области црквеног живота и богословља. Дакле, читао сам, сабирао туђе благо, препричавао, задржавајући, наравно, право на сопствени поглед, право на врсту осветљења којим обасјавам изнете чињенице. Како рече један мој пријатељ, радио сам то, крајње неоригиналном, али мени сасвим одговарајућом „сору - paste“ методом, што се види и из ове књиге, где је „моје“ само везивно ткиво између ставова других, умнијих и ученијих од мене, а које сам желео да представим српском православном читаоцу.

Циљ свих записа је да укажу на опасности које се јављају на путу богослужбене реформе. Јер, како рече Бранко Миљковић, „опасности превазиђене метафором/на другом ће месту запевати опасније“. Не вреди реторичком маглом крити чињеницу да су многа литургијска питања постављена, и да од нас траже САБОРНЕ одговоре. Ова књижица је један од многих гласова у потрази за свештеним милозвучјем саборности. Какав је то глас - нека о томе суде Бог по Својој милости и читалац по својој добронамерности.

На Св. Герасима Јорданског, 2008. године

**ЛИТУРГИЈСКА ОБНОВА,
СВЕТО ПРЕДАЊЕ И САБОРНОСТ
(Писмо свечасној монахињи С.)**

Многопоштована мати,

Човек који потписује ове редове већ годинама прати Ваше монашке песме - покајнице, и Ваш труд на прослављању Блажене Стевке (Ђурчевић), подвижнице дечанске и свесрпске. Са искреним поштовањем клањам се Вашој вери, нади и љубави ка Христу, и молим Вас да моје отворено писмо схватите као писмо млађег брата у вери, који Ваш часни монашки лик и подвиге сматра узвишеним и благородним узором. Пошто је Ваше писмо о литургијском дијалогу начелно, а тај дијалог нам је насушно важан, мој одговор Вама не тиче се толико Вас лично, колико тема које сте у свом тексту „Царска средина молитвеног трезвења“ („Православље“, 1. децембар 2007. године) покренули. Потпуно се слажем с Вама када кажете да смо, због историјских услова, живели у доба када нам је мало светоотачке литературе било доступно. Сада те литературе, хвала Богу, има. Нико не спори да су поједини наши архијереји, чије заслуге за Цркву не могу бити доведене у питање, још као јеромонаси желели да у праксу уведу богато наслеђе Светих Отаца, чега се плодови виде и на Косову, и у Рашкој, и у Црној Гори, и у Херцеговини, и у Бачкој - нарочито када је монаштво у питању. Али питање литургијске реформе је нешто друго.

Пре свега, ранохришћански литургијски „плурализам“ плод је ранохришћанског стања Цркве. А то је било хари-

зматско стање, стање многих откровења и озарења, која су постепено уступала место већој уређености и сређености. Уосталом, када бисмо се враћали раној Цркви, ни камен на камену не би остао од данашњег њеног устројства. Код нас је то враћање ранохришћанским вредностима углавном селективно: хоће се првобитна еклисиологија на једној, а ватиканолики примат Цариградске патријаршије на другој страни; хоће се сваколтургијско причешћивање, а пориче се могућност древних епитимија (које су, због абортуса, подразумевале и доживотно одлучење од причасне Чаше); хоће се ранохришћанска права „царског свештенства“, а одбија се одвајање од духа овог света.

Да поменемо понешто што се, у данашњој Цркви, не би могло спроводити без револуције, а што је било својствено раном хришћанству (уосталом, све револуције су извођене у име изневерене првобитности човека и света, а претварале су се у терор над човеком). Рецимо, данашњи епископи су наследници апостола. По Јевсевију Кесаријском, апостоли и њихови настављачи су својевремено разделили сву имовину сиротињи, и као убожјаци ишли широм света проповедајући реч Божју. Они нису имали никакво богатство. По Учењу дванаесторице апостола, „Дидахију“, апостол у хришћанској општини коју посећује сме само да преноћи, и одмах иде даље. Ако остане неколико дана на истом месту, (као готован!), лажни је апостол. Можемо ли да замислимо да епископи данас тако живе? А пророци? Они су у првој Цркви били утицајнији од епископа. По „Дидахију“, пророк мора да има „нарав Господњу“; он не сме да једе на гозбама за које је наредио да се приреде сиротињи; он не сме да од верних прима новац за проповед, нити да

на основу речи које говори захтева материјалну добит; не сме да учи ближње нечему што сам не упражњава. Ми данас у Цркви не видимо пророке утицајније од епископа. У раној Цркви ђакони су били ближи епископима него презвитери, и имали су значајнију улогу од презвитера. Свети Игњатије Богоносац вели, у посланици Тралијанцима, да је ђаконима поверена „служба Исуса Христа“ и да их треба поштовати као Христа, исто онако као што се поштују епископи (док презвитере пореди само са апостолима). Св. Поликарп Смирнски вели да епископи и ђакони треба да поступају достојно Божјих заповести и славе, а „Дидахи“ каже да хришћани себи постављају „епископе и ђаконе, достојне Господа, мужеве кротке и несреброљубиве, и истинољубиве и испитане“. Ђакони верни својој служби постајали су епископи. Очито је да до тога данас не долази; положај ђакона у Цркви сасвим је другачији.

У раној Цркви велика пажња је посвећивана сиротињи. Дужност епископа није се тицала толико изградње владичанских дворова, колико старања о убогим и немоћнима. Ако сиромах дође на литургијско сабрање, па нема где да се смести, да му епископ уступи своје место, било је ранохришћанско правило.

Ту је, наравно, и бирање клирика од стране народа - такође ранохришћански обичај. У окружној посланици Првог васељенског сабора јасно стоји: „По упокојењу неког епископа, на његово место може да буде изведен и новообраћеник, уколико буде достојан тога и од народа изабран“. Свети Амвросије Милански је за епископа изабран још као катихумен - јер је народ тако хтео. Он је касније молио да, „по узору на Оце, избор епископа буде уз сагласност наро-

да, и да се не обавља ако народ не пристаје да прими епископа који је предложен“. Житељи два пентапољска града у доба Св. Атанасија Великог, незадовољни својим епископом Орионом, добрим, али неактивним, изабрали су уместо њега неког Сидерија. Бивши неоплатоничар, који је тек прешао на хришћанство, извесни Синесије, не рашчистивши с неоплатонизмом, на захтев народа је изабран за епископа, иако је патријарх Теофило Александријски добио Синесијево писмо у коме га он обавештава да, као философ, не може лако да се одрекне учења о предпостојању душе и да није сигуран у васкрсење тела.

Дакле (што би рекао апостол Павле: у безумљу говорим!), зашто не обновимо лаократију - власт лаоса, народа Божјег? Зашто само да хор формално пева „Аксиос!“ док се хиротонише већини непознати човек? Свега тога може да буде ако се враћамо раној Цркви, а не само гласног читања литургијских молитава и честог причешћивања.

Но, оставимо оваква размишљања по страни. Она су реторичка метода чији је циљ да се покаже да Предању не смемо да приступамо селективно. Православни хришћанин данашњег доба треба да буде свестан својих немоћи. Ми смо толико отуђени од живота Божјег да би нам било боље да се погрузимо у покајничко ћутање због духовног стања у коме се налазимо. Смирењем достижемо славу у Царству Господњем; а један од основних начина да се смиримо јесте да живимо и служимо Богу онако као су чинили наши свети преци, не преступајући отачке међе.

Драга мати,

Знам да Ви верујете да је пракса гласног читања моли-тава нешто врло древно и дубоко засновано на хришћанској старини. Многи од наших православних тако мисле. Али, полазишта тог мишљења су погрешне претпоставке о структури древне Литургије, претпоставке западних литургичара који су довели до реформи после Другог ватиканског концила. Ево како изгледа тај низ претпоставки, изложен у Врњачкој Бањи 24. јуна 2004. године, на дан Св. Вартоломеја и Варнаве, од стране једног нашег црквеног делатника и касније објављен у часопису „Пут, Истина и Живот“ манастира Лепавина:

„Да ли молитве треба читати гласно или у себи? То је једно од многих питања која нам се протежу последњих тридесетак година. Код нас за то нико није ни питао. Једноставно тако се живело. Мало је ко о томе размишљао. Међутим, молитве треба читати гласно. То тихо читање молитава не значи ништа. Онда не учествује Црква у молитви. Сада морамо бити свесни тога: кад је већ до тога дошло. То није мали период да се читају молитве у себи. Дуг је то период.

Ја бих мало да проучимо генезу ових догађања и да видимо како је дошло до тога да се молитве читају у себи. Молитве треба да се читају гласно. Ту нема дилеме уопште. Тако је и било у почетку саме Цркве. Тада су постојала три степена свештенства: епископ, презвитер и ђакон. Епископска улога је била да врши литургију и да управља Црквом. То је била његова једина функција. Међутим, и данас се улога епископа садржи у томе да без епископа не може бити литургије. Али, епископ може да рукоположи све-

штеника и да да благослов да свештеници служе литургију. На тај начин свештеник ипак има власт да у име епископа служи, али да свог епископа увек помиње на богослужењу. Уколико свештеник не помиње свог епископа на богослужењу, та литургија није валидна. Презвитери у ранија времена нису служили литургију. Служили су само у случају ако је епископ био болестан, па није могао да дође у цркву. Епископ би свештеника тада овластио само за ту литургију: „Ти ћеш да служиш ову литургију у име епископа“. У то време није било могуће да епископ присуствује литургији, а да литургију неко други служи. То би било ненормално стање. Међутим, када су верници почели да се окупљају у већем броју, све више и више, догодило се да нема довољан број епископа, а литургија мора да се служи народу. Тада је дата сагласност да и презвитери, значи свештеници, служе литургију. Све до VI века у Александријској цркви свештеници нису могли да служе литургију осим изричито - ако је епископ спречен или по његовој дозволи. Тек у VI веку свештеници су коначно добили право да служе литургију, али тада је настао други проблем. Иконостаси тада нису били као данашњи, већ само као парапети. Епископ је тако увек био окренут народу. Зато се његова катедра налазила на горњем месту. Ту је он седео и поучавао и руководио литургију. А онда, када је свештеник почео да служи и он је био окренут народу, али он никада није могао да стоји ту где је катедра епископа. Онда је свештеник морао да стоји са стране, или са леве или са десне. Будући да се догађало да епископ због својих обавеза не дође понекад и по годину дана у неку парохијску цркву, онда је било мало чудно зашто свештеник стоји са стране. Тада се свештеник окренуо према истоку. Оног момента када се презвитер окренуо

према истоку, молитве које је он читао више се нису чуле. Тако се догодило да је презвитер мало по мало почео да чита молитве у себи. Интересантно је да је цар Јустинијан у својој цркви забрањивао читање молитава у себи. Чак је наредба била да свештеници гласно читају молитве. На VI Васељенском сабору наређено је да се молитве читају гласно. Међутим, пракса је ипак била јача од закона, а после нико на то није обраћао пажњу. У почетку се, такође, врло озбиљно постављало питање - зашто да ђакон чита Јеванђеље на литургији? То је право епископа. Он треба да чита Јеванђеље и поучава народ и да говори реч Божју. Будући да су тада у великим градовима саборне цркве биле веома велике, а епископи обично старији, а како код старијих људи глас постаје све слабашнији и слабашнији, када би епископ читао Јеванђеље обично се његов глас није добро чуо, због чега је ђакон морао да понавља речи епископа јачим гласом. А онда је дошло до тога да су се многи запитали; „Па зашто онда да ђакон само понавља? Кад већ понавља, може и сам да чита.“ Тако је Јеванђеље почео да чита ђакон. Е, сад ми, после оволико година, свештеника који је све време службу вршио на овај начин треба да учимо нечему другом. То иде доста тешко. То треба уводити, али постепено и то већ током школовања. Тај, назовимо га „проблем,“ постоји безмало у свим Црквама. У Грчкој цркви је то мање изражено, јер код Грка обично ту ситуацију нико и не поставља као проблем. Међутим, ми то некако желимо да поставимо као проблем, да нижемо мак на конач. Али, доћи ће једнога дана и то време када ће се све то исправити на прави начин. Много је тешко свештенике који су 60 година читали молитву у себи одједном приморати да читају наглас. Па, проћи ће и тај период и рашчистиће се многа питања, па и

ово. Али неким декретом то наређивати, није баш згодно. Декрети никоме никада нису добро донели. Међутим, ми ипак прво сопственим примером морамо да покажемо и тако да отклонимо све што ствара забуну, па ако неко хоће да нас следи, добро је... “Толико из Врњачке Бање.”*

Код наших обновитеља Свете Литургије стално се среће тенденција да се гласно читање молитава представља као „ранохришћанско“. Али, литургичари савремене епохе такву тврдњу називају „романтичним анахронизмом“. Један од њих је и учени фратар византијског обреда, Роберт Тафт, који каже: “1. Рана традиција. Еволуција литургијске молитве у раној Цркви, како је описује Ален Боули, OSB, у свом фундаменталном раду под насловом „Од слободе до формуле. Еволуција евхаристијске молитве од вербалне импровизације до записаног текста“ (Catholic University of America Studies in Christian Antiquity 21, Washington, DC 1981), може бити подељена на три етапе: 1) Прва два века хришћанске историје представљали су период стваралаштва и спонтаности када још није било фиксираних (утврђених и забележених) литургијских текстова. 2) Током II- IV в. почели су да се појављују записани текстови, постојећи паралелно са текстовима који су били изговарани без припреме, импровизовано. 3) Најзад, пред крај IV века видимо постепено распрострањивање писаних, утврђених и забележених формула, чије коришћење временом постаје обавезно за све. Ова три периода настављају се један на други и наведени подаци приближно су тачни.

Иако немамо непосредна сведочанства која јасно говоре о томе да су импровизоване молитве биле гласно изгова-

* Ово је била реч епископа жичког Хризостома (нап. В. Д.)

ране у току периода 1-2, тешко је претпоставити какав другачији закључак бисмо могли извести па основу постојећих извора. Одакле је било познато да су молитве биле импровизације, ако их нико није чуо? Даље, ми често наилазимо на приговоре да спонтане молитве нису биле православне. Иринеј (око 202) у делу „Против јереси“, 1,13,2 ошто осуђује евхаристијску молитву јеретика Марка, а Кипријан (258) у делу „О јединству Цркве“, приговара новацијанима: „да састављају другачију молитву од недопустивих речи“. Али како су могли Иринеј и Кипријан да знају да су молитве биле јеретичке ако их нису чули читане наглас? Исто можемо рећи и о критици начина произношења молитви и о упутствима како их треба изговарати, за шта Боули наводи много примера. Да се те молитве нису читале гласно, ко би могао знати како су биле изречене?

Затим, у давнини су чак и личне молитве биле читане наглас. Нови Завет наводи многобројне примере такве гласне молитве, а то је потврђено многим другим изворима, како незнабожачким тако и хришћанским, и из класичног и позноантичког периода. Свети Никита Ремезијански (после 414) у свом литургијском трактату „О користи химни“ 13-14, поучава своја духовна чеда да за време бденија треба пажљиво да слушају читање Писма и да не ометају чтеца и остале који су се сабрали мрмљањем наглас својих посебних молитава: „Нико не треба да се моли тако гласно да тиме смета ономе ко чита“. Столеће касније св. Кесарије, митрополит Арла (503-542) покреће исто питање у својим Проповедима (72, 2): „Пре свега, љубљени, када приступамо молитви треба да се молимо тихо или ћутке. Ако неко

хоће да се моли наглас, може тиме да отме плодове молитве онима који стоје поред њега“.

Чак и после појаве утврђених и забележених литургијских формула, које налазе широку примену пред крај IV века, литургијске молитве настављају да читају гласно, будући да су тада људи управо тако читали - чак и кад су били насамо и читали за себе. Дела апостолска, 8, 27-35, наводе пример такве личне молитве наглас, а исто чини Августин у својој „Исповести“, VIII, 6 (15), IX, 4 (8). Наша савремена пракса читања у себи или тихог читања, па чак и „читања (произношења) очима“, без гласног изговарања речи, па и без помицања усана, за људе у давнини била је ретка вештина, која је изазивала чуђење кад су се суочавали са њом, као што се то види из Августинових „Исповести“, VI, 3 (3). Чак и када су предстојатељи на Литургији читали забележен текст једнако се могао извести закључак да су они читали гласно, будући да су у давнини људи управо тако читали чак и за себе.

На основу горе написаног, треба закључити да су се рани Хришћани и Хришћани позноантичког периода молили наглас независно од тога да ли је молитва била лична или литургијска, спонтана или читана са написаног текста.

2. Шта се десило са том традицијом? Пред крај периода касне антике рана традиција почела је да опада и литургијске молитве, као што је Евхаристијска анафора, (свештенослужитељи) су почели да читају тихо.

Први пут то видимо код сиријских Хришћана. У Омилији 17 о источно- сиријској Анафори, приписиваној Нарсају (502), пише: „Одевен у сјајне одежде свештеник, језик

Цркве, отвара уста и тихо говори Богу, као свом познанику“. У јелинским изворима, око 600. г. Јован Мосх у свом „Духовном лугу“, 196, запажа да су „у неким местима свештеници имали обичај да гласно изговарају [евхаристијску] молитву“ - имајући у виду, треба претпоставити, да то више није био свеопшти обичај.

За константинопољски патријархат то је потврђено 167. новелом императора Јустинијана I (527-565), објављеном 565. г., која прописује:

„Штавише, налажемо свим свештеницима и епископима да молитве, које се користе у Божанственом Приношењу и светом Крштењу, не изговарају нечујно, него гласно, да би их верни могли чути и да би то побуђивало душе слушалаца на већу побожност и узвишавало их на слављење Господа Бога“. Затим Јустинијан ради потпоре свога мишљења парафразира 1 Кор 14,15-17: како неко може рећи „Амин“ на ваше благодарење кад не чује шта говорите. Јер ви можете изговарати многа благодарења, али другога то неће назидавати. Затим, (наводи) и Рим. 10, 10: „Јер се срцем верује за праведност, а устима се исповеда за спасење“ - треба да знамо шта говоре уста да бисмо у то веровали и били спасени. Новела закључује: „Отуда следи да молитве Светог Приношења и друге молитве епископи и презвитери треба да изговарају гласно (чујним гласом) Господу нашем Исусу Христу, нашем Богу, са Оцем и Светим Духом.“ Јустинијан завршава новелу санкцијама запређеним онима који не буду извршавали његов декрет, што доказује да се он борио са постојећим злоупотребама и упућивао на повратак ономе што је још увек сматрао истинском традицијом.

Упркос Јустинијановом пропису, од VIII века византијски литургијски коментари и рукописи сведоче о напуштању раније традиције. Већ у најранијем византијском литургијском рукопису, Barberini Gr. 336 (око 750. г.) Божанствена Литургија је имала одељке који су указивале да молитве треба читати тихо (или у себи). Глава 39 византијског литургијског коментара, познатог као Protheoria (око 1085-1095) потврђује не само да је Јустинијанова битка била изгубљена, него и да је анафора изговарана тихо (или у себи) изазивала недоумицу и незадовољство међу вернима: „Неки од сабраних збуњени су и забринуте, и питају: „Шта све ово значи? Зашто свештеник шапуће у себи?“ А они хоће да знају о чему су те молитве“.

Исти процес назадовања може се посматрати и на Западу. Око 750. г. *Ordo Romanus* 5 I, 88, већ сведочи о тихом (или у себи) читању канона, а од IX в. већ видимо јасну разлику између *Praefatia*, која се пева, и молитви које следе после *Sanctus*-а, почев од *Te igitur*, коме често претходи одељак *Canon missae* или *Canon Actionis*, које служећи свештеник чита тихо.

3. Шта да чинимо сада? Пре него што одговорим на ово питање, дужан сам да упозорим да из овога што је већ написано не изводите неосноване закључке. То је важно упозорење, будући да људи често погрешно схватају прошлост са становишта савремених реалности. На основу тога они би могли да претпоставе да су у прошлости молитве намерно гласно читане да би их сабрани у храму могли чути. Такав закључак би био романтичарски анахронизам. Остављајући на страну раније цитирану Јустинијанову Новелу 176, можемо наћи сасвим мало сведочанстава о томе да се

у раној или позноантичкој Цркви неко бринуо о томе који део богослужења сабрани могу да чују или виде, и колико могу у њему да учествују, изузев читања псалама, Писма, проповеди и Светог Причешћа. Ствар је у томе што су се, читајући молитве гласно, рани Хришћани просто придржавали обичаја који су постојали у јудејској и незнабожачкој средини која их је окруживала и у којој су не само јавне (заједничке), него и личне молитве и штива гласно изговарали. Али колико гласно? Можемо основано да посумњамо да су у огромним базиликама постконстантиновског Истока, које нису биле опремљене савременим системима за појачавање звука (појачалима), многи од присутних у храму могли чути и разумети анафору, чак и да је предстојатељ узвикивао њене речи из све снаге. Штавише, уставни одељци и иконографија Византије показују да је свештеник читао молитве погнут, а тај став очигледно не доприноси да се читање добро распознаје. Око 600. г. Јован Мосх (око 540/550 - 619) у свом „Духовном лугу“ приповеда о деци која су запамтила речи анафоре тако што су их често слушала у храму - али, додаје он, то је било зато што је „у те дане био обичај да за време богослужења децу постављају близу олтара“. То оставља отвореним питање колико су анафору могли да чују одрасли који су стајали у лађи цркве, по припратама и на галеријама, далеко од деце која су била сабрана близу олтара.

Најзад, чак и кад људи чују молитве, то још не значи да их разумеју. Све до савремене епохе већина Хришћана је била неписмена и необразована, говорила је дијалекатском формом језика и имала врло оскудан речник. Језик који је коришћен у богослужењу, чак и кад је то била књижевна

форма њиховог матерњег језика, био је сасвим другачијег нивоа од дијалекта којим су говорили, са фондом речи који је превазилазио границе њиховог разумевања. Чак и проповеди јелинских Отаца у позноантичкој традицији биле су тешко схватљиве простом народу, а св. Григорије Назианзин, епископ Константинопоља (380-381, + око 390), маштао је о томе да га људи моле да проповеда на њима разумљивом језику. Па и кад је литургија била служена гласно у књижевној форми њиховог матерњег језика, они су могли да разумеју тек понешто од онога што је било читано.

Дакле, не треба аутоматски изводити закључак да су у давнини молитве биле гласно читане из истих разлога из којих ми желимо да оне буду читане данас. Стога, када се ја слажем да људи треба да чују и разумеју молитве (са неким нијансама које ћу споменути касније), моје мишљење није засновано на томе да су тако чинили и у прошлости. Црква никада није била руковођена ретроспективном идеологијом, будући да Предање није прошлост. То је самосвест Цркве данас, која јој се предаје не као инертна ризница, него као динамични унутрашњи живот. Дакле, решење данашњих пастирско-литургијских проблема треба да зависи од садашњих потреба, независно од тога да ли су то Хришћани чинили у прошлости.“

Ово је поштен закључак: да, ранохришћански свештеници су молитве читали гласно, али то нема везе са ДАНАШЊИМ ГЛАСНИМ ЧИТАЊЕМ. Тафт каже да критеријум његове „цркве“, римокатолицизма, није и не може да буде црквена прошлост (која је за нас - не и за Тафта - освештано наслеђе). За православне прошлост није прошлост, него отачко благо. Зато је веома битно да се растанемо с митом

да се враћамо нечему што је ранохришћанско, а што нам је и сада неопходно (да ли је?)

Основна претпоставка (о њој је све време реч у вљачком предавању горепоменог црквеног делатника) је-сте да је ранохришћанско служење Литургије било *versus populum* (свештеник лицем окренут народу). Римокатолици су ту претпоставку спровели у пракси: изнели Часну трпезу пред народ, окренули се лицем народу и - погрешили. Њихови најодговорнији литургичари, попут регенсбуршког теолога и учитеља садашњег папе, Клауса Гамбера, уочили су грешку и настојали да је исправе. Ево Гамберовог одговора на тезу да је данашњем човеку значајнија идеја Литургије као „заједничке Трпезе“ од Литургије која се окреће Истоку, као символу Христа: „Чак и ако модерни човек није више много забринут за прецизан правац према којем је окренут током молитве - премда се и данас мусли-мани током молитве окрећу према Меки а Јевреји према Јерусалиму - ипак би требало да разуме зашто би и свештеник и верујући требало да буду окренути у истом правцу.

Идеја да би сви који учествују у приношењу свете Жртве требало да се сједине „лица окренутог ка Господу“ сасвим је безвремена и има здравог смисла чак и у наше дане и у нашем времену. Поред теолошке нијансе садржане у питању да ли би свештеник током приношења евхаристијске Жртве требало да буде лицем окренут према народу, постоје и социолошки проблеми које би требало да размотримо, а у вези са темом стварања „евхаристијске заједнице око трпезе“.

Професор социологије, В. Зибел (W. Siebel) у свом кратком раду „Liturgie als Angebot“ (Литургија као прино-

шење) изражава своје уверење да свештеник који је лицем окренут према народу „представља најбољи и превасходни символ новог духа у Литургији“.

Он у наставку каже: „Пракса (да свештеник гледа ка литургијском Истоку, а не ка народу нап. В. Д.) која је била присутна раније остављала је утисак да је свештеник вођа и представник верујућих и да служи као њихов гласноговорник, слично као Мојсеј на гори Синај. Верујући је преузео улогу онога који шаље поруку (молитву, поклоњење, жртву); свештеник служи као вођа који ту поруку предаје, а Бог као Онај Који ту поруку прима.“

У својој новој улози, каже даље Зибел, за свештеника би се „тешко могло рећи да наставља да служи као представник верујућих; напротив, он је сада у већој мери глумца који игра улогу Бога или то чини бар током средишњег дела мисе, слично ономе што се играло у Obermmergau (представе Страдања Христовог) или у другим религиозним представама“.

Зибел изводи следећи закључак:

„Овај нови заокрет догађаја претворио је свештеника у глумца од којег се очекује да улогу Христа игра на позорници, у поновној поставци Тајне вечере, чини да се личност Христа и личност свештеника сједињују на начин који је до сада био недопустив.“

Зибел објашњава спремност са којом су готово сви свештеници прихватили служење *versus populum*: „Чињеница да свештеници у великој мери осећају несигурност и усамљеност природно узрокује трагање за структурама нове емотивне подршке. Део те емотивне подршке је она

подршка коју он добија од верника. Међутим, ова подршка води ка новим облицима зависности: зависности глумца од његове публике“.

У свом чланку „Pubertäterscheinungen in der Katholischen Kirche“ („Знаци пубертета у Католичкој цркви“) К. Г. Реј (K.G.Rey) запажа нешто сасвим слично: „И док је у старини свештеник служио само као анонимни посредник, први међу вернима, окренут према Богу а не према људима, представник свих који је заједно са њима приносио Жртву, изговарајући молитве које су му биле прописане - он је данас посебна личност, са својим личним обележјима и личним животним стилем, а његово лице је окренуто према народу. За многе свештенике, ова промена је искушење са којим не могу да се изборе, проституисање њихове личности. Неки свештеници су потпуно спремни - а неки су то у мањој мери - да задобију личну корист од ситуације. Њихови гестови, изрази њихових лица, њихови покрети, њихово целокупно понашање - све служи да субјективно привуче пажњу на њихову личност. Неки на себе привлаче пажњу понављајући запажања, објављујући поуке и, у последње време, изговарањем личних добродошлица и опроштаја... за њих је ниво успеха у њиховим представама мера њихове личне снаге и на тај начин показатељ њиховог осећања сигурности и самопоуздања“.

У „Литургији као Жртви“ Зибел пориче гледиште које излаже Клаусер, а које смо претходно навели, тј. гледиште да служење *versus populum* „доприноси да се јасније прави евхаристијска заједница око трпезе“, говорећи: „Планирано ближе окупљање народа око трпезе вечере Господње тешко да доприноси јачању осећања заједништва. Свеште-

ник је једини који је уистину код трпезе и стоји код ње, приликом вечере. Други учесници вечере седе, више или мање удаљени, у аудиторијуму.“

Зибел додаје овоме још једно запажање: „Уобичајено је да Часна трпеза буде па извесном растојању и да је издигнута, што значи да осећање заједништва које је постојало у оној одаји у којој је одржана Тајна вечера, једноставно не може поново да се створи. Уколико нам је окренут лицем, свештенику је тешко да не остави утисак да с напором покушава да нам нешто прода. Да би се поправио овај утисак, учињени су покушаји да се олтар помери усред оног места где су верници. На тај начин, појединац не мора да гледа само на свештеника, него и на особу која седи поред верника самог или особу која седи насупрот њему. Померање Часне трпезе до средине простора где су верници, међутим, значи такође да се простор између сакралног средишта и верника изгубио. Страх Божији који би нас обично обузимао када уђемо у цркву, где је Бог реално присутан, замењен је неким млаким осећањем, одговором на нешто што је тек незнатно другачије од уобичајеног“.

Са социолошког гледишта, смештање свештеника иза Трпезе тако да је лицем окренут ка народу, претвара га у глумца потпуно зависног од његове публике, а такође и у продавца који своју робу нуди присутнима. У својој књизи *Das Konzil der Buchhalter* (Савет ревизора) Алфред Лоренцер износи нека друга питања која се, у извесној мери, баве естетским проблемима.

„Микрофон не ‘хвата’ само сваки удисај, заједно са свим шумовима у позадини. Читава сцена много више подсећа на студијску поставку за телевизијске „кухињске

чаролије“; чак су и литургијски облици који се запажају код реформисаних протестантских храмова формалнији; у реформисаним црквама, обред је постао маргиналан, свесно доведен до нивоа упрошћености и краткоће. Литургијска реформа (у нашој, католичкој цркви) задржала је свети обред као средишњи део своје Литургије, уклонивши при том ризницу симболичних радњи које су њен интегрални део. Та реформа наставља да незграпно представља обред као суштински процес промишљених поступака; она истрајава у изазивању лажног осећања трансценденције која меша физички чин извођења неке радње са стварном трансценденталном природом мита. На пример, она је склона да смишљено изложи чин који нам приказује сваку појединост обреда једења: ви седите и посматрате човека како неспретно и на комадиће ломи крхку хостију и посматрате како те комадиће халапљиво ставља у уста. Било да нам се то допада или не, приморани сте да гледате како неко жваће, а што није увек естетски угодан чин за гледање; имате прилику да посматрате особит начин на који неко конзумира свето Причешће... посматрате начин на који он крпом суши и брише путир.“

То је, укратко, друштвени аспект свештеничког служења лицем окренутим према народу. Наравно, читање речи Божије већ је друга прича. Овде је положај свештеника лицем окренутог према народу већ унапред дат, као што је увек било схваћено и прихваћено да свештеник своју беседу изговара лицем окренут према народу, као што чини и ђакон, читајући Јеванђеље.

Већ смо приметили да је (право служење Литургије) потпуно другачије. За разлику од Литургије речи, која је,

ако хоћете, представљање људима, Литургија свете Жртве је свети чин у којем се сједињују небо и земља и на нас се излива божанска благодат. Овде правац учесника и свештенослужитеља мора бити усредсређен у молитви Господу. Тек током причешћивања верујућих, које је евхаристијски обед у истинском смислу, свештеник и причасник су поново лицем у лице окренути један према другом.

Ова наизменична промена у положају свештеника код олтара током служења мисе има важан симболичан и друштвени значај. Током молитве и приношења Жртве, свештеник би, заједно са народом, требало да буде окренут лицем према Богу; међутим, када оглашава реч Божију и када даје св. Причешће, он је окренут према народу.

Као што смо видели, обичај да се током молитве окренемо лицем према истоку стар је колико и Црква. То је традиција која се не може мењати. Она симболише непрестано „гледање у правцу Господа“ (J. Kunstman) или, као што Ориген каже у својој расправи о молитви (с. 32), то је алегорија душе која гледа ка почетку истинске светлости, очекујући блажену наду и јављање славе великога Бога и Спаса нашега Исуса Христа (Тит. 2, 13).“

Гамбер је уочио да су римокатолици погрешили управо тамо где су се православни сачували; а православни су очували схватање Литургије надасве као Жртве, која није пука Трпеза. Циљ модернистичких реформи после Другог ватиканског концила био је НАГЛАШАВАЊЕ људског, „братског“ момента сабрања, а потискивање жртвеног карактера Евхаристије. Да чујемо Гамбера: “Будући да стручњаци признају да се данашња употреба олтара (тј. Часне трпезе, нап. В.Д.) који је лицем окренут према народу не може оправда-

ти никаквим позивањем на древни обичај (тј. тврдњом да су управо такав олтар користили рани хришћани), зашто онда ми не бисмо могли да прихватимо неизбежан закључак који следи из овог увида и да уклонимо све олтаре као „трпезаријске“ жртвенике који који су са изненађујућом једнообразношћу били постављани широм света?

Одговор на ово друго питање веома је јасан: новостворено схватање природе мисе и Евхаристије јесте оно што се значајно разликује од традиционалног.

Постоји свесна намера да се избегне утисак да је „Часна Трпеза“, како називају олтар у источним Црквама, заправо жртвени олтар, олтар на којем треба да се принесе Света Жртва. То је вероватно и разлог због којег се савремени олтар обично опрема тако да подсећа на сто постављен за званичну породичну вечеру: ставља се једна ваза са цвећем и две или три свеће. Свеће су углавном груписане на „левој страни“ стола, док се букет цвећа поставља на супротни крај. Овако асиметричан аранжман је смишљен: оно што би овде требало да се избегне јесте стварање фокуса који су у прошлости стварали крст у средишту олтара и свећњаци са његове десне и леве стране; најзад, актуелни циљ је да се олтар претвори у трпезу за обедовање.

Ви стојите испред олтара на којем би требало да се принесе жртва. Ви не стојите иза њега. Ова једноставна идеја била је јасна чак и свештеницима који су приносили жртве у паганским временима. Свештеник је у унутрашњем светилишту храма био лицем окренут ка лику божанства којем су жртве приношене. Овај основни приступ је био сасвим сличан ономе што се дешавало у јерусалимском храму. Свештеник чији је задатак био да принесе жртво-

вану животињу стајао је испред стола Господњег (Малах. 1,12), како се називао велики олтар у средишту храмовног дворишта, лицем окренут према унутрашњем храму где је у Светињи над светињама чуван Ковчег завета, према месту које је било пребивалиште Свевишњег (в. Пс. 17).

Обед се одвија тако што глава породице седи између осталих чланова, или, да употребимо други израз, у кругу породице. Жртва се, пак, приноси уз службу која је уобличена управо за ту сврху; она се приноси на посвећеном месту или испред њега (које може бити и посвећено дрво). И опет се ова основна замисао примењује у свим религијама. Литургија се издиге изнад људи; и, ено право место је испред људи, испред олтара, пред лицем Божијим.

Кроз читаву историју, људи су се окретали у правцу онога коме су жртве биле намењене. Они се нису окретали у правцу својих ближњих. Ориген у својим објашњењима Књиге бројева (10,2) описује став Цркве о овом питању: „Особа која стоји испред олтара својим положајем показује да она обавља свештеничку улогу. Посао свештеника је да се моли за опроштај људских грехова“. Нажалост, ово запажање има мало значаја у данашњем свету када се чини да смо углавном изгубили свест о сопственом греху и грешности.

Углавном се зна да Лутер није прихватао природу мисе као жртве. Он је мислио да се главна сврха мисе састоји у проповедању речи Божије, уз Abendmahl, тј. обед сећања (помена) који је прати. То нам објашњава зашто је он захтевао већ наведено окретање служитеља лицем према пастви.

Иако је истина да католички теолози, уопштено говорећи, не подијају директно природу мисе као приношења Жртве, један број њих инсистира на томе да Жртва не би требало да буде њен главни циљ и да, уместо тога, током служења мисе треба нагласити идеју о заједничком обеду. Они ово чине углавном из екуменских разлога, како не би увредили протестанте; при том очигледно не брину хоће ли повредити осетљивост источних Православних Цркава, које верују да природа божанске Литургије и не може да буде ништа друго до приношење Жртве.

До праве промене у савременом схватању сврхе мисе и причешћа доћи ће тек када олтари-столови (table altars) буду уклоњени и када се миса буде поновно служила за високим олтаром; када се поново буде схватило да је сврха мисе да буде чин поклоњења и прослављања Господа и приношења благодарности за Његове благослове, за наше спасење и за обећање небеског живота који ће доћи, као и тајанствено понављање жртве Господње на крсту.

Већ смо указали да ово не значи да проповед (литургија речи, Liturgy of the word) не може или не би требало да се обавља изван олтара, са *sedilia* или током читања лекционара, управо онако како се то радило за време понтификалних (папских) миса. Међутим, све молитве би требало изрећи лицем окренутим ка истоку, то јест, у правцу лика Христовог у апсиди, крста у олтару.

Пошто за време нашег странствовања овде на земљи не можемо да схватимо истинско величанство Тајне која се врши, а још мање да видимо Самог Христа и небеску обитељ, није довољно да се једноставно говори о узвишеном карактеру литургијске Жртве; поред свега тога, ми морамо

да учинимо све што можемо како бисмо народу приказали величанство догађаја - кроз само служење и кроз уметничко украшавање цркве, а изнад свега њеног олтара.

Ми можемо да применимо оно што је Дионисије Ареопagit у својој књизи „О божанственим именима“ (1,4) рекао о „светим веловима“ и о томе како се они примењују на сам култ и на ликове. Он каже да „свети велови“ „скривају од нас оно што је духовно и оно што је од будућег света присутно у овом. Они дају лик и обличје ономе што није ни лик ни обличје... али касније, када постанемо вечни и бесмртни и када нађемо свој починак у Христу, ми можемо заувек бити, као што каже Свето Писмо, са Господом (1 Сол. 4,17), потпуно обузети созерцањем Његовог правога лика“.

Требало би да наша расправа установи да пракса да се свештеник за време приношења Свете Жртве лицем окреће према народу не може да се документује ниједним извором - тачније, све до Мартина Лутера - а такође да не постоје ни археолошки докази који би је подржали.

Сам израз *versus populum* (лицем окренут према народу) најпре се појављује у једном службеном тексту у „Обреду који треба упражњавати приликом служења мисе“, а који је део *Missale Romanum*, прегледаног према налогу Тридентског концила за време папе Пија V и штампаног 1570. године. Део V/3 овог текста односи се на околност „да је олтар окренут лицем према Истоку, не према апсиди цркве, него према народу“ (*altare sit ad orientem, versus populum*) а што представља околност која се, као што смо већ поменули, примењује на један број старих цркава у Риму.

У овом одломку нагласак је на изразу *ad orientem*, тј. на чињеници која се данас практично не узима у обзир. У том тексту фраза *versus populum* не представља ништа друго до атрибут повезан са упутством које непосредно следи и које говори да у овом посебном случају свештенослужитељ, док приноси свој *Dominus vobiscum* не треба да се окрене (*non vertit humeros ad altare*), пошто је већ окренут лицем према народу којем се обраћа. Овај положај свештеника када стоји „иза олтара“, а што је био случај у неким римским базиликама, довео је, као што смо већ поменули, током 20-тих година XX века свештенике немачког католичког омладинског покрета до погрешног закључка да је то била пракса које су се придржавали рани хришћани, пракса која се на неки начин одржала у Риму.

Баш као и у Западној цркви, служење *versus populum* никада није постојало у Источној Цркви, па чак не постоји ни израз који би могао да се употреби да то опише. У вези с тим важно је напоменути да у току саслужења (које, као што знамо, има дугу традицију у Православној Цркви), главни свештенослужитељ стоји, као и увек, леђима окренут народу, док свештеници који му саслужују стоје са његове леве и десне стране. Ни у ком случају, пак, они не стоје са задње стране Трпезе, односно па његовој источној страни.

Не смемо, међутим, прикрити чињеницу да су чак и у источним Црквама постојали покрети, а неки су се одржали и до данас, који су хтели да се Литургија служи лицем окренутим према народу или, у најмању руку, да Часна Трпеза буде постављена испред иконостаса. Московски патријарх Тихон је 1921. год. предочио опасности које прате

овакве промене као и њихово деловање на исправно понашање приликом богослужења. Одговарајући на реформе које су заговарали и упражњавали неки свештеници после руске револуције, он је у пастирској посланици коју је упутио свим епископима у земљи написао: „Све ово је урађено под изговором да Литургија треба да се прилагоди захтевима нашег времена, да поново оживи нашу службу, да на тај начин привуче верујуће и да их врати у наше цркве. Ми не благосиљамо преступе ове врсте, самовољне поступке неколицине појединаца који спроводе свој посебни вид литургијске службе. Ми не дајемо свој благослов, јер не можемо то да урадимо мирне савести. Божанска лепота наше Литургије, онакве какву је Црква установила у својим типцима, у својим обичајима и у својим поукама мора остати нетакнута и неокрњена у Руској Православној Цркви, јер су оне наше највеће и најсветије богатство.“

Време је показало да је патријарх био у праву. То што Руска Православна Црква још увек постоји и што заправо јача, превасходно се дугује чињеници да је она савесно одржавала и неговала своју традиционалну (светопредањску) Литургију.

Као што смо рекли, питање од пресудног значаја које се односи на положај свештеника у олтару јесте природа мисе као жртвеног приношења. Особа која приноси Жртву стоји лицем окренута ка ономе ко прима Жртву; према томе, он стоји испред олтара, стоји *ad Dominem*, лицем окренут ка Господу.

Ако је данас циљ да се током „евхаристијског празника“ нагласи аспект заједничког обеда тиме што ће се служба вршити *versus populum*, онда се тај циљ не постиже

или се не постиже на начин како су се, можда, неки надали. По новом распореду, „руководитељ обеда“ („челник обеда“, „meal leader“) сам стоји за столом. Остали „учесници у обеду“ стоје у главном броду или у „аудиторијуму“ и нису у директном додиру са „трpezом (столом) за обед“ („meal table“).

Постало је веома популарно међу малим групама да сви учесници кружно распоређени стоје око олтара, а што представља обичај који служи само да потпуно поништи значење мисе као жртвеног приношења. Најбољи начин да се ово исправи јесте да се поступа онако као што се поступало од памтивека: да се (присутни народ) придружи свештенику док се он „лицем окреће ка Господу“, то јест, да се сви окрену лицем у истом правцу.

Наша вера се придржава чињенице да миса представља много више од обичног обеда који се врши у спомен на Исуса Назарећанина. Главни моменат није окупљање заједнице и доживљавање осећања заједништва - мада не треба потценити ни важност тог осећања (в. 1. Кор. 10.17), него литургијско поклоњење Господу.

У фокусу заувек мора бити Бог, а не човек. Ово је увек значило да се свако у молитви мора окренути према Њему, много више него да се свештеник окреће лицем ка народу. Из овог увида, морамо извести нужан закључак и признати да је служба *versus populum* заправо грешка. У коначној анализи, служба *versus populum* представља окретање према човеку и одвраћање од Бога.“

Тако пише познати римокатолички литургичар, Клаус Гамбер.

Ово је искуство римокатолика, чије грешке би неки од наших литургијских реформатора желели да понове, ни не слутећи да су то грешке.

Свечасна мати,

Литургичари врло често мењају своја становишта и закључке, узајамно се супростављајући и поричући туђе ставове. Ако бисмо на њих чекали да се сложе, никад не бисмо били сигурни у шта да верујемо. Али ставови Цркве, њено Предање, увек су исправни, и литургичари који обитавају у Предању то и показују. Ево примера. Западни научници су дуго тврдили да је Златоустова Литургија само приписана Златоусту, а да није његово дело. А онда је православни литургичар, Немац, архиепископ Георгије (Вагнер), доказао да је њено језгро дело Духа Светога и Хризостома Цариградског. Чујмо га: “Потребно је сада погледати сами текст ове велике средишне молитве нашег литургијског обрасца. Древне евхаристијске молитве или анафоре (молитве даро-приношења, приноса) су као једно Вјерују: оне садрже све најважније чињенице наше вере.

Први богословски исказ Златоустове анафоре је исповедање Божанске непојмљивости: „Јер си Ти Бог неисказан, непојмљив, невидљив, непостижан, Који увек јеси, на исти начин јеси...”

Знамо да је Божанска непојмљивост била једна од великих богословских тема Отаца 4. века - Василија Великог, Григорија Ниског, Јована Златоустог - у борби против јеретичког рационализма крајњих аријанаца, нарочито Евномија. Свети Јован Златоуст је посветио овој борби дванаест

беседа о непојмљивости Божијој. Већ је кардинал Данијелу (1950. г.) показао да се четири одречна атрибута: „неисказан, непојмљив, невидљив, непостижан“ налазе у једној беседи Јована Златоустог, у потпуно истом редоследу као и у наведеном одељку Златоустове литургије. Дубље проучавање дела овог Оца одаје нам друге сличне паралеле на којима се овде не можемо задржавати, али рецимо да се израз: „Који увек јеси и на исти начин јеси“ налази у овом смислу код Златоустог.

Исповедање непојмљивог Бога наставља се Тројичним исповедањем. Одречни (апофатички) израз непостиживости Божије свесно је употребљен за три Личности Свете Тројице - Оца, Сина и Светог Духа:

„Јер си Ти Бог неисказан, непојмљив, невидљив, непостижан, Који увек јеси, на исти начин јеси, Ти и Јединородни Твој Син и Дух Твој Свети“.

На први поглед, може се учинити да овде у оваквом Тројичном изразу имамо напросто једну литургијску формулацију у општој употреби. Но овај се израз понавља у нашем тексту још два пута - након благодарења за спаситељно дело Божије:

„За све то ми благодаримо Теби, и Јединородноме Сину Твом, и Духу твоме Светоме“ И након певања Sanctus-a:

„Свет јеси и пресвет, Ти и Јединородни Твој Син и Дух Твој Свети“.

Ово свечано троструко понављање Тројичног Имена особеност је структуре ехаристијске молитве Светог Јова-

на Златоустог. Овде имамо један Тројични израз који истиче једнакост три једносушне Личности:

„Ти и Јединородни Твој Син и Дух Твој Свети“. Овакви Тројични изрази засновани су на Јеванђељу по Матеју 28, 19: „Крстите... у име Оца и Сина и Светог Духа“. Међутим, у историји источних литургија Тројични изрази су били нарочито актуелни у време христолошких спорова четвртог века. Око 375. г. Свети Василије у богослужење у Кесарији Кападокијској уводи слична славословља. Но већ је 25 година пре тога (око 350. г.), у Антиохији, химна „Слава Оцу“ у облику „Слава Оцу и Сину и Светоме Духу...“ постала символ никејског православља. Главни бранитељи овако формулисаног Тројичног славословља у Антиохији у то доба били су Диодор и Флавијан, који су касније постали учитељи Светог Јована Златоустог. Чини се да су антиохијски спорови четвртог века који су се тицали облика Тројичног славословља у основи свечаног троструког возглашавања Тројичног Имена у евхаристијској молитви Светог Јована Златоустог. Овде је пред нама једно свесно исповедање вере.

Два основна богословска исказа - исповедање Божанске непојмљивости и вера у Тројицу - праћена су у тексту наше молитве исповедањем стварања света *ex nihilo*, из чега (из небића):

„Ти си нас из небића привео у биће...“

Овде није могуће до појединости изложити значај идеје стварања из небића за Светог Јована Златоустог, као ни учесталу употребу израза „довести из небића у биће“ у његовим делима. Тврђење о стварању из небића назначује

непремостиву границу између Бога и света: са једне стране недокучива Тројица и са друге стране створени свет који је овај недокучиви Бог чудом слободе и безусловне љубави привео из небића у биће. „Иако му ништа од нас није потребно, иако је сам себи довољан, привео нас је у биће, нас који нисмо постојали“, каже Свети Јован Златоусти у једном свом делу из младости.

„Ти си нас из небића привео у биће, а када смо отпали подигао си нас опет и ниси одустао да све чиниш док нас ниси узвео на небо и даровао нам Царство твоје будуће...“

Овај одељак из нашег текста који садржи опис Христовог спаситељног дела веома изненађује. Божански домострој, Христово дело спасења доживљено је овде као нешто што се остварило не само за нас и за наше спасење, него у нама: ми смо већ - у Христу и са Христом - узведени на небо. У делима Златоустог налазимо још много тврђења сличних овом, као на пример:

„Он (Бог) није одустао да све чини и дела док није подигао палу природу и ослободио је смрти и одвео на небо и дао јој богатства већа од оних која су изгубљена...“

Без сумње, Свети Јован Златоуст овде се ослања на одељак 2,5-7 из Посланице Ефесцима Светог Апостола Павла: Бог нас „с Њим (Христом) заједно васкрсе и заједно посади на небесима у Христу Исусу“, израз који је Златоуст много волео. За Светог Павла и Светог Јована Златоустог, ради се о Христовој људској природи која је залог, представник целокупног човечанства и јемац нашег спасења. Ово спасење које је човеку дато у Христу неупоредиво је веће од почетног рајског блаженства које је у Адаму изгубљено. Управо

у овом смислу, на једном месту код Златоустог, Бог говори човеку: „На престољу седим царском, и ти седиш са мном кроз (личност Онога Који је) залог“.

Спаситељно дело које се остварило у Христу и које се на нас односи, управо нас оно подстиче на благодарење.

Благодарност за стварање и за спасење у Христу у ехаристијској молитви Златоустове литургије почиње благодарењем за сва Божија добротина, чак и за она која су нам непозната.

„За све то ми благодаримо Теби и Твом Јединородном Сину и Духу Твоме Светоме: за сва знана и незнана, видљива и невидљива добротина, која су нам учињена.“

Златоуст стално подвлачи да је човек окружен Божијим добротинама која су му непозната. Бог је Бог непостижан и непојмљив, не само у свом Божанском Бићу, него и у својим спољашњим дејствима. И хришћанин зна да нам је Бог спремио богатства која очи нису виделе, ни уши чуле (уп. Кор. 2, 9). Овде не можемо навести све Златоустове текстове који садрже ову идеју. Не могу притом да се не осврнем на један нарочито занимљив текст. Свети Јован Златоуст ту наводи молитву једног „светог човека“: „Знам, каже Златоуст, једног човека који се овако молио“. Златоусти засигурно мисли на једног од својих учитеља. Молитва коју наводи Златоуст почиње следећим речима: „Благодаримо за сва добротина Твоја, од првог дана до данас, која су нама недостојнима дарована, за знана и незнана, видљива и невидљива... за сва добротина која су нам учињена...“

Веза са нашим одељком литургије Светог Јована Златоустог несумњива је. Поставља се ипак једно питање: молитва непознатог светог човека није званичан текст једне литургије, већ засигурно лична молитва овог непознатог светитеља коју је он имао обичај да узноси пред својим ученицима. Ко је онда унео овај одељак једне личне молитве у званичну молитву евхаристијске литургије? Највероватнији одговор је да је то био сам Свети Јован Златоуст који је од једног од својих учитеља позајмио овај одељак и унео га у евхаристијску молитву.

Карактеристична црта евхаристијске молитве Светог Јована Златоустог је згуснутост богословских чињеница, усредсређеност богословских исказа на суштинско. Дуго се мислило да је могуће објаснити порекло Златоустове литургије намером аутора да скрати дугачке молитве које су сличиле данашњим. У стварности није реч о намери да се буде сажет и јасан, већ о намери да се све богословке тврдње саберу око једне средишње мисли. Ова намера се нарочито јасно осећа у делу Златоустове литургије после санктуса (анђеоске песме „Свет, Свет, Свет“). Док друге евхаристијске молитве покушавају да на овом месту изложе различите тренутке у делу Божанског Промисла, и нарочито Христовог спаситељног дела, Златоустова литургија се задовољава да након санктуса наведе речи из Јовановог Јеванђеља 3, 16: „Јер Бог толико заволе свет да је и Сина својега Јединороднога дао, да сваки који верује у њега не погине, него да има живот вечни“. Једно овако промишљено усредсређивање на једну мисао управо је општа црта код Светог Јована Златоустог. У свом коментару на Јеванђеље по Светом Матеју, Златоуст даје следећу примедбу у

контексту везаном за литургију: „И ако кажем да је (Бог) небо распросто, земљу и море раширио, да је пророке и анђеле послао, ништа тиме нећу рећи. Јер главница добара ова је: да ни сопственог Сина није поштедео, да би отуђене домашње (=служитеље) спасао“.

Речи из Јована 3, 16: „Бог тако заволе свет“ за Златоустог су централне речи хришћанске поруке, и њихов садржај - тајна Крста, велики Божији знак љубави. Нису ни знаци ни чудеса ти који нам показују Божију љубав, већ Крст, каже Свети Јован Златоусти у својој последњој поруци Цариградској Цркви из изгнанства. Јеванђеље поставља Крст у средину, говорећи: „Бог тако заволе свет..“. Јер „Крст је... узвео на небо и посадио са десне стране престола нашу (људску) природу“, додаје Свети Јован Златоусти.“

Тако каже владика Георгије (Вагнер). Дакле, Златоуст ЈЕСТЕ онај који нам је предао Свету Литургију. Квазинаучни паметњаковићи су тврдили да, засигурно, није. Зато треба бити опрезан да не бисмо прихватили погрешне закључке, који даље утичу на нашу веру и живот по вери.

Што се Светог Причешћа и причешћивања тиче, да се одмах разумемо: у тој области треба бити најопрезнији зато што је примање Тела и Крви Христове, иако немогуће без саборног евхаристијског етоса, ипак један од најличнијих чинова хришћанске одговорности. Ту се не може ништа наметати. Рекао бих само неколико речи.

Пре свега, хришћански идеал је сваколтургијско причешћавање, или, пак, што чешће. Али, тај идеал подразумева непрестано бдење над собом и чување срца од сваке прљавштине, као и подвижништво до самопрегора. Ви

знате боље од мене како се подвизивала Блажена Стевка Дечанска: углавном је била на хлебу и води. Пријатељ ми је причао о свом искуству боравка у манастиру Филотеју на Светој Гори осамдесетих година XX века, када је тамо игуман био славни старац Јефрем, који се сада подвизава у Америци, где је основао преко петнаест манастира. Тај мој пријатељ је, као младић, у Филотеју провео два месеца, и пребивао у монашком ритму обитељи. Јефремова духовна деца су живела аскетски у највећој могућој мери: устајали су сат и по, па и више пре почетка службе у храму, и правили на стотину метанија. Понављали су „Господе Исусе Христе, Сине Божји, помилуј ме грешног!“ на бројанице три до четири хиљаде пута дневно. Иако је у манастиру било преко шездесет монаха, имали су само тројицу јеромонаха, јер отац Јефрем није дозвољавао да се рукоположи неко ко нема умносрдачну молитву трајно задобијену. Сви - и монаси и искушеници - свакодневно су исповедали помисли. Јело се више него скромно. У таквој духовној атмосфери сасвим је логично причешћивати се четири пута седмично, као у доба Светог Василија Великог. (Пријатељ каже: „Кад свакодневно исповедаш помисли, грех који понављаш те толико понижава да почињеш да се самог себе стидиш - и престајеш да то чиниш!“)

А ево шта нам каже монах Јосиф Дионисијатски о свом учитељу, славном старцу Харалампију, који је поучавао духовну децу да чешће треба приступати Светом Причешћу: „Блаженочивши старац Харалампије је имао у виду одређена неопходна мерила, на основу којих је верујућем могуће без осуде приступити Светим Тајнама.

а) Свакако да је и одређени пост сматран једним од чинилаца, али не главни и једини. Што се тиче оних који доследно држе установљене постове, старац је према њима био снисходљив. Блажени старац је заступао став да монах и лаик, који се труде у подвигу, непрестано живе у уздржању. Такав држи пост без уља три пута недељно. Држи још и постове у току године, тј. вишедневне постове: Велику Четрдесетницу (Васкршњи Пост), Божићни, Успењски Богородичин, Светих Апостола. Још се уздржава и сваке суботе од вечери (да ништа не једе нити пије), по правилу Цркве. Према томе, сурово је да такав брат буде лишен сталног причешћивања, из разлога што није држао пост три дана за редом.

Што се тиче хришћана који нису држали установљене постове наше Цркве, Старац им је налагао, као духовник, строги пост пре приступања Причешћу.

б) Блажени старац је сматрао да је чиста и искрена исповест неопходан услов. Кажем чиста и искрена, јер, на жалост, много је оних који уз површну исповест без покајања мисле да су у реду.

Наравно, телесни греси су сметња приступању Светим Тајнама. Та страст је очигледна и лако уочљива, те мислим да је сви исповедају. Такође и други крупни греси, као што су убиства, разбојништва, крађе, преваре, и др.

Међутим, постоје и неки тешко уочљиви, али смртни греси. Но многи од оних који се исповедају чак их ни не урачунавају у грехе. То су: оговарање, осуђивање, завист, злопамћење, гордост, присиљавање, неправда, итд. Оговарамо и осуђујемо одсутне и присутне. Стварамо код других

саблазан и хладноћу. Својим провокативним понашањем изазивамо код других одвратност, тако да они не желе ни да нас виде. Замислите сада тог који те провоцира до те мере, да не желиш да га видиш, како се стално причешћује Светим Тајнама, не рекавши ни једно „опрости“. Неко други завиди, присиљава, наноси неправду свом слабијем брату, сроднику, суседу. Трећи годинама не разговара са тобом. Уз све то, пошто се прво „исповедио“, без проблема и гриже савести, он се причешћује. Што се пак поста тиче, тешко оном за кога чује да се причестио, а да претходно два-три дана није постио.

Старац једном приликом обрати пажњу на сличан случај. Док се „исповедао“ и причешћивао на петнаест дана уз тродневни пост, неки човек годинама није разговарао са појединим особама. Чим старац то дознаде од треће особе, он позва поменутог брата и наложи му да се измири са браћом коју држи на одстојању, не могући, међутим, да га убеди. Духовник га у толикој мери притесни, да га чак и упозори да ће, уколико се не измири пре но што се причести, отићи у пакао. А тај који се тобоже исповедао одговори, чуј и ужасни се: „Боље да одем у пакао, него да разговарам са тим ђубрадима“.

Страшан је овај случај, али је чињеница. Радије избрати вечни пакао, него рећи опрости, или макар добар дан. Нека свако помисли у каквој тами понекад живимо, задовољни самим формализмом. А кад је реч о најважнијем поглављу, тј. о љубави према непријатељима, ту је мркли мрак. У наведеном случају једино приличи да кажемо: „Слава дуготрпљењу Твоме, Господе; како нас истог трена не сагориш, јер си огањ који сажижне недостојне!“ Из тог

разлога, као прву, најбитнију и најглавнију претпоставку за Причешће, блаженопочивши старац је, као духовник, постављао љубав према непријатељима, као и то да никоме не дајемо повод саблазни.

Један други брат беше наставник средњег образовања. Премда не беше теолог, он заволе мантију и постриже се за монаха код неког старца. Тај старац га потом посла код духовника да се исповеди, са циљем да добије писмену сагласност, како би постао свештеник.

Подударило се да је старац из исте школе исповедао пуно ђака, али и професора. Према ономе што је старац слушао, схватио је да је поменути монах, ради свог понашања, био проблематичан и непожељан у целој школи. Завршавајући исповест старац му рече:

- Што се тиче одређених природних сметњи за рукоположење, видим да си беспрекоран. Али, пре но што примиш на своја плећа тако велик терет, дужан си да се измириш са свима онима са којима си у неспоразуму.

Овај који се исповедао одговори:

- Ја, свети духовниче, никоме нисам крив. Они су мени криви.

- Добро, нека су и други криви, али љубави ради, и свакако свештенства ради, реци једно благослови (тј. опрости), и позови их све на своје рукоположење.

- Ја њима да кажем опрости! Никад. Па, ако им опростим, да они опет кажу...

- Бре, дете моје, у које Јеванђеље ти верујеш? Зар Христос није рекао: „Љубите непријатеље своје“? (Мт. 5,44) Зар

на крсту није опростио Јудејима, који су га управо распели? Зар Он не каже у Оченашу: „опрости нам... као што и ми опраштамо...“ (Мт. 6,12.), итд. Како ћеш свештеностествовати? Како ћеш се причешћивати? Како ћеш другима говорити: „Са страхом Божијим, вером и љубављу приступите“?

Нажалост, кандидат, гневно и замуцкујући, одговори: „Никад, не, никад“.

Исход беше тај, да духовник, уместо сагласности, напише писмо његовом старцу: „Моје мишљење је, ако твој послушник постане свештеник, прво ћеш ти да упаднеш у невољу, а затим ћеш се горко кајати“.

Упркос томе, због потребе келије за служителем, његов старац преко другог духовника успе да рукоположи свог послушника у чин свештеника. Он тренутно, као човек, захлади односе са првим духовником (о.Харалампием), да би се убрзо потом наш старац показао прави пророк. Тада његов старац, кајући се, неутешно говораше: „Ах, оче Харалампие, био си пророк. Колико си био у праву, а ја те не послушах!“

Но, да бисмо завршили ово озбиљно поглавље о Светом Причешћу, наводим још један неопходан услов за приступање Светим Тајнама, а то је самоиспитивање и молитва.

Из самоиспитивања рађа се саосећање, из саосећења скрушеност, из скрушености исповест, из исповести (мислим на исповест појединачну) рађа се умилење, чежња, сузе. Блаженопочивши старац је имао у виду подстрек

Светог Симеона Новог Богослова, ако је могуће да Светим Тајнама не приступамо без суза.

Установљени поредак молитава пре Светог Причешћа сматрао је неопходним, као и благодарне молитве. Али је онима који су били посвећени делу умне молитве, која их је више заслађивала, препоручивао је замену читања молитава са пет бројаница од триста чворова (четири Господу и једну Пресветој Богородици), или и без бројанице, изговарајући молитву онако како је свако осећа, слободније и разумније, макар онолико времена колико траје поредак молитава пред Причешће.

Блаженопочивши старац је сат времена пре сабирања у храму на Свету Литургију, у својој келији примао браћу понаособ, који су се исповедали, колико о раду и понашању у току дана, колико и о ноћном бдењу. Независно од тога што је пост био општи, остављано је његовој савести, да ли ће неко да се причести, или не.

Било је и случајева када је нечија савест била без осуде, будући да је послушање и ноћно бдење уредно вршено, али се није достигало до препородне бање суза. Такве обично није лишавао Светог Причешћа. Свакако, понекад је из свог искуства, говорио: „Умилење које ти није дато пре Причешћа, осетићеш, уколико се чуваш, после Светог Причешћа“. Заиста, сви из братства, који су се после Светог Причешћа ћутке повлачили у своје келије и настављали молитве и славословље, исповедали су да им се душа толико заслађивала топлим сузама, да су чулно осећали присуство Господа у њима.

Веле Св. Оци: „Стражење (=бдење над собом=пажљивост) је изнад делања“. Међу нама има пуно оних, који заиста часно врше и послушање и ноћно бдење, и свакако се много труде, не би ли достигли до скрушења и суза пре Светог Причешћа. Уз то, уколико обратимо пажњу на себе, примећујемо да углавном стојимо у истом стању, или се чак враћамо уназад, уместо да напредујемо. Неко ће се упитати: „Шта је криво томе? Послушан сам, исповедам се, постим, бдим, опраштам, молим се за браћу који су у искушењима и гоњењима. Шта је узрок?“

Одговор нам даје велики исихаста Свете Горе, старац Данило, који је заблистало у наше дане, у пећини Велике Лавре Светог Петра Атонског. Живећи у крајњем тиховању, овај заиста велики отац, чим би завршавао Свету Литургију, без икаквог разговора хитао је да се затвори у своју келију. По изузетку, примао је само себи сличне велике подвижнике Јосифа и Арсенија. Његове прве речи, по правилу, беху: „Вели Света Синклитикија: Фењер светли, али своје усне (тј. обод) опаљује“. Под овим речима он је подразумевао колику бојазан је сам имао, да због много разговора не изгуби благодат, коју је трудом на бдењу и Светим Причешћем, примио у себе.

Нека свако од нас помисли сада, колико пролаза отварамо када водимо разговоре, не само духовне, него и читаве расправе, дискусије. После реченог, још се питамо шта је узрок?! Уколико, с почетка духовни разговори, у наставку прерасту у празнословље, многоговорљивост, политички говор, осуђивање; за њих можда важи реч Господња: да се непријатељ враћа онде одакле је са много труда изагнат, али са још већом силом (Мт. 12.43-45)?

Из тог разлога је и блажени и свети старац Јосиф (Спилеот), примио и предао својој духовној деци овај поредак: тј. да се сва браћа, одмах после Свете Литургије, и свакако сталног Светог Причешћа, ћутке повлаче у своје келије, осим када се ради о већој потреби и неопходности. Тај поредак је примио и мој старац, отац Харалампие, и то правило је држано веома строго, углавном у Новом Скиту и у Буразерској келији.

Без икаквог оспоравања, духовни плодови су очигледни код свих оних, који уз делање, истовремено држе и стражење над чулима, а посебно над језиком. Мислим да то значење имају речи Божије из књиге Постања за човека и рај: „да га обрађује и чува“ (1 Мојс.2,15).“ Тако је учио старац Харалампие. Чешће причешћивање, али како? Озбиљно, са највећим страхом Божијим.

Дакле, ако неко овако живи, како су живели старац Харалампие и његови ученици, зар да се не причешћује често, а не само „четири пута годишње“? И то „четири пута годишње“ нико озбиљан никад није наметао. Свети Филарет Московски у свом Катихизису каже: „О томе колико се често треба причешћивати Светим Тајнама, најпре да приметимо да су се древни Хришћани причешћивали сваке недеље; но, данас је мало оних који имају такву чистоту живота да би увек били спремни да приступе тако великој Тајни. Црква мајчинским гласом саветује да они који теже побожном животу треба да се исповедају пред духовним оцем и причешћују Телом и Крвљу Христовом четири пута годишње, или сваки месец, а сви обавезно (најмање) једном годишње“ („Православно исповедање“, 1, питање 90).

Дакле: ЧЕТИРИ ПУТА ГОДИШЊЕ није никаква свеобавезујућа норма. Човек се, по благослову духовног оца, може и чешће причешћивати. Исто тако, ако се верник држи налога Типика и пости на води колико Типик прописује, је ли то грех? Наравно да није; то је израз нечије побожности. Ја бих га назвао другим начином припреме. Први је најбољи: исихастички, „светогорски“; други овај, по Типику, пост на води и исповест; а трећи је онај од кога и Ви зазирете, неподвижнички, по Вашим речима „трећа струја, која иде у крајност са превише слободе и одбацује истинско Светоотачко наслеђе, и код које сувише без подвига бива“.

Код благочестивих православних хришћана пракса је да изјутра, после јутарње молитве, а пре било какве друге хране, узимају нафору (антидор), која их подсећа на древни хришћански обичај свакодневног причешћивања. Они тако опомињу себе да треба да се труде и живе као рани хришћани, не губећи наду на спасење чак и у тешким околностима у којима данас живимо. Истовремено, они са смирењем прихватају да нису достојни свакодневног причешћивања Светим Тајнама, и да им је неопходна припрема, за коју Свети авва Јустин јасно каже да се врши кроз пост, молитву и исповест.

Припрема за Свето Причешће није никаква „метафизика“, него покајничко самоудубљивање и самопреиспитивање пред лицем Божјим. Ево шта нам о томе каже руски ђакон Димитриј Видумкин, у свом тексту „Неколико речи о евхаристијској обнови“: „Појава, назначена у наслову чланка, добила је свој назив због, у последње време у нашој Цркви, изникле тенденције што је могуће чешће причешћивати“.

вања Светим Христовим Тајнама. Као одговор на питање: „Колико често је неопходно причешћивати се?“ - наши парохијани чују: „Што чешће, то боље“. Православна заједница са великим интересовањем прати развој ове тежње која, због своје вишезначности стално изазива дискусије, како у православним средствима масовног информисања, тако и у ужем кругу свештеника и богослова. Аутор овог чланка не покушава да пред себе постави задатак полемисања са ауторима већ издатих публикација на ову тему, већ жели да читаоцу на разматрање предложи своја расуђивања, која, може бити, дозвољавају да се ова појава сагледа са још једног становишта.

Са благословом свјатјејшег патријарха Алексеја Другог, у Даниловском манастиру у Москви одржан је 2006. године округли сто на тему „Припрема за Свето Причешће: историјска пракса и савремени прилази решавању питања“. На овом скупу истакнути пастири и богослови наше Цркве разматрали су питања која се односе на то колико често би савремени парохијани могли да се причешћују Светим Христовим Тајнама и, у вези са тим, могућим изменама досадашње праксе припремања за Причешће. Прихваћено је становиште да тежња самог верујућег човека за што чешћим причешћивањем представља основни предуслов за често причешћивање, и са тих позиција су онда разматране могуће измене у чину припреме за Причешће.

Као што знамо, у самом Јеванђељу нема указивања на неопходност припреме за примање Тела и Крви Господње. На Тајној Вечери Господ је једини пут причестио своје верне ученике, који до тада нису чак ни наслућивали шта им предстоји да окусе. Од њих се тражила само љубав и

верност своје Учитељу. То је било могуће управо захваљујући присутном Божанском Христу, када су они могли рећи један другоме: „Зар не гори срце наше у нама љубављу према Спаситељу?“ Осим тога, само Христово учење о неопходности да у себе приме Његово Тело и Крв изазивало је код многих његових следбеника снажну недоумицу, па чак и смућење, те зато „многи од ученика његових отидоше натраг, и више не иђаху с Њим“ (Јн. 6, 66). У то време и најближи Христови ученици нису били у стању да у потпуности приме Његово учење, и сам Христос им је говорио о томе: „Још вам имам много говорити, али сада не можете носити. А када дође Он, Дух Истине, увешће вас у сву истину.“ (Јн. 16, 12- 13). Дух Истине, обећан од Христа, био је послат ученицима у дан Педесетнице. Обогативши их различитим благодатним даровима (знање разних језика, моћ исцељивања болести, васкрсавање мртвих), Дух Свети је ученике испунио и пунотом виђења Божанске Истине, коју нису били у стању да приме од самог Христа за време његовог земаљског живота. Надахнути Светим Духом, апостоли су се сетили свега што им је Христос говорио и то записали у Јеванђељима. Надахнути Духом Светим они су у потпуности открили и допунили у Христовом учењу оно што им Он није рекао. Једна од таквих допуна било је и указивање на неопходност посебне припреме за примање Светих Тајни Тела и Крви Христове.

Такво упутство, иако у прилично рудиментарној форми, срећемо већ код апостола Павла у његовој Посланици Коринћанима: „Али човјек нека испитује себе, и тако од хљеба нека једе и од чаше нека пије. Јер, који недостојно једе и пије, суд себи једе и пије, не разликујући Тијела Го-

сподњега. Зато су међу вама многи слаби и болесни, и доста их умире.“ (1 Кор. 11, 28- 30). Овде је присутна једна од задивљујућих антиномија хришћанства: Господ говори ученицима о неопходности узимања Његовог Тела и Крви ради спасења и вечног живота, а апостол, чини се, тврди директно супротно: „Који недостојно једе и пије, суд себи једе и пије“. Но та противречност је само привидна: својим речима апостол жели да нагласи изузетну важност припреме за Причешће, да би му хришћани приступали достојно и да би пожњели спасавајуће плодове.

У вези са Светим Тајнама неопходно је разликовати стварност од делотворности. Тајне су увек стварне, реалне по природи и оне су истинско Тело и Крв Христа Спаситеља. Али, оне могу за одређеног човека бити неделотворне, тј. могу да му не пружају спасоносне плодове. А разлог томе су не саме Тајне, већ неправилно приступање њима од стране причасника. Тако да Господ говори о томе да је примање Његовог Тела и Крви спаситељно, апостол Павле додаје да та спаситељност Тајни уопште није безусловна и да зависи од достојног приступања њима. То је двосекли мач, који је у стању да порази не само непријатеља, већ и онога ко га носи, када је он неразуман.

Шта у себи крије израз „човјек нека испитује себе“ и како да се научимо достојно приступати Причешћу? Свети Теофан Затворник, објашњавајући ове речи апостола, говори: „Испитивање овде означава достојну припрему. У чему се она састоји? У очишћењу савести. Принеси покајање за грехе и постави чврсту намеру да убудуће не грешиш и да уместо греха твориш сваку врлину, и онда си достојно припремљен за Причешће“.

Расуђујући о дужној припреми за примање Светих Тајни, подвижник 19.века, Свети Игњатије Брјанчанинов, говори: „Неопходно је удубљивати се у самопосматрање, пажљиво посматрати, испитивати себе; неопходно је очистити себе од сагрешења, искорењивати их из себе исповешћу и покајањем; неопходно је исправљати и једва приметна скретања са пута заповести Христових; враћањем на тај пут, у душу положити намеру да се свим силама држимо тог пута, јачати ту намеру читањем, изучавањем Речи Божије, најтоплијим молитвама... Неопходно је, са једне стране, посматрати ништавило, сиромаштво, греховност, људски пад, а са друге - величину Божију, неизрециву благост Спаситеља, Који је ради нас предао на смрт своје Тело, на проливање Крв своју; неизрециву љубав Спаситеља, који нас храни Својим Телом и Крвљу, уводећи нас том храном у најтешње јединство са собом. Од таквог посматрања и самоосуде јавља се скрушеност срца, хришћанин се припрема за достојно примање Светих Тајни искреним сазнањем своје недостојности. Такво самопосматрање изложено је од стране Светих Отаца у молитвама пред Причешће, помоћу којих оци помажу нашем ограниченом виду и неосетљивости, којима они, као у брачне одежде, облаче душе наше у смирење, толико омиљено Спаситељу нашем.“

Са друге стране, светитељ расуђује и о томе, колико у вези са причешћивањем може бити несрећно пренебрегавање пажње према свом стању: „Расејан, непажљив живот, неосветљен и нуруковођен Речју Божијом, усмерен по представама сопственог разума, по наклоности грехољубивог срца и тела, остављајући човеку само сујетно име хришћанина, лишава га темељног богопознања и самопозна-

ња, лишава га исправног схватања Светих Тајни, лишава га доличне припреме за њихово примање, доличног расположења и стања приликом примања, неопходног чувања након примања... Лакомисленост и недовољно врлински живот кажњава суд Божији, изазван недостојним примањем Светих Тајни“. Из светитељевих речи лако је закључити да је пред Причешће Телом и Крвљу Христовом неопходан период припреме, да би се удубили у самопосматрање, да би пажљиво размотрили и испитали себе и величину те Светиње којој треба да приђемо. И тај неопходни и веома важни период у Цркви постоји и назива се припрема за Свето Причешће.

Једно од најважнијих средстава припреме је телесно уздржање тј. пост. „Заповест о посту је прва неопходна заповест за нас. Само уз помоћ поста можемо се отргнути од земље! Само уз помоћ поста можемо се супротставити заносној сили земних наслада! Само уз помоћ поста можемо раскинути савез са грехом! Само уз помоћ поста наш дух се може ослободити тешких окова тела! Само уз помоћ поста наша мисао може да се уздигне од земље и да погледа ка Богу! Осим поста „занимања која воде припреми су: молитва, читање, размишљање.“ Циљ припреме је задобијање таквог стања духа, када, са једне стране, човек почиње да види дубину свог пада и због таквог виђења доспева у скрушеност пред Богом; а са друге стране, он познаје велику милост Божију према човеку, због чијег је спасења Бог за храну дао своје Тело и Крв. Из тог разлога припреми не треба прилазити формално, без одговарајуће усрдности. Формални приступ лишава човека исправног душевног расположења и као последицу, лишава га достојног приче-

шћивања Светим Христовим Тајнама, што значи - лишава га спасавајућих плодова Причешћа.

Међутим, сусреће се мишљење да дисциплина припреме, прихваћена у нашој Цркви, која у себе укључује период уздржања и читање прописаних молитвословља, представља каснији слој и да не одговара литургијској пракси Древне Цркве. На тој основи, савремена пракса се подвргава критици, као неодговарајућа учењу Цркве о Светој Евхаристији. На то желимо да одговоримо речима једног учесника полемике, која се распламсала на интернету, да такав поглед представља „обновљенство и модернизам. Ако ви одбацујете касније слојеве, онда одбацујете благодатну кору црквеног храста, скидајући је сасвим, зарад ваше представе о младом дрвету. Можете се правдати чиме било, али такво деловање има антицрквени карактер, јер та кора јесте плод благодатног деловања Светога Духа, који са Црквом пребива постојано, и није одступио од ње због поново пронађених папируса апостолског века.“

У вези са горе наведеним, желели бисмо да се дотакнемо питања и о учесталости причешћивања Светим Христовим Тајнама. Христово учење о Евхаристији изложено је у шестој глави Јовановог Јеванђеља. У учењу о Свом Телу и Крви које је Господ обећао за храну свим верујућима, Он нигде не указује на учесталост узимања те хране, предајући то на одлуку својој будућој Цркви. У различитим периодима постојања Цркве, дисциплина причешћивања је била различита и варирала је у зависности од моралног стања њених чланова. У време апостола када је „у народа који повјерова бјеше једно срце иједна душа“ (Дела Ап. 4,32) и када они „сваки дан бијаху истрајно и једнодушно у хра-

му“ (Дела Ап. 2,46) причешћивали су се веома често, чак свакодневно. Али, таква пракса није дуго постојала и већ у другом веку и вековима који су следили, свакодневно причешћивање постало је само идеал хришћанског живота. У „Апологији“ Јустина Философа (2. век) читамо да је посебан дан, када су се сви верујући сабирали ради причешћивања, био недеља, или, како га назива св. Јустин „дан сунца“. У 4. веку свети Василије Велики говори о пракси, која је постојала у Кападокијској Цркви, причешћивања четири пута недељно (89.писмо Кесарији). Али, већ у то време постојали су и различити рокови одлучења од Причешћа због грехова. И ти рокови нису били мали - 2, 3, 6, 10 и више година за различите грехе, па до дозволе причешћивања тек на самртничкој постељи (види правила Анкирског сабора 5-9, 16, 21; Светог Василија Великог: 61, 64, 73, 82 и друго.)

Дакле, већ у то време Црква је сматрала да ни изблиза није корисно свакоме да се причешћује не само на свакој Литургији, него ни сваке недеље. Штавише, пошто се у својим одлукама Црква руководи искључиво циљем човековог спасења, тада је очигледно да је она сматрала да је за многе користан довољно дуг рок остајања без Причешћа. И то уопште није из разлога што се у Цркви поколебало учење о спасоносниости Евхаристије за човека, већ зато што ни изблиза није спасавајуће у свакојаком стању прилазити Евхаристији.

Овде желимо да обратимо пажњу на чињеницу да у целокупном канонском зборнику правила нема заповести хришћанима да се причешћују свакодневно, или на свакој Литургији на којој су присутни. Изузетак представља 66. правило Шестог Васељенског Сабора, које позива хришћа-

не свакодневном причешћивању целе седмице након Васкрса Господа Исуса Христа, јер се цела седмица „поштује као један дан Господњи“. Девето апостолско правило које неки истраживачи помињу као правило које заповеда хришћанима да се свакодневно причешћују, по објашњењу ауторитетног канонисте и тумача правила, патријарха Теодора Валсамона има нешто другачији смисао: „Говорити, да смо сви ми, верни лаици (мирјани) и свештенослужитељи, који се не дотичемо светиње, дужни сваки пут да се причестимо Светим Тајнама или, у противном, подлежемо одлучењу - несагласно је са правилом и немогуће је. Зато је у деветом правилу одређено подвргнути казни верујуће који не остају до краја (на служби, нап. В. Д.), али није додато: који се не причешћују.“ У том истом смислу то правило објашњава и епископ далматинско- истарски Никодим (Милаш): „Не може бити да су сви верни били принуђени да се причешћују сваки пут приликом посећивања храма, јер је лако могло бити, да нису сви били увек припремљени за Причешће, или по наговору гласа сопствене савести или због неких других разлога из личног и друштвеног живота. А да би и такви били удостојени макар неког учешћа у светињи ... а такође и да би обавезали и оне, који се не могу причестити, да ипак остану до краја Божанске Литургије, уведено је било дељење антидора, који је сваки морао да прими из руке свештеника ради сопственог освештања.“

У синодалном периоду, до успостављања патријаршије у Русији, у нашој Цркви је било прихваћено причешћивање од четири пута годишње - у свим великим постовима. Ревноснијима се дозвољавало причешћивање једном месечно, мање ревносим - у крајњој мери једанпут годишње,

током Великог поста. Та норма је одражена на пример, у Катихизису светог Филарета (Дроздова), у делима светих Димитрија Ростовског, Игњатија (Брјанчанинова) и Теофана Затворника. Зашто је била прихваћена толико мала норма? Зар су наши мудри светитељи тог времена били мање разумни и ревносни од неких наших савремених хришћана, који стреме причешћивању сваке недеље, а понекад и чешће? Одговор на ово питање налази се у њиховим, и за наше време непроцењивим, делима. А тај одговор се састоји у правилном наглашавању: не спасава толико што чешће причешћивање Светим Тајнама, колико пажљивија припрема и Причешће које затим следи. Ево како о томе пише свети Игњатије Брјанчанинов у писму својој сестри: „Није важно да се причешћујеш често, већ да се суштински припремиш за Причешће да би затим пожњела обилну корист. Марија Египћанка се за време свог дугогодишњег живота у пустињи није причестила ниједном: тај живот је био припрема за Причешће, кога се она удостојила пред крај живота.“ Свети Теофан Затворник упозорава на духовну опасност исувише честог причешћивања. Саветујући у својим писмима причешћивање четири (или шест) пута годишње, он додаје: „Могуће је и додати, али не исувише, да не би постали равнодушни... Што се тиче тога „чешће“ не треба повећавати учесталост, јер та учесталост одузима не мали део страхопоштовања према том највећем делу... Мислим на припрему за Свето Причешће.“

Не само Причешће, већ и припрему светитељ назива највећим делом, пошто умногome од припреме зависи достојно причешћивање Светим Тајнама. „Све што планирате да урадите и јесте потребно свакоме ко се припрема. И

постити, и у Цркву долазити, и осамити се, и прочитати, и размислити, и собом се бавити - све то је неопходно. Али та дела треба усмерити једном циљу - достојном причешћивању Светим Тајнама. Да би се достојно причестили, душу треба очистити покајањем. Да би покајање било као што је потребно - са искреном скрушеношћу и чврстом решеношћу да се више не жалости Господ - одређују се сви други подвизи припреме: и долажење у храм, и домаћа молитва, и пост, и све друго... Онај ко се припрема, треба у време припреме, колико је коме могуће, да прекраћује своје бриге... То сузбијање брига јесте дело од највеће важности у време припреме. Ко то не учини, тај ће се несумњиво припремити немарно.“

Дакле, за достојно причешћивање неопходан је период темељне припреме, и тај период није мање важан од самог тренутка причешћивања, јер од њега умногome зависи да ли ће Свете Тајне човеку донети њима својствене спасавајуће плодове. Зна се, оно што нам се са трудом даје, то више и ценимо. И Светиња, примљена након брижљиве припреме, биће чувана као највеће благо са наше стране. То ће нам постати велика потпора у пажљивијем и трезвенијем животу. Ако се таква припрема сматрала неопходном у оно време, када су о томе писали наши светитељи, тим пре је она неопходнија нама у ово наше време, са његовим побеснелим ритмом живота, када човек једва да успе да се тек понекад замисли над усмереношћу свог живота.

Питање колико се често причешћивати, треба у сваком конкретном случају решавати полазећи од могућности човека да се правилно припреми за Причешће. И духовник, коме се обраћа човек који жели да живи трезвеним

животом, може и треба да му укаже на ту меру причешћивања која ће зависити од околности његовог живота.“

Ништа боље од оца Димитрија Видумкина не бих могао да кажем. Да, Причешће - али, с припремом. Иначе ћемо потонути у мору равнодушности под видом „литургијске обнове“.

Нико озбиљан не замера онима који су у Српској Цркви „грчки ђаци“ нити ко спори да су велики Оци Цркве били Јелини. Сводити причу о литургијској реформи на сукоб „Руси - Грци“ неумесно је. Јер, који Руси и који Грци? Савремена литургијска реформа незамислива је без Руса - прво модерниста са почетка XX века, па оних из епохе „обновљенаца“, као и без Николаја Афанасјева, Александра Шмемана, Јована и Павла Мајендорфа. Као што се одбрана свето предањске Литургије у данашњој Грчкој не може замислити без Јелина светоотачког става - Григорија Светогорца, митрополита Јеротеје Влахоса, свештеника и теолога Георгија Металиноса, Теодора Зисиса и других. Дакле, није реч о националном пореклу теолога, него о СТАВУ њиховом. Сигуран сам да сте читали текст митрополита Јеротеја Влахоса „Богословље литургијске обнове“. Због читалаца, али и због Вас и због себе, његов сажетак исихастичког литургијског Предања поново стављам свима на увид, управо као доказ да је, по питањима литургијске реформе, немогуће делити људе на „гркофиле“ и „русофиле“. Ево Влахоса: “У нашим црквеним круговима се данас често говори о тзв. литургијској обнови, која се схвата као покрет за поновно увођење древног богослужбеног типика и древног литургијског Предања.

Упркос томе што су, у новије време, били предузимани многи покушаји литургијске обнове, они нису успевали да се одрже, што је последица чињенице да су предузимани само ради промене спољашње праксе, а да је, притом, у суштинском смислу, богословље Цркве било пренебрегавано. Међутим, ако се, при покушају литургијске обнове, не поима сама еклисиологија богослужења, као ни богословље којим се храни богослужбени живот, и ако се, уз то, не поимају подвижничке и исихастичке димензије сваке такве промене, онда таква обнова не може да успе.

На пример, говори се о повратку древној црквеној пракси честог причешћивања. Но, ако не будемо размотрили разлоге због којих су Хришћани почели ретко да се причешћују, односно ако будемо пренебрегли подвижничку димензију причешћивања, онда ће та конкретна обнова, ако, и када буде предузета, бити спровођена као механичка акција и механичка обнова, управо због тога што се причешћивање Светим Даровима не збива без одређених предуслова.

У Папској цркви, после Другог ватиканског концила, покушали су да спроведу такву литургијску реформу, односно да поједноставе свој литургијски живот. Но, будући да се у овом покушају Папска црква одвојила од догмата, литургијске промене на крају нису донеле ништа верноме народу.

Упркос добрим намерама оних који се боре за литургијску реформу, има извесних ствари у погледу самог покрета литургијске реформе и начина његовог спровођења, које стоје у вези са спољашњим и практичким изменама (Литургије), а којима не можемо бити задовољни. Управо

је због тога неопходно да укратко размотримо богословље такозване литургијске обнове. У ономе што следи, испитаћемо ову тему у светлу богословља Цркве и изнети нека размишљања која, заправо, показују каква би требало да буде истинска литургијска обнова, јер обнова која је рђавога квалитета не само да неће успети, већ ће да произведе и духовну штету.

Реформа спољашње Бојослужбене ѱраксе без унутарње обнове Хришћана је јалова

1. Мора да постоји усредсређени и озбиљни напор такозваних литургијских реформатора да се обнови сам хришћански народ (Цркве), и да самим Хришћанима заиста буду потребне измене спољашњих практичких правила, а не да те измене буду тек нека заповест одозго, нити, пак, последица адекватнијег културолошког прилагођавања. И, заиста, данашњи реформатори у Православној Цркви не говоре о литургијској обнови као о обнови народа (Цркве), што подразумева покајање, преумљење и заједничење са Богом. По поимању Цркве, суштински је важно најпре појмити шта јесте Црква, ко јесу њени истински удови (чланови) и како онемоћали уд (члан) може изнова да постане дејствени уд (члан) Цркве. На Светој Гори, где се подвизавају монаси, сваки монах на свој начин и по мери својих снага, живећи у матици свецелога исихастичкога Предања, нема потребе ни за каквом литургијском реформом. Иако могу да постоје извесне незнатне измене у вршењу служби и тропара, ипак, не постоје никакви обрасци нити ступњеве измене којима би требало да теже парохијске цркве. То је због тога што се на Светој Гори предност даје унутарњој обнови, при којој духовно препорођени човек, обновљени

Хришћанин јесте онај који чини новима иста богослужења, односно - не постоји потреба да се мењају богослужења да би се, наводно, избегла рутина и презасићеност. На Светој Гори монаси живе богослужења у перспективи своје сопствене промене, тако да се богослужења, сваки пут изнова, јављају за њих као нова.

Повраћајак древним Богослужбеним праксама немогућ је без поимања разлога збој којих су их Свети Оци изменили.

2. Мора се озбиљно размотрити зашто су многе литургијске праксе ишчезле током времена и зашто је Црква, преко својих пастира, неке праксе одбацила, а неке прихватила. На пример, Црква је увела кашичицу за причешћивање верних Светим Причешћем. За ово постоји одређени разлог који морамо да узмемо у обзир. Даље, зашто је Црква раздвојила Свету Тајну Брака од Свете Евхаристије? И за ово постоји озбиљан разлог који се мора појмити. Није могуће вратити се древним богослужбеним праксама, а да се, истовремено, не размотре разлози који су подстакли Свете Оце да начине такве промене. А ово није задатак само богословске науке, већ, пре свега, богословља схваћеног у отачком смислу. У покушајима повратка једноставности ранохришћанске литургије, не сме се превиђати историјски развој и богатство Литургије.

3. У нашим покушајима да спроведемо литургијску реформу морамо бити објективни да бисмо могли да појмимо у целини дух једноставности који садржи Света Литургија. Ово говоримо из перспективе да литургијску реформу обично схватамо као нешто што нема (непосредне) везе са нашим личним животом. Другим речима, литургијска обнова се своди на селективне модификације Литургије.

је. Они који се залажу за повратак једноставности древне Литургије, превиђају богатство каснијег богослужења које је сама Црква, кроз Свете Оце, развила, и такви (реформатори) своде литургијску обнову искључиво на спољашњу форму.

Уопште се не може тек тако изменити литургијска пракса коју је сама Црква установила. Не може се скраћивати и, тиме, чинити угоднијом Божанска Литургија, и не могу се, при том, превиђати сви остали елементи који су Литургији током времена били придодати, као што су свештеничке одежде, различите свештенорадње... Не може се, такође, заборавити ни начин црквене управе, макар он био и преузет из неког каснијег предања које није (непосредно) апостолско. Пре извеснога времена, било је и оних који су тражили да се снизи иконостас у Црквама, као и оних који се залажу да се уведе гласно читање (свештенослужитељских) молитава, без разумевања разлога због којих је Црква увела тајно читање извесних молитава, и, такође, без икаквог поимања разлога због којих су и неке друге праксе биле укључене у Божанску Литургију.

Ма какве се измене Литургије буду њроводиле, ако не будемо научили да се њреображавамо духом Божанске Литургије, нећемо имајти никакве духовне користи

4. У многим случајевима све ове модернизације Литургије стоје у вези са искључиво спољашњим поимањем онога што се изговара или шта се чини на Литургији. Морамо да нагласимо да овде суштина није у спољашњем, разумском поимању богослужења, већ, пре свега, у погружавању у само срце Литургије. Из предањске перспективе гледано, човек се не састоји искључиво од интелекта, нити, пак, ин-

телект представља средиште његовога битовања. Постоје и друге моћи које карактеришу и употпуњују човека као личност, као што су умна (ноетичка) способност, слобода, љубав...

Према томе, пуко логичко поимање богослужења није довољно. Неопходно је да духовно узрастамо у учествовању у Божанској Литургији. А добро је познато да дух богослужења јесте - жртва, жртвоприношење и вољно самоумањење (кеносис). Служећи Божанску Литургију, ми се укључујемо у кеносис, у вољно самоумањење Господа Који се смирио до Жртве на Крсту и до силаска у ад. Тако ова жртвена љубав Христова постоја прототип сваке истинске љубави која, по својој природи, јесте самоумањење, распеће, жртва и жртвоприношење. У самом срцу Божанске Литургије изговарају се речи Христове: „Узмите, једите, ово је Тело Моје... пијте од ње, јер ово је Крв Моја“. За Хришћанина који редовно учествује у Литургији искуство Божанске Литургије и учествовања у евхаристијском Жртвоприношењу јесте у томе да научи да жртвоприноси своје тело и своју крв, да би други могли да живе, по примеру Христовом. Такође, у Божанској Литургији чујемо и ове речи: „Твоје од Твојих Теби приносећи због свега и за све“. То је приношење које јесте учествовање у самом духу (онтологији) Божанске Литургије.

Повраћајак древним литургијским формама, без одговарајуће повраћака васкрсној пракси Светих Отаца није Литургијска реформа, већ најредујуће посвећивање

5. Надамо се да они који се залажу за литургијску реформу имају на уму неопходност сједињавања, са једне стране, пунијег учествовања и приопштавања верних Хри-

шћана ономе што се стварно збива током Литургије, и, са друге, учествовања у духу богослужења и опитног поимања литургијских знамења и симбола.

Не своди се, дакле, све само на спољашње манипулационе елементима Литургије, то није једносмерна улица. У исто време, морају да се улажу напори за исцељивање моћи и енергија душе. Јер, основна препрека за (пуније) учешће у Литургији није типик нити језик, нити Символ вере, нити било шта томе слично, већ, пре свега, наше страсти као противприродно дејствујуће енергије душе. Из овога следи да сваки покушај повратка древним (литургијским) праксама мора да се усклади са трудом нашег опитног учествовања у Светим Тајнама.

Као што знамо из отачких списа, Хришћани на различит начин учествују у Светим Тајнама у складу са различитим ступњевима њиховога покајања. На пример, Свети Василије Велики у својим канонима разликује пет ступњева Хришћана који се кају: плачуће, слушајуће, кајуће се, стојеће (у цркви) и причаснике Светим Даровима. Свака измена у пракси и повратак древним (литургијским) формама, без одговарајућег повратка пастирској пракси какву Свети Оци описују, није литургијска реформа, већ пре једно напредујуће посветовњачење, будући да се спроводи у рационалистичко-просветитељском духу.

Подвижнички животи је неопходни предуслов свакога учествовања у Божанској Литургији

6. Постаје јасно да је подвижнички живот неопходни предуслов свакога учествовања у Божанској Литургији. И када год говоримо о подвижничком животу, увек имамо у

виду човеков труд да спроводи у дело заповести Христове и да задобија црквени ум, да преображава своју самољубиву љубав у љубав несечичну, и да се од самољубља уздиже до љубави према Богу и љубави према ближњима.

Богослужбени живот без овог подвижничког живота постаје само једна религијска функција која не преображава личност човекову. И управо из тог разлога ми не можемо да литургијску обнову одвајамо од подвижничког, ниптичког (стражитељског) и исихастичког живота.

Карактеристично је то да је Свети Василије Велики (који је био монах и који је саставио подвижничка правила и одредио начин монашкога живота) спроводио литургијске промене у које је укључио свеколико богословље којим је живео. Када читамо молитве које је он саставио за Свету Литургију која носи његово име, схватамо да их је писао Богом просветљени Отац Цркве. И Свети Григорије Палама, који је разрадио свеколико исихастичко богословље, био је, такође, писац литургијских молитава. Он је богословствовао о Литургији и Светим Тајнама, он је присно сјединио Свете Тајне Цркве са молитвом срца, како то видимо у Предању Цркве. Исто срећемо и код Светог Никодима Светогорца. Он говори о честом причешћивању, али истовремено он је опитник и представник свеколиког филокалијског Предања. Такође можемо да укажемо и на пример блаженог Николе Кавасиле, који је написао Тумачење Свете Литургије и који је поистоветио Свету Литургију са животом у Христу. То је тумачење у коме говори о подвижничком животу, о преображавању умне (ноетичке) способности кроз молитву, о успостављању власти над мисли-

ма и о преображавању воље кроз испуњавање Христових заповести.

У Божанској Литургији се разбукиива жеђ за савршеним живоћом у Христу

7. Божански богослужбени живот Цркве, а нарочито његово средиште, Божанска Литургија, није повезана (само) са садашњим временом, нити она напросто нуди само нешто за овај садашњи живот, већ, пре свега, стоји у вези са оним што ће доћи. Божанска Литургија стоји у пристој вези са опитом и ишчекивањем живота који ће доћи, а који већ јесте присутан, али га још увек и ишчекујемо (у његовој пуности). Другим речима, Божанска Литургија нам не даје да живимо искључиво животом будућности, који је раздвојен од садашњости и да се тиме задовољимо, нити, пак, тежи да оствари сву нашу срећу овде, већ нас подстиче да ишчекујемо и да чезнемо још већом чежњом. Митрополит Пергамски Јован живо наглашава да не смемо да есхатологизујемо историју. Кретање које опитујемо у Литургији није напросто кретање од ствари вишњих ка стварима доњим, већ је и кретање ствари доњих ка стварима вишњим. Другим речима, у Божанској Литургији се разбуктава жеђ за савршеним насладошћењем кроз живот у Христу, у будућем еону. Карактеристична је молитва Светог Василија Великог после Божанскога Причешћа: „Испуни се и саврши се, колико је то у нашој моћи, тајна Твога Домостроја спасења, Христе Боже наш. Јер одржасмо спомен на Твоју смрт, видесмо изображење Твога Васкрсења, испунисмо се Твојим бескрајним животом, насладостисмо се Твоје непотрошине радости: благоволи да све нас удостојиш ње и у будућем веку, благодаћу беспочетнога Оца

Твог, и Твог Светог и Благог и Животворног Духа, сада и увек и у векове векова. Амин“.

Измене Литургије не могу бити резултатом закључака догматских симпозиона, већ плод делања светих

8. Постаје јасно да измене литургије не могу бити резултат никаквих синодских одлука, нити резултат разрада или закључака никаквих симпозиона, већ само плод делања Светих. Црква дела кроз своје Свете. Сматрамо да Црква пише Свето Писмо и да Црква тумачи Свето Писмо. А то се, свакако, збива кроз Свете који су живи удови (чланови) Цркве. Све велике промене које су се збиле у Цркви и у црквеној историји биле су дело Богом просветљених људи - Светих Отаца. Они су установили нешто ново што је њихова паства прихватила. Промене су се, кроз зрачећу личност одређеног Светитеља, шириле на читаву Цркву.

Видимо да се исто дешава и са утицајем монашког типика на општи типик парохијских цркава. Истински дух православног Предања, који се до данас сачувао у свештеним манастирима, правилно и обновитељски утиче и дејствује на ове опште типике, управо у време када је Хришћанима средиште све више почео да бива овај свет. Црква је Тело Христово. И као што људско тело прихвата све што му користи а одбацује све што му шкоди, исто то се дешава и у Цркви. Црква је, током векова, одбацивала све оно што су (у живот Цркве) покушавали да уведу непросветљени људи, док је, истовремено, прихватала све оно што је духовно здраво а што је дошло од Светих Људи. Зато можемо да кажемо да Црква сваку литургијску промену прихвата или одбацује у зависности од духовног стања онога који ту промену уводи.

Литургијска обнова је смислена само онда када је надахнута исхастичким предањем цркве и када долази од духовно обновљених људи

9. Литургијска обнова мора да стоји у вези са препородом читаве црквене заједнице, то јест мора да има свој утицај и на породични и друштвени живот Хришћанина. Ако било која литургијска обнова има за последицу само побољшање (приватних) осећања Хришћана у храму, али се не дотиче стварности живота изван храма, онда она није од Духа Светога. Стога, уместо да говоримо о литургијској обнови, било би боље да говоримо о обнови евхаристијског етоса, који утиче на Хришћанинову личност у свакоме аспекту његовог живота.

Ако етос и дух Божанске Литургије не стоје у вези са управом Цркве и нашим међуличносним односима, ако ми изван Литургије настављамо да живимо световним начином живота, онда таква литургијска обнова остаје на маргини и површини нашега живота, и не дотиче се нашега срца, што, у крајњем исходу, неће донети духовни мир немирној души човековој, већ ће га само још више дезоријентисати. Све оно о чему смо говорили има за свој циљ да се нагласи чињеница да је литургијска обнова смислена и суштинска само онда када стоји у вези са духом православнога богословља и када је надахнута евангелским и исхастичким Предањем Цркве, и када долази од духовно обновљених људи и када за свој циљ има духовно обновљење људи. Без овог, свака литургијска обнова ће подсећати на ватиканске литургијске реформе или протестантске редукције и минимализам у име једноставности. А грехота је да се они који живе у богатом Предању Православне Цркве

окрећу ватиканизованом или протестантизованом Хришћанству.“

После ових богомудрих речи, јасно је: митрополит Јеротеј (Влахос) јесте Грк, али надасве трезвени теолог, и ја његове ставове не доживљавам као ставове „Грка“, него као неког ко иде путем православног Предања.

Претпостављам да не знате да код нас неки од „обновитеља“ Литургије дрском руком посежу на сам њен свештени текст, управо зато што сумњају у благодатну бесмртност душе (а о митарствима да и не говоримо). Да ли сте чули да појединци избацују помен душе људске у Светој Литургији? Уместо „За вишњи мир и спасење душа наших Господу се помолимо“, кажу „За вишњи мир и спасење наше, Господу се помолимо!“ или уместо „Оно што је добро и корисно душама нашим, од Господа молимо!“ они веле: „Оно што је добро и корисно нама од Господа молимо!“. Каква је то дрскост, каква самовоља! Да такви можда нису нови Василије Велики и Јован Златоусти? А одакле им „мистичка легитимација“? Да је нису самима себи дали?

Наравно да у историји Цркве никада није било све униформно. Да ли ће се тропар Трећег часа читати једном или трипут свакако да није питање око кога се треба сукобљавати. Довољно је погледати текст архиепископа бриселског Василија (Кривошеина) „Извесне богослужбене особености код Грка и Руса и њихово значење“, па да се види да ситније разлике нису никакве препреке литургијском општењу. На крају крајева, ако се нађе за сходно да у поретку Свете Литургије понека ствар измени, и то је могуће, али САБОРНО, САБОРНО, САБОРНО, а не САМОВОЉНО. Ево шта каже архимандрит Кипријан Керн у својој

„Евхаристији“ а у вези с гласним читањем свештеничких молитава на Литургији: „Треба на сваки могући начин желети повратак древној пракси, то јест васпостављању гласног читања молитава Литургије, али такав повратак не сме бити произвољни поступак овог или оног свештеника, него једино САБОРНО РЕШЕЊЕ НАЈВИШЕ ВЛАСТИ“.

И у вези са иконостасом треба бити опрезан. За православног хришћанина, он није никаква преграда која затвара олтар, него су то свеци Божји који нам откривају тајну олтара као тајну обожења кроз евхаристијско-подвижнички живот Цркве. Иконостас нам сведочи да је могуће стасати у Христу, и он није плод декаденције, него развоја црквене свести. Највећи теолог иконе XX века, Леонид Успенски, сматра управо то: иконостас није деградација, него пројављивање откровењске самосвести православних. Ево одломка из његове студије „Питање иконостаса“: „Савремена наука је јасно установила генеричку везу која постоји између хришћанског обреда и јеврејског литургијског предања. Ослањајући се на радове савремених литургичара А. Шмеман пише: „Хришћани су наставили да виде у јеврејском богослужењу правило које су сачували и након раскида са јудаизмом. Не само да ово правило није могло бити у противуречности са новином хришћанства (новином у вери и животу), већ га је она, напротив, на овај или онај начин укључивала и у њему налазила своје мерило“. Или даље: „Хришћанство је схватило древни старозаветни обред не само као припрему Божјег Промисла и праслику новог обреда већ и као свој нужан основ; наиме, једино је преузимањем ових суштинских категорија (храм, свештеник, жртва) било могуће изразити и приказати новину Цр-

кве, као појаву онога што је било обећано, остварење надања, есхатолошко испуњење“. Ова „транспозиција“ једне од основних категорија храма испољава се, у разматрањима хришћанске цркве, као продужетак старозаветног храма, али и синагоге. Као сабор верника (ekklisia) окупљених ради заједничке молитве, хришћанска црква наставља синагогу, али представља истовремено наставак и (Јерусалимског) храма, јер он није само место заједничке молитве већ уједно и место где се испуњава Света Тајна, место жртвоприношења. У ствари, овде имамо много више од самог продужетка: то је испуњење једног новог смисла. Далеко од тога да мења обредни оквир; напротив, ово претпоставља позајмљивање истог из Старог Завета. Можемо претпоставити да је овај оквир био повезан са литургијским облицима које је хришћанство позајмило од јудаизма, у оквиру храмовног и синагогалног обреда. Унутрашњи простор хришћанске цркве, баш као жртвеник у старозаветном храму, и место читања Светог Писма у синагоги, посматра се са становишта служби које се тамо обављају. „Дводелна структура литургијског скупа извире из јерархијске природе Цркве... Такође, њена просторна пројекција у видљивом раздвајању свештенства и верника чини се непроменљива од самог почетка хришћанског обреда“. То је место у коме се испуњава евхаристијска Тајна која представља духовно средиште читавог здања и одређује у потпуности њен унутрашњи садржај. Простор у коме се налази Часна Трпеза и у њему преславно Тело Христово је одвојен од остатка цркве и чини свето место, светилиште, олтар (бема). Свети Оци у олтару виде „место које представља други долазак због Онога Који ту царује и Који ће судити живима и мртвима“. Овакво схватање есхатолошког суда објашњава

дванаест стубова из Константинове цркве, који одговарају броју апостола који ће седети на дванаест престола да би судили над дванаест племена Израилевих (Мт. 19,28; Лк. 22,30). Видимо да овакво поимање олтара без сумње сеже у прве хришћанске векове; од IV века има симболички израз и бива представљано сликом Етимасије, престола Судије Другог доласка, и смештено је управо на граници олтара, на лучном своду. Такође су на тријумфалном луку приказивани Христос са дванаест апостола.

Завеса или преграда, или обоје заједно, били су спољашњи знаци који су изражавали јерархичност делова цркве. Према једном од првих научника који су спроводили истраживања о иконостасу, „употреба завеса чини се старијом од употребе преграда“. Могуће је да су завесе биле најстарија форма преграде. Чињеница да Посланица Јеврејима (10,20) пореди Христово Тело са храмовном завесом може засигурно да подстакне употребу завесе на крају Светиње над светињама новозаветне цркве, како би нагласила аналогију са старозаветним храмом. И управо је у овом смислу свети Софроније Јерусалимски изразио такву аналогију; међутим, она се не односи на завесу већ на архитрав преграде. Овај *kosmitis* украшен крстом је представа (*ekfraguisma*) распетог Христа (то јест Христовог тела). Истовремено је и слика (*typos*) завесе. Касније, како ћемо то видети, ма каква била усвојена форма олтарске преграде, њена аналогија са старозаветном завесом наставиће да живи у црквеној свести. Можемо дакле претпоставити да преграда и завеса, као изрази самог принципа поделе нису само некакав примитивни обичај, већ су укорениени у обредном наслеђу Старог Завета и везани су за

хришћански култ. Оно што је у Старом Завету била будућност постало је садашњост. Али и ова садашњост је са своје стране претпоставка и слика будућности. Царство Божије представљено у Христу је Царство будућег века. Заједничарење у овом Царству не укида границу између времена и вечности и та граница је у цркви означена како положајем места Евхаристије, тако и преградом. Преграда, завеса и касније иконостас, који одвајају олтар од брода цркве означавају границу између два света: света ван времена и света у времену. „Царске“ или „свете“ двери постоје од настанка олтарске преграде; оне су украшаване иконама од најстаријих времена. А. Грабар сматра да су постојале већ у V-VI веку. Обично су на њима представљане Благовести, а испод четири јеванђелиста. Ређе се на њима могу видети св. Василије Велики и св. Јован Златоусти како у рукама држе књиге јеванђеља или свитке са текстовима из њихових Литургија. Понекад се такође срећу царске двери са иконама бројних светитеља. Када је олтарска преграда ниска, Благовести су смештене на стубовима лучне апсиде. Премештена на царске двери, она није, као ни Деизис променила место јер је сам њен смисао непосредно везан за улазак у светилиште. Ова врата симболично представљају улазак у Царство Божије, у небески рај. Благовештење је овде полазна тачка, почетак нашег спасења који отвара човеку улазак у ово Царство; Благовести приказују благу, добру вест коју су објавили јеванђелисти. Представама јеванђелиста на царским дверима и на пандантифима куполе заједничко је да су и овде и тамо весници Царства. Али пандантифи са својим иконама означавају и четири стране света, простор обасјан светлошћу јеванђеља, док се на царским дверима њихова проповед обраћа непосредно човеку који ту долази

да би се сјединио са овим Царством. И управо се овде, на солеји, на граници која одваја светилиште од брода [лађе, наоса], обавља причешће верника. Због тога је изнад царских двери приказана Евхаристија. Она представља литургијску транспозицију Тајне Вечере: Сам Христос даје причешће апостолима, с једна стране пружа хлеб шесторици, с друге путир другој шесторици. Ова двострука представа изражава причешће под два (обавезна) вида. Икона причешћа апостола наглашава Христову службу као Првосвештеника и Приносиоца Жртве; та Његова служба овде је непосредно изражена Христовим свештеничким радњама.

Кратак преглед тема представљених на иконостасу показује да је иконостас далеко од тога да је мање или више случајно нагомилавање икона; он је плод вишевековног развоја окренутог ка прецизном циљу. Теме које пред нама развија испуњују тачно одређен задатак: оне откривају смисао границе између светилишта и лађе [брода, наоса], између привремености и вечности. Овај смисао је у њиховом сапрожимању, у њиховом јединству. То јединство изражено је развијањем Христове иконе.(...)Одговарајући Божијем открићењу, пут успињања човечанства иде одоздо на горе: усвајањем апостолских проповеди (јеванђелисти на Царским дверима), слагањем Божије воље и људске воље (ово слагање представљају Благовести на Царским дверима), молитвом, и на крају, заједничарењем у Евхаристијској Тајни, човек остварује свој успон ка ономе што представља Деизис: јединство Цркве. Човек постаје једно тело са Христом (Ефес. 3,6). Због тога је овај ред постављен управо изнад места где се обавља причешће верника; један од главних аспеката иконостаса овде је наглашен - аспект

Суда. Наиме, оно ново што је хришћанство донело, то је суд повезан са Евхаристијом: „Суд себи једем и пијем“. Ово је јасно наглашено у свим молитвама пре причешћа. Древна идеја границе између светилишта и лађе као места суда овде се изражава представом Христа у слави, тј. Христа Судије, окруженог посредницима, баш као што је представљено на иконама Страшног Суда. Једино пролазећи кроз овај Суд човек продире у оно што показује иконостас и у оно што одговара евхаристијској молитви за све који су сједињени Светом Тајном Тела и Крви Христове: праоце, свете Оце, пророке уснуле у вери... у Старом Завету; апостоле, мученике, исповеднике... у Новом; и коначно, све живе, убрајајући ту и верне који су присутни у Цркви. Деизисни чин није довршен, настављају га верни у Цркви; Црква, је наиме, Педесетница која се наставља и, силом Духа Светог, они су укључени у ово Тело чија је глава Христос присутан у Својој икони, и телесно у Светим Даровима. Као и храм у целини, и иконостас је слика Цркве, али у другачијем виду. Ако је место обреда литургијски простор који обухвата сабрање верних, и симболично читав космос, иконостас показује будућност, успон Цркве у времену и њен живот све до њеног крунисања Парусијом (Другим Доласком). Показујући узрастајуће остварење Цркве, од Адама до Страшног суда, иконостас открива смисао временског циклуса, смисао који време добија сједињењем са ванвременским чином које представља Евхаристија. Евхаристија обједињује, „грли сва времена и све нараштаје „(...). Она је „свођење на јединство“ целокупне историје, обнављање спасоносног догађаја, којим смо спознали сва времена, пре нас и после нас“.

Иконостас показује прошлост и будућност у њиховом додиру са оним, чему је време по себи потчињено као средство циљу. Он тиме открива смисао историје до њеног крунисања, до остварења онога што се верује у времену, или, тачније онога што се ствара сарадњом (синергијом) Бога и човека. Другим речима, иконостас показује ову синергију: људе и догађаје који дају свој смисао историји и који је посвећују; он открива на тај начин свакоме своје место у том развоју, и смисао тренутка, који је, за свакога, садашњост.

Управо у овоме, верујемо, почива суштински карактеристика иконостаса рачунајући и иконе у олтару. Као што смо видели, декорација је повезана са функцијама различитих делова цркве и са њиховим симболичним смислом. Декорација олтара усмерена је ка Светој Тајни која се ту обавља. Ма каква била њена пунота, она међутим, никада не би могла заменити иконостас, јер је њена сврха другачија. Што се тиче иконостаса, његова сврха је да покаже смисао временског тока, смисао који му је поверен Светом Тајном. Он уједињује светилиште олтара и лађу, не комбинујући поједине теме са декорације и једног и другог, већ откривајући смисао једног и другог, и откривајући смисао њиховог јединства.

У току Литургије показан је симболично целокупан домострој нашег спасења. Иконостас, видели смо, открива Божији домострој помоћу икона. На тај начин, верни учествује у том домостроју, како духом тако и погледом.

Путем Христове иконе, поглед верника је уздигнут ка извору живота:

„Хришћани почињу посматрањем Личности Господа нашег Христа, ваплоћеног Сина Божијег, и преко завесе Његовог тела, они посматрају Тројединог Бога“. Христова икона води верног ка икони Свете Тројице и „пред његовим очима се отвара.... једно друго откривење, - небесна Литургија, вечна евхаристијска Жртва, која је почела у окриљу Свете Тројице од искони и која се наставља сада, увек и у векове векова“.

Говорећи о укидању или смањивању иконостаса, обично се позивамо на чињеницу даје старозаветна завеса поцепана и да је, на тај начин, граница која је одвајала Светињу над светињама укинута. Међутим, у иконостасу не треба гледати зид који скрива олтар. Размишљајући на овај начин обично не наслућујемо до које мере поједностављујемо питање: да ли је раздерана старозаветна завеса, наиме, нешто друго до само символ? Значајно је да путем старозаветне завесе, тј. „Телом Христовим“, човек види како се пред њим отвара улазак у Царство Божије коме је олтар такође само символ. „Јер Христос не уђе у рукотворену Светињу, која је предобразац истинске, него у само Небо ...“ (Јев. 9,24). Стварности Христовог Тела одговара стварност Царства Божијег њиме дарованог. Али ово царство је у вечности, тек треба да дође. Ма колико Црква, заједничарењем са прослављеним телом Христовим, већ учествује у вечности, у осмом дану стварања, то јест у васкрсењу и Царству будућег века (због тога је, у храму, лађа, сједињена са олтаром, названа, услед тог сједињавања, Царство Божије), она још увек живи у времену; граница у ствари још увек постоји. Међутим, Царство Божије не може бити непосредно приказано и Сам Христос га открива у сликама-параболама.

На иконостасу ово Царство је приказано преко личности његових носилаца и то управо на граници Светиње над светињама новозаветне Цркве.

Као што смо рекли, поређење које прави свети Павле између храмовне завесе и Христовог тела омогућује да схватимо да је олтарска преграда, тачније архитрав био схватан као слика старозаветне завесе (према Светом Софронију, подсетимо се, космитис је истовремено слика распетог Христа и слика завесе). Затим, аналогија између значења и улоге старозаветне завесе примењује се на иконостас и наставља да живи у црквеној свести. Запазимо да се ова сличност не примењује на завесу са царских двери, већ на иконостас у целини. Тако богослужбене књиге Митрополита Петра Могиле називају иконостас „катапетасма“ (завеса). Митрополит Филарет разуме иконостас на исти начин, он га назива „унуграшњи зид цркве који је заменио тајанствену завесу Соломоновог храма која се раздерала у тренутку Искупљења“. Док је на античкој прегради њена сличност са храмовном завесом била наговештена само симболично, у ембрионалном облику, да тако кажемо, и само је назначавала смисао ове завесе, на иконостасу је та симболична слика „поцепана“, иконостас непосредно открива смисао подеране завесе. У иконостасу видимо (есхатолошку) будућност у храму Христовог Тела путем кога се остварује јединство „небеских и земаљских“, Бога и човека. Ово крсно успињање Христовог тела и његов исход приказани су управо на граници неба (жртвеник) и земље (лађа), уједињујући у овој слици два дела цркве. Овако схваћен иконостас представља раздерану завесу која више не одваја већ

спаја два света, обележавајући њихову границу.“ Тако каже најчувенији богослов иконе, Леонид Успенски.

Кад прочитамо Успенског, јасно нам је да само недовољно изграђена хришћанска свест може да иконостас сматра некаквом „препреком“. То што га ми данас не разумемо, не значи да нам није потребан.

Такође, молим Вас да размислите о тврдњи да Литургија није „окамењена“, јер то нису догмати. Тобож, униформност богослужења је папска. Није, мати, није! Папизам је данас „најплуралистичкији“ на свету: десетине обреда, разне мисе (чак и „карневалска“), византијске, коптске, јерменске литургије - све се служи! Признај папу и вози куд те срце вуче! А православни немају папу, па је благообразност литургијског поретка једна од пројава њиховог јединства у вери. И то, да се литургијским Предањем може манипулисати (јер га нису фиксирани васељенски сабори) није уопште тачно. У Цркви Христовој много тога није на саборима фиксирано, али, кад би се мењало, где бисмо дошли? Узмите само крсно знамење: три прста спојена, а два уз длан: У Име Оца - на чело; и Сина - испод груди; и Светог Духа - на десно раме; Амин - лево раме. Ко је то „одогматио“? Литургијско предање је и молитвено окретање на Исток. Да ли је оно „одогмаћено“? А кађење храма? Који васељенски сабор пише о томе? Некада се кадило идолима. Да ли да престанемо с кађењем јер су тај обичај имали и пагани?

Не, није реч о једнообразности, него о неопходној САБОРНОСТИ. У нашој средини су неке ствари чињене (и чине се још увек) НЕСАБОРНО, па је то велика невоља, бременита сукобима и поделама. Људи се деле на ову и ону

„страну“ у спору. У Цркви сам од деветнаесте године свог живота, многе делатнике и једне и друге „стране“ знам, с многима сам се борио и подвизивао на мисионарском пољу, и било би ми болно до неба да се садашња наша ситуација не реши на добро свих, а у складу са Светим Предањем. Ионако смо, као народ, исцрпљени и измрцварени, а Црква нам је последња утеха и нада.

Многопоштована мати,

Литургија какву знамо из Типика освештана је благодаћу Божјом и подвизима стотина и хиљада подвижника. Зашто је сада „тумбати“ и померати јој тежиште? Ко ме је то потребно? Није сметало свецима, а смета нама?! Сваки делић наше Литургије везан је за неко чудо и милост Господњу. Надам се да ћете ме разумети, читајући речи свештеника Вјачеслава Тулупова из књиге „Чудо Светог Причешћа“: „Зашто Литургију понекад називају анђелским служењем? Зато што анђели свагда присуствују Евхаристији и помажу свештенослужитељима да је врше. Величина Божанствене Литургије изазива задивљеност и најдубљу побожност Небеских Сила.

Према сведочењу старца Јакова Цаликиса са Евије, који је више пута био удостојен чудесних виђења Божијих, чим свештеник на Литургији изговори почетни возглас, у олтар се истог часа окупљају Небеске Силе.

Други праведник, свети Јован Кронштатски писао је: „На Проскомидију бивају позвани сви свети, почев од Мајке Божије, ради учествовања у служењу Литургије. Са свештеником у служењу учествују сви свети и сви анђели“.

Преподобни Јевтимије Велики (+473) казивао је неким својим ученицима да је често виђао анђела који је са њим служио Литургију.

Преподобни Анатолије Оптински (Зерцалов) 1892. године дошао је у Петроград. Тамо се срео са праведним Јованом Кронштатским. Отац Јован је позвао преподобног Анатолија у свој храм у Кронштату. Када је почела Литургија, отац Јован је видео да заједно са преподобним Анатолијем служе два анђела.

Тајна Светог Причешћа која се врши за време Литургије, сједињује у једну свезу небо и земљу. Ово јединство, невидиво за очи обичних људи, појављује се у свој својој красоти пред духовним погледом светих.

Праведни Јован Кронштатски је писао: „Како се међусобно блиско налазимо и житељи неба, и житељи земље, и Мајка Божија, и сви свети, и сви ми, православни Хришћани, када се врши божанствена, свесветска, наднебесна, свеопшта Литургија! Боже мој! Какво прерадосно животно заједничење!“

Преподобни Јевтимије Суздаљски (1404) на празник Преображења Господњег позвао је епископа Јована да служи Литургију у његовом манастиру. На службу је дошао и велики књаз Борис Константинович. Будући да је био веома благочестив и милостив, велики књаз је био удостојен тајанственог виђења за време Литургије. Он је видео да светом Јовану и преподобном Јевтимију саслужује светли младић у сјајним ризама. По завршетку богослужења велики књаз је искористио повољан тренутак и кад су били

насамо упитао епископа Јована о виђењу. Архијереј испрва није хтео да му открије тајну, али је затим рекао:

- Кад ти је Бог већ открио ово, не могу да скријем од тебе да си видео анђела Господњег, који понекад присуствује Литургији, када се ја, грешни, удостојавам да служим заједно са великим Јевтимијем. А ти никоме не говори о овоме док сам ја жив.

Учествујући у Литургији, ми, верни Хришћани, и сами се уподобљавамо анђелима. У чему је та сличност? По речима праведног Јована Кронштатског, прво, ми појемо Богу анђелским песмама - алилуја и Трисветом песмом. Друго, ми као и анђели, „узимамо Господа Славе и носимо Га у себи кроз причешће. Примамо свецело у себе Христа Бога у срце, и носимо Га на престолу херувимском, пламено Га љубимо, као што Га љубе херувими. И ради Његове љубави ослобађамо своја срца од сваке земаљске љубави, јер љубав земаљска је неспојива са љубављу Божијом“. Да би вршили анђелско служење Литургије у дубокој побожности, праведници су се ослобађали свега земаљског.

Велики атонски подвижник јеросхимонах Тихон (+1968) у свом осамљеном атонском храму служио је Литургију уз помоћ само једног монаха-појца. Поступао је тако зато што је хтео да се у олтару, у потпуној осамљености, слободно предаје удубљеној молитви. Када је почињала Херувимска песма, отац Тихон се обично двадесет до тридесет минута погружавао у духовна созерцања. Зато је монах више пута понављао Херувимску песму дотле док не би чуо кораке оца Тихона док излази из олтара на Велики вход. Једном је после службе појак упитао:

- Шта ти видиш, старче?

- Херувиме и Серафиме како славослове Бога. Мој Анђео Чувар отпушта ме тек за пола сата и тада настављам Божанствену Литургију. Каткад је јеросхимонах Тихон служио Литургију и без помоћи појца.

Но при том се појање у храму ипак чуло! Једном је старца посетио отац Теоклит Дионисијатски. Отац Тихон се налазио у храму и отуда се чуло умилно појање. Теоклит је хтео да уђе унутра, али врата су била затворена. Не желећи никога да узнемирава куцањем на врата, решио је да поред храма сачека завршетак службе. Ускоро је појање утихло и после извесног времена отац Тихон је отворио врата. Ушавши унутра Теоклит тамо није нашао никог осим оца Тихона. То га је запрепастило и он је схватио да су за време Литургије појали анђели.

Праведни Јован Кронштатски је писао: „Чудесна је, величанствена и божанствена на земљи служба - Литургија. То је тајанствено служење које се савршава у спомен Господу Богу. У њој узимају учешће не само земаљски свештенослужитељи, црквенослужитељи и мирјани, него и небески анђелски чиновници и сви свети Божији угодници који живе на небу; а од ње имају користи и умрли. Зато Литургију треба служити са нарочитом пажњом, побожношћу, љубављу и благодарењем Господу, Који је установио и уредио на земљи такво заједничко сагласно свеспасоносно служење“.

(...)

Зашто чак и неки православни верници који стално присуствују на богослужењима у парохијским храмовима не придају велики значај Проскомидији? Очигледно зато

што се она врши у олтару невидиво за њихове очи. Ипак овај први део Литургије има дубоки духовни смисао. На Проскомидији, благодарећи нарочитим свештеним радњама, хлеб и вино постају вештаство за Евхаристију. За време вршења Проскомидије врши се и спомињање чланова Христове Цркве - небеске и земаљске.

Молитве и свештене радње на Проскомидији имају двојако значење. С једне стране, оне изображавају Христово Рођење, а с друге - Његова страдања и смрт. Тако, припремање Светог Хлеба и вађење Агнеца из просфоре означавају рођење Исуса Христа. При том жртвеник оличава пећину, дискос - јасле у којима је био положен Младенац Христос, звездица - звезду која је мудраце довела у Витлејем, покривачи - пелене којима је био повијен Спаситељ. Чаша [путир], кадионица и тамјан подсећају на дарове које су принели мудраци. Молитве које изговарају свештеник и ђакон подсећају на поклоњење и славославље које су одали Спаситељу витлејемски пастири и мудраци са Истока.

Крстолико расечање Агнеца и Његово пробадање копљем означавају распеће Исуса Христа.

Вађење частица из просфора и њихово стављање на дискос око Светог Агнеца симболизују Цркву Божију, чија глава је Господ Исус Христос. Јеросхимонах Тихон Атонски, на основу свог духовног искуства, говорио је да на Проскомидији у олтару, када свештеник спомиње свете и вади за њих частице из просфора, невидиво присуствују анђели, пророци, апостоли, светитељи, мученици, преподобни, бесребреници и сви праведници. Они долазе да помогну свима чије се молитвено спомињање врши за време Проскомидије.

Свештене радње Проскомидије имају симболички карактер. Ипак, треба да знамо да су симболи црквених свештених радњи испуњени небеском реалношћу. Један од најславнијих грчких светих отаца старац Пајсије (1924-1994), у младости је за време богослужења, прислуживао у манастирском храму. Једном је за време вршења Проскомидије стварно видео на дискосу веома мало јагње. Када је свештеник изговорио молитву и спустио копље на Агнеца који је, исечен и извађен из просфоре, лежао на дискосу, јагње је почело да се трза и задрхтало је од бола. После тог случаја отац Пајсије се више није осуђивао да улази у олтар. Обузео га је свештени страх на помисао о великој тајни која се врши у олтару. До краја свог живота остао је обичан монах, одбијајући све предлоге да прими свештенички чин.

Како можемо да схватимо нематеријалну страну Литургије?

Реалност свештених радњи које се врше за време Литургије познајемо само вером. Управо наша вера чини земаљске симболе прозрочним и тада кроз њих почињемо да видимо небеску реалност.(...)

Важан моменат Литургије је Вход са Јеванђељем. Овај Вход се назива Малим за разлику од Великог, који се врши за време преношења Светих Дарова са жртвеника на престо. На Малом Входу свештеник и ђакон, носећи Јеванђеље, кроз северна врата излазе из олтара на солеју. За време појања „Приђите, поклонимо се...“ свештенослужитељи улазе кроз Царске двери у олтар, где ђакон полаже Јеванђеље на престо.

Шта симболише Мали Вход? Он служи као изобразење ступања Господа Исуса Христа на проповед за време Његовог земаљског живота. Истовремено овај Вход је симболички израз најприснијег заједничења оних који се моле у храму са својим Господом. У том тренутку треба да гледамо на Јеванђеље као на Самог Господа Исуса Христа.

Ушавши у олтар, свештеник за време појања тропара и кондака говори тихо молитву Трисвете песме. У тој молитви он у име свих верујућих моли Бога, Кога славослове Серафими и Херувими, да прими Трисвету песму и из наших уста, да нам опрости сагрешења и да нам да снаге да Му непорочно служимо до краја живота. После молитве Трисвете песме ђакон са солије изговара молитвене возгласе.

Управо у овом моменту Литургије један од најпоштованијих руских светитеља добио је од Бога велико откриће.

Једном је за време Литургије преподобни Серафим Саровски, служећи као ђакон, после Малог Входа на солији гласно изговорио: „Господе, спаси благочестиве и услиши нас!“ Затим се окренуо ка народу и, држећи орар са три прста, показао на предстојећи народ, гласно говорећи: „И у векове векова!“ Одједном спољашњи изглед преподобног променио се и он се, уместо да уђе кроз Царске двери, скленио на месту. Сви присутни у храму су приметили да се с њим догодило нешто необично. Два јерођакона су узела преподобног Серафима под руке и увела га у олтар. Ту је он одстојао око три сата, при чему се његов спољашњи изглед више пута мењао.

Дошавши к себи, преподобни Серафим је, кад су били насамо, испричао старијој манастирској братији о свом виђењу: „Само што сам ја, убоги, гласно изговорио: Господе, спаси благочестиве и услиши нас - и, показујући орарем на народ, завршио: И у векове векова! - одједном ме је обасјао зрак светлости, сјајне као сунчана. Погледавши ту светлост, угледао сам Господа и Бога нашег Исуса Христа у обличју Сина Човечијега, како сија у слави и неизрецивој светлости, окруженог Небеским силама, анђелима, арханђелима, херувимима и серафимима, као ројем пчела, и како од западних црквених врата иде ваздухом. Приближивши се у таквом обличју амвону и уздигнувши Своје пречисте руке, Господ је благословио свештенослужитеље и људе сабране на молитву. После тога ступивши у Своју свету месну икону, која се налази са десне стране Царских двери, преобразио се, окружен анђелским хорovima, који су неизрецивом светлошћу обасјавали сву цркву. А ја, земља и пепео, сусревши тада Господа Исуса док је корачао над тлом, удостојио сам се нарочитог благослова од Њега. Срце моје се обрадовало, чисто и просветљено, у сладости љубави према Господу.“

Велико и радосно виђење за сваку хришћанску душу!

Вход са Светим Даровима назива се Велики. Тако се зове због величине догађаја који се спомињу у том моменту Литургије. Свети Дарови за време Великог Входа изражавају Господа Исуса Христа Који иде на добровољна страдања и смрт за грехе читавог човечанства. Овај Вход се назива Велики и због важности циља ради кога се врши. Свети Дарови се преносе са жртвеника на Престо ради

њиховог приношења на жртву Богу и вршења Тајне Светог Причешћа.

Време Великог Входа је време када треба са страхом Божијим да погрузимо своју душу у молитву и да побожно гледамо на Господа Који иде да принесе Себе на жртву ради нашег спасења.

Једном је отац Јаков Цаликис, као свештеник, служио Литургију. На Великом Входу одједном је осетио да га неко одостраг гурка у раме и управља ка светом Престолу. Помисливши да то чини појац, старац је рекао:

- Благословени! Каква безбожност: ушао си кроз Царске двери и мене гуркаш!

Окренувши се, отац Јаков је, међутим, уместо појца угледао арханђела који је својим крилом усмеравао његово кретање за време Великог Входа.

Једном од својих духовних чеда старац Јаков је казивао:

- Људи су, чедо моје, слепи и не виде шта се збива у храму на Божанственој Литургији. Неки пут не могу да издржим и седам на столицу, а остали саслужитељи мисле да ми није добро, али не знају шта се збива у олтару током Божанствене Литургије. Колики распон крила, чедо моје, имају анђели!

Праведни Јован Кронштатски писао је да Херувимска песма, коју поју приликом вршења Великог Входа, значи „да за време нашег служења Господу и анђели невидљиво служе и као да са људима чине један хор, једну Цркву, једно сабрање. И ова околност нас учи да побожно и словесно

стојимо и да се молимо у цркви, слушајући појање и читање“.

Шта се дешава кад се неко за време служења Литургије понаша претерано слободно?

Преподобни Арсеније Кападокијски (+1924) више година је служио као парохијски свештеник у Фараси, у једном од хришћанских насеља у Турској. Једном се о Пасхи, када је он служио Литургију, у храму појавио Турчин, вођа разбојничке банде. Приметивши тог наоружаног човека који се дрско понашао, преподобни Арсеније је заповедио да му саопште да одмах изађе из храма. Али разбојник никако није реаговао на молбу. Преподобни му се није поново обратио и спокојно је наставио да служи даље.

Када је на Великом Входу отац Арсеније изашао из олтара са Светим Даровима, Турчин га је видео како иде ваздухом, а не по земљи.

Истог часа разбојничково тело је почело тако јако да се тресе да је хтео да побегне из цркве, али то није могао да учини јер је био везан невидивим узама. Ушавши у олтар, преподобни Арсеније му је дао знак да изађе.

Осетивши да је ослобођен од уза, Турчин је, дрхтећи целим телом, изашао из храма и стропоштао се на земљу као мртац. Лежао је непокретан све док га отац Арсеније, завршивши службу, није подигао са земље.

Преподобни је строго прекорео разбојника, али због празника Пасхе дао му је пет пијастара и отпустио га. Уплашени Турчин сместа је окупио све своје другове који су опколили село и одвео их подаље од њега.

Бог се не да обмањивати; јер што човек посеје оно ће и пожњети (Гап 6,7). Безбожници, који се безобзирно понашају за време Литургије, навлаче на себе гнев Божији. А ми, верни Хришћани, ако у току Литургије, а нарочито у њеним најважнијим моментима, припремамо своје срце за сусрет са Господом, обавезно ћемо се удостојити Његове посете.

У својим дневницима игуман Теодосије (Попов; +1903) наводи успомене своје баке о њеном детињству, када јој је било седам-осам година. „У цркви сам стајала крај самог амвона, наспрам Царских двери, и будно пратила све радње свештеника. Повод за моје осматрање свештеника био је тај што сам једном, о неком празнику, док сам са својим родитељима била на Литургији, видела над Престолом, мало изнад главе свештеника, непосредно над светом чашом, лебдећег Голуба који је био бео као снег и непомично се одржавао у ваздуху, једва приметно лепршајући крилима. И то сам видела не једном, и не два пута, него неколико пута, што сам саопштила својој другарици, и зато смо ја и она чим би чуле звоњаву звона, одмах трачале што смо брже могле, желећи да претекнемо једна другу и да станемо заједно крај амвона, очекујући појаву блиставог белог Голупчића. А како смо Га тек волеле што је био тако беличаст и тако лепушкаст!

Али било је дана кад нисмо могле да дочекамо то чудо које се догађало само за време служења старца-свештеника Росницког. Само кад је он служио ми смо сваки пут виђале нашег Голупчића. Кад су служили други свештеници то се није догађало. Откад смо ово испричале нашим родитељи-

ма, а родитељи то рекли свештенику Росницком, другарица и ја више нисмо виђале чудесног Голупчића“.

Ко се јављао пред дечијим погледом у виду голуба? Несумњиво - Свети Дух. Управо под Његовим дејством врши се сва Литургија. Благодат Светога Духа пројављује се нарочито силно за време најважнијег дела Литургије - Евхаристијског канона који почиње свештениковим узглашавањем: „Заблагодаримо Господу“. Овим речима, којим се верни позивају да узнесу благодарност Богу, свештеник приступа вршењу Тајне Свете Евхаристије. Пример за таквав почетак Тајне дао је Сам Спаситељ када је на Тајној вечери почео да свештеностује Бескрвну Жртву благодарењем Богу Оцу.

У молитви која се тихо чита за време Евхаристијског канона свештеник у име свих верних прославља величину Божију, Његово бесконачно савршенство и Његова доброчинства роду човечијем. Свештеник исповеда светост Бога и уједно прославља бескрајну љубав према нама Бога Оца, Који је послао Свог Јединородног Сина ради нашег спасења.

Спаситељ Који је дошао на земљу извршио је тајну Светог Причешћа и завештао нам да је чинимо Њему у спомен. Господње речи које је изговорио на Тајној вечери, свештеник изговара гласно: „Узмите, једите, ово је Тело моје, које се ради вас ломи за отпуштење грехова. Пијте из ње сви: ово је Крв моја Новог Завета, која се ради вас и ради многих пролива за отпуштење грехова“.

Приликом изговарања речи „Твоје од твојих Теби приносећи ради свих и за све“ ђакон или сам свештеник,

укрштајући своје руке, десном руком узима дискос, а левом - путир, подиже их над Престолом, а затим их поново ставља на њихово место. Ова свештена радња је узношење Светих Дарова на жртву Богу од свих верних.

Када је праведни Јован Кронштатски узносио Свете Дарове, његов ум се узносио у горњи свет. Писао је: „Замишљам торжественост и величину ових тренутака када, стојећи лицем у лице пред вечном, савршеном и непромељивом правдом Оца Небеског, Који кажњава грех, приносим у име свих и за све једну безмерну, свеправедну умилостивљујућу Жртву Христа Сина Божијег, Која једина може да приклони Бога Оца на милост и искупи сав свет од праведног проклетства и да свима вернима измоли опроштај грехова и благослов“. У тим свештеним тренуцима сво наше срце треба да буде потпуно предано Богу. Треба да заборавимо на све земаљско да било каквим страсним помислима не бисмо ражалостили Јагње Божије које приноси Себе на жртву.

Шта се догађа на Литургији одмах по узношењу Светих Дарова? За време док хор поје „Тебе певамо, Тебе благосиљамо...“ и свештеник тихо изговара молитве, збива се претварање, или пресуштаствљење, Светих Дарова у Христово Пречисто Тело и Крв. У том тренутку сви који стоје у храму заједно са свештенослужитељима треба да се моле да Отац Небески ниспошље Духа Свога Светога на њих и на предложене Дарове.

„У то време нека наше душе заиста буду као запаљене светиљке, као ужежена кадионица која миомирише, као дим тамјана који се подиже у висину, јер у том тренутку догађа се страшна, животворна тајна - претварање Духом

Божијим хлеба и вина у Христово Пречисто Тело и Крв, и на Престолу се јавља Бог у телу“.

Схиархимандрит Гаврило (Зирјанов; 1844-1919), ученик преподобног Амвросија Оптинског, једном је на Литургији, за време пресуштаствљења Светих Дарова, био удостојен благодатног виђења. Старац је испричао да Горње место у олтару као да је узмакло и он је видео Спаситеља окруженог мноштвом Арханђела, Херувима и Серафима. Анђели су лебдели око Христа одозго, одоздо и на обема странама. Око Господа су се распоредили сабори светих пророка, апостола, преподобних, мученика, архијереја и осталих светих. Сво небо је било испуњено Анђелима и светима. Сви они су стајали глава преклоњених и окренутих ка Спаситељу. Руке су држали прекрштене на прсима.

Анђели и свети били су у великој побожности, страху и ћутању и као да су се насићавали бестелесно-ружичастом светлошћу, која је исходила од Спаситеља и Његових рана. Иста светлост од Христових рана као зрак је падала и на Свете Тајне које су се налазиле на Престолу.

Другачија светлост простирала се са небеске висине. По речима старца Гаврила, та светлост је била нежно-сјајна, неописиве лепоте и величанствености. Управо према њој је био окренут Спаситељ Који је Сам Себе приносио на жртву.

Када је отац Гаврило дошао к себи показало се да његова уста изговарају речи молитве: „И учини овај Хлеб пречасним Телом Христа Твога. Амин. А оно што је у Чаши овој пречасном Крвљу Христа Твога. Амин. Претворивши

их Духом Твојим Светим. Амин. Амин. Амин“. Од страха и трепета старац је зајецао.

Касније отац Гаврило није могао да служи Литургију без суза - такав силан утисак је оставило у њему виђење Христове Жртве за грехе људи.

Чим би старац изговорио: „Твоје од Твојих Теби приносећи ради свих и за све“ његов глас се прекидао, из очију су текле сузе и он се потпуно одвезивао од свега земаљског, предајући се духовним доживљајима и побожним молитвама. Понекад у таквим тренуцима отац Гаврило није могао да задржи свој плач и тада се, мешајући се са појањем хора, из олтара чуло његово ридане које је потресало душе људи који су се молили током службе.

По претварању Светих Дарова свештеник се тихо моли Богу за причаснике, као и за све преминуле у вери. Он молитвено спомиње и преминуле праведнике. Ово помињање сведочи о плодовима Христове Голготске Жртве. Нарочито („особито“) свештеник спомиње Богомајку као начелницу искупљеног и обновљеног човечанства и заступницу свих људи пред Сином Божијим. Узевши кадионицу, свештеник говори гласно:

„Особито за пресвету...“. После овог возгласа свештеник се тихо моли, спомињући у име Цркве свете, спасене крсном Жртвом Спаситеља и већ прослављене од Бога, благодари Господу и славослови Га за то што их је учинио посредницима за нас на Небу, а такође се моли за преминуле и живе чланове Цркве.

Валаамски схимник Киријак имао је за време Литургије виђење. Стајао је у олтару и, када је служећи свештеник

гласно изговорио: „Твоје од Твојих Теби приносећи ради свих и за све“, од престола се излио необичан миомирис. А када је свештеник почео да се моли да буде ниспослан Свети Дух на предложене Дарове, Киријак је видео да је олтар пун Херувима који су окруживали Престо. Свештеника је обухватио огањ и чим је учинио земни поклон пред престолом са висине је слетео бели голуб који је почео да ледди над дискосом. Затим је голуб узлетео на врх свете Чаше и, склопивши крила, спустио се у њу. И одмах су се Анђели, павши ничице, поклонили светом Престолу. Када је свештеник гласно изговорио: „Особито за пресвету“, небеске силе су се опет поклониле до земље. После појања „Достојно је“ они су се поклонили трећи пут. Затим су Анђели окружили свештеника, осенили његову главу чудесном плаштаницом и после тога постали невидиви.

После Евхаристијског канона следи молитвена припрема верних за примање Христових Тајни и само Свето Причешће.

Праведни Јован Кронштатски писао је: „Из непрекидног чуда пресуштаствљења хлеба и вина у истинско Христово Тело и Крв, сједињених са Његовим Божанством, видим чудо сталног оживљавања човека. И све то - на моје очи; а ја то доживљавам душом и телом и осећам живо. Боже мој! Какве страшне тајне твориш! Каквих неизрецивих тајни си ме учинио созерцатељем и причасником. Слава Теби, Творче Мој! Слава Теби, Творче Христовог Тела и Крви!“

Свако од нас треба да тежи томе да за време Литургије има у свом срцу иста света осећања којима је била испуњена душа праведног Јована Кронштатског(...)

У Житијима светих наилазимо на описе силаска Божанског огња за време Литургије. Како се то догађало?

Ученици преподобног Јевтимија Великог једном су били сведоци чуда. Преподобни Јевтимије је служио Литургију. За време појања Трисветог његови ученици су изненада видели како је са неба сишао огањ и окуружио преподобног. Од тог тренутка до свршетка службе свети је стајао пред Престолом у огњеном стубу.

О сличном случају приповеда се и у Житију преподобног Сергија Радоњешког. За време док је преподобни Сергије служио Божанствену Литургију његов ученик Симон је видео како је небески огањ сишао на Свете Тајне у тренутку њиховог освештања. Затим је огањ почео да се премешта по светом Престолу обавијајући се око њега и обасјавајући сав олтар необичном светлошћу. Симон је видео да је небески огањ окуружио са свих страна и преподобног Сергија који је свештенодејствовао пред Престолом. Када је настало време причешћивања, Божански огањ се повио као покров и ушао у путир. Пред очима запрепашћеног Симона преподобни се причестио овим огњем и засјао светлошћу као у давнини купина која је неопаливо горела.

Од преподобног Сергија није било скривено да се његов ученик променио у лицу. Зато је после причешћа, одмакавши се од престола, упитао:

- Чега се тако уплашио твој дух, чедо моје?
- Видео сам благодат Светога Духа, оче, - одговорио је Симон.

- Пази, никоме не говори о томе што си видео док ме Господ не позове к Себи из овог живота, - заповедио му је смирени ава.

Сведочанства о силаску огња Божанске благодати на Свете Дарове за време Литургије имамо и у недавној прошлости.

Свештеномученик Венијамин, митрополит петроградски (+ 1922), имао је дар сузне молитве, благодатну силу коју су људи осећали за време богослужења. Једном, када је служио Литургију у АлександроНевској Лаври, Божански огањ је сишао у свету Чашу. Очевидац овог чуда јеросхимонах Сампсон сећа се:

- Огроман сноп огња окретао се и окретао над Чашом и одједном се спустио у њу! Али то нису сви видели. Некима није било откривено јер се не открива увек свима. Нису сви архимандрити и игумани који су стајали поред престола видели, само су чули хујање и закључили да промаја струји кроз олтар. У ствари, никакве промаје није било.

Да, служење Литургије велика је и страшна част за свештеника који се невидиво дотиче огњене благодати Божије. Свети праведни Јован Кронштатски писао је једном пастиру: „Твоје служење је изнад анђелског, јер они са страхом гледају на страшну и спасоносну Тајну, а ти носиш Самог Христа Бога и дајеш Га вернима“. Али и мирјани који примају Пречисте Дарове у своја уста удостојавају се једнаке части од Бога и то им налаже велику одговорност.

У молитвама које се читају пред причешће Христове Тајне се називају „жар који недостојне сажиге“. Зато причасник Господњег Тела и Крви треба истовремено и да се

радује и да трепери, јер се „огњем причешћује“. На крају Литургије, пре разломљења Агнеца, свештеник произноси гласно: „Светиње светима“. Шта означава овај возглас? Он упозорава да се могу причестити само људи који се налазе у окриљу Свете Цркве и који се нису одвојили од ње својим гресима. Излазећи из олтара са светом Чашом у рукама, оне који су по човечанским мерилима достојни да приме Господње Тело и Крв, ђакон позива: „Са страхом Божијим и вером приступите“. Овај позив у том моменту је веома битан за причаснике јер ће сада бити у прилици да окусе Божански огањ Светих Тајни!

Један од најпознатијих намесника Тројице-Сергијеве Лавре архимандрит Антоније (Медведев; 1792-1877) у једном свом писму светом Филарету, митрополиту московском, писао је:

„Не могу да се уздржим да са страхом и радошћу не саопштим следећи догађај: 17. марта у Курјажком манастиру, седам врста удаљеном од Харкова, приликом освећења Светих Дарова за време Литургије, када су браћа у цркви појала: „Тебе певамо, Тебе благосиљамо“ јеромонах Илиодор, учинивши земни поклон и трипут ускликнувши: „И молимо Ти се, и молимо Ти се, и молимо Ти се“, уједанпут је постао глув и нем, али у необично ганутом стању духа; и када се, недељу дана после тога, причестио Светим Даровима, пошто их је примио одмах је гласно прочитао благодарне молитве и изјавио да је, када је учинивши земни поклон погледао на Свету Трпезу, угледао огањ на њој, који је, разгоревши се, обухватио престо, олтар и сву цркву; и то чудесно виђење било је праћено анђелским појањем: „И молимо Ти се, и молимо Ти се, и молимо Ти се“

Слушајући Литургију сви присуствујемо јављању Божанског пламена и при анђелском појању. Ако је неко са достојним осећањем присутан у цркви, пламен тог Божанског огња обухвата све и сваку душу прожима невидиво причешће Христовом светињом.(...)

Праведни Јован Кронштатски писао је: „Божанствена Литургија је непрестано и највеће чудо у благодатном Царству Божијем; она је, тако рећи, непрестано заклање Божијег Јагњета и проливање Његове пречисте Крви, сећање на Његова искупљујућа страдања, смрт, васкрсење, вазнесење и Његов други долазак. Она је Жртва Богочовека Христа Своме Оцу за нас грешне, која непрестано траје и трајаће до свршетка века, да би сви верни могли да се спасу и да би сви непокајани грешници остали без оправдања (за своју непокајивост, нап. В. Д.)“

Када учествујемо у Тајни Евхаристије, догађа се сједињење наше пале човечанске природе са Божанством. За време причешћа наше душе и тела облаче се у Христа. То је тајна несхватљива човечијем уму, дар Божанске љубави који нас спасава! Љубави жртвене!

Са каквим осећањима треба да приступамо светој Чаши? Пре свега неопходно је да имамо на уму да је она испуњена Крвљу коју је за нас на крсту пролио Син Божији. „То је крв, - пише свети Јован Златоусти, - крв, која је избрисала обвезницу грехова; крв, која је очистила твоју душу, која је опрала твоју нечистоту, која је победила начала и власти. Приступай јој са великим страхом Божијим. Приступай овој страшној Чаши као да пијеш из самог ребра Христовог“.

Свети Нифонт Кипарски за време служења Литургије видео је како је с неба сишао огањ који је покрио архијереја који је служио, и испунио сав олтар. За време Великог Входа, када је дискос са Агнецом био пренешен са жртвеника на Престо, пред очима светог Нифонта отворило се небо и све около испунило се неземаљским миомирисом. Затим су се појавили Анђели који су принели прекрасно Дете и поставили Га на дискос. Окруживши Престо, они су Му са страхом Божијим служили, а два Серафима и два Херувима, лебдећи над њим покривали су Га својим крилима. Када је настало време освећења Дарова, један од најсветлијих Анђела узео је нож и заклао Дете. Затим је напунио чашу Крвљу, а Тело положио на дискос. После причешћа свети Нифонт је изненада угледао Дете поново цело. Он је посматрао како су Га Анђели узели у своје руке и вазнели на Небо. О овом виђењу касније је светитељ испричао свом ученику, а овај га је записао ради духовне користи свих Хришћана.

Таква Божанска љубав и жртвеност треба да са наше стране изазову узвратну љубав према Христу и страх Божији пред Њим. Созерцање Христове Жртве просвећује чак и људе заслепљене безверјем.

Тако у Прологу постоји повест о чудесном обраћењу једног муслимана у Православље. Ушавши једном у цркву, он је видео како је за време богослужења свештеник неочекивано заклао Младенца. Потресен убиством невиног детета које је почињено на његове очи, житељ Арабије се запањило. Међутим, свештеник је спокојно улио Крв у чашу, а Тело расекао на комаде. На ужас муслимана, Хришћани који су стајали у храму не само да се нису узнемирили, него

су - о страхоте! - јели тело Младенца и пили Његову крв! Арапин је, наравно, чуо много лошег о Хришћанима, али такво зверство и човекомрзилаштво није могао ни да замисли! Дошавши себи од потресености, он је насред цркве почео да неустрашиво разобличава безумље окупљених. Схвативши да је Арапин имао виђење, свештеник му је са дубоким смирењем објаснио тајну Евхаристије и доказао да никаквог убиства није било. Арапин је са још већим чуђењем схватио шта се догодило, осетио благодат Божију која је ушла у његово срце и пожело да постане Хришћанин. Искреност свог обраћења Христу касније је посведочио мученичком смрћу.

На голготском крсту Господ је принео Себе на жртву ради спасења свог човечанства и свакога од нас. Својом Крвљу Он је опрао наше грехе, Својим страдањима нас избавио од вечних мука, а Својом смрћу нам даровао вечни живот. За време сваке Литургије искупљујући Христов подвиг није само успомена: сваки пут приликом њеног служења приноси се Жртва која спасава род човечански. Христова љубав према нама толико је велика да Он стално даје Себе на заклање да би нас Својим Пречистим Телом и Крвљу освештавао и препорађао.

Завршимо ову главу следећим закључцима.

1. У служењу Литургије невидљиво учествују Анђели. За време Евхаристије, ми, верни Хришћани, у многоме се уподобљавамо Небеским силама. Да би ово уподобљење донело духовне плодове, потребно је да за време богослужења имамо ум чист од споредних мисли и срце испуњено свештеним осећањима. У најважнијим тренуцима Литургије сво наше срце треба да буде потпуно предано Богу.

Треба да заборавимо све земаљско да било каквом стра-
сном помишљу не бисмо ожалостили Господа Који прино-
си Себе на жртву.

2. Сва Литургија, почев од Проскомидије, јесте живо
сећање на рођење, јеванђељско служење и голготску жртву
Спаситеља. Благодарeћи својој вери можемо духовно да
разумемо евхаристијске свештене радње и да учествујемо
у њима.

3. Литургија се врши под дејством огњене благодати
Светога Духа. Окушајући Божански огањ Христових Тајни,
треба да горимо ревношћу за служење Богу.

4. Бог је љубав (1 Јн 4,8). Евхаристијска Жртва је жр-
тва љубави. Да бисмо се у Тајни Светог Причешћа сједини-
ли са Христом, наша срца треба да пламте љубављу према
Богу и људима!*

Тако каже отац Вјачеслав.

Као што видимо, многопоштована Мати, већина ових
чудесних јављања збила се у у Литургији служеној „по
старом“, којом се толико векова Црква од Истока поноси
као својом највећом Светињом. Зашто Господ није укорео
Своју Цркву ако Му је служила на небогодоличан начин? А
није. И неће. Јер, Црква свом Богу служи богодолично, без
икаквог експериментализма и жеље да мења ради промена.
Свети Божји угодници су Литургију служили тако да им је
увек била НОВА. Њоме су обнављали и себе и друге и сав
Божји свет. И то је једина права ЛИТУРГИЈСКА ОБНОВА,
која нам је насушно потребна.

И овим да завршим. Хвала Вам на доприносу литургијском дијалогу.

Последње што сам желео јесте да Вам „солим памет“. Не сумњам у добронамерност делатника онога што се зове „литургијска обнова“, али сам забринут због НЕСАБОРНОСТИ у поступцима неких од њих. Вашу веру, наду и љубав, као што рекох, искрено поштујем, и молим Вас да се помолите Богу за мене.

С поштовањем, у Христу, Владимир Димитријевић,
бивши вероучитељ из Чачка

Бели петак 2008.

ПРЕТЕШКА ПИТАЊА ЗА ОЛАКЕ ОДГОВОРЕ (Отворено писмо г. Сави Д.)

Уважени у Христу Богу господине Д,

драго ми је што сте у „Жичком благовеснику“ (децембар - март 2007/2008.) објавили свој прилог „Размишљања о обнови поретка Свете Литургије, о Причешћу, о гласном читању молитава, о заједници“, који је касније прештампан у патријаршијском „Православљу“. Тиме сте се као причасник храма у Врњачкој Бањи, укључили у дијалог о литургијској реформи (обнови - зависи како је ко доживљава), тако присутан у нашој црквеној јавности у последње две три године. Заиста, дијалог нам је насушно потребан, али само ако је прави; то јест, он је могућ само ако постоје различита мишљења људи који се узајамно уважавају.

Сасвим се слажем са Вашим уводним речима о Евхаристији: она је ваистину „живот вечни и Царство Небеско“, она је „гарант да Цркву ни врата пакла неће надвладати“ (Мт. 16, 18). Ваша химна Литургији изражава Вашу истинску жеђ за Богом. У томе се слажемо, и од тога полазимо, као и од чињенице да нам је Христос постао „брат и отац“, и да нас он позива на Гозбу вечнога живота.

Наравно, унапред ћу се извинити што ће тон моје речи бити оштрији од уобичајеног тона једне академске расправе. Ваш текст ми не дозвољава да се потпуно предам том, тзв. „академском“, начину излагања. Били сте оштри, страствени, лични - и ја то поздрављам! И сам ћу бити такав.

Уосталом, не разговарамо о фракталним структурама материје, ни о астрофизичкој појави званој „црне рупе“, него о оном насушном - о Светој Литургији, без које нам нема и не може бити спасења.

Занимљиво је да сте Ви читав свој чланак изградили без консултовања стручне литературе. Храброст у изношењу личних судова, Вама својствена, као да је заснована на чињеницама да нисте упознати са полемикама у области литургије управо по питању тихог читања молитава које би се, у многоме, могле свести на тезу западног литургичара Луја Бујеа, који у својој студији „Евхаристија“ тврди да је питање о тихом читању анафоре најтеже питање које савремена истраживања још нису решила, баш због недостатака поузданих древних сведочанстава. (Louis Boyer: Eucharist, str. 366).

Помињете митрополита Петра Могилу - жртву свих оних који тврде да се предањска Литургија служи од скоријег времена, а да је раније било другачије, управо онако како теоретичари „литургијског препорода“ кажу. Али, верујте ми, Могилине интервенције су секундарне у односу на изворну структуру византијске Литургије. Јер, завеса постоји, и заклања олтар од верника, и навлачи се и уклања у одређеним деловима службе не само код православних, него и код монофизита, Копта и Јермена, који су се од нас одвојили пре петнаест векова. Они, данас, немају иконостас, али имају завесу. А свештеничке молитве се тихо читају, СВУДА, од VIII века, и, као што су већ многи помињали у нашој полемици око Литургије, Руси, Срби и Бугари, од када су се крстили, нису слушали своје свештенике да ГЛАСНО читају анафору.

Ви се у свом младалачком заносу (млад сте човек, студент, и то ми је драго, јер младост је свагда спремна да иде за Христом без компромиса) позивате на неког јеромонаха, који наглас чита свештеничке молитве, па то народ одушевљено прихвата. На основу исказа анонимног јеромонаха, доказујете да у црквеном народу због новог (Ви ћете рећи „древног“) начина служења Литургије (хајде да нађемо заједнички језик - због служења Литургије које није по важећем Типику) нема подела. А има их, и то нажалост, озбиљних. Људи који ништа не знају о симболичкој структури јерејске Литургије (а таквих је у нашим храмовима надмоћна већина), ништа ни не примећују, и зато се не буне. Ко је тек кренуо у цркву, њему је то нешто на шта је од почетка навикао - и он се не противи. Да сутра неко уведе бацање ципеле из олтара као „древну литургијску праксу“, многи ни то не би приметили. Али, људи који знају, и којима је стало до благообразног поретка заснованог на светоотачким тумачењима Литургије, они траже доказе да је кршење Типика - „обнова Литургије“. За сваког православног хришћанина, веома је битно да ли су свеци подржали неку богослужбену праксу или нису. А држање олтара стално отвореним и гласно читање свештеничких молитава није упражњавао ниједан СВЕТИ наших дана. Ни Свети Јован Кронштатски (иако је он, као специфично руско црквено одликовање, имао право на држање отворених двери до Символа вере), ни Свети Николај Жички, ни Свети Јустин Ћелијски, ни Свети Јован Шангајски, ни Свети Јован Јаков Хозевит, нити било ко од Божјих угодника XX века. За ову праксу били су, у Грчкој, следбеници полупротестантских покрета „Зои“ и „Сотир“ и, данас, поједини модернисти Цариградске патријаршије и Јеладске цркве; за ову праксу

су били и извесни следбеници тзв. „париске школе“ богословља (са Института Св. Сергија у Паризу); данас су је, углавном, усвојили свештеници Америчке Православне Цркве. Русија НЕ СЛУЖИ тако; Света Гора НЕ СЛУЖИ тако. Не служи тако ни цела Грчка. Дакле, не смемо губити из вида чињеницу да је ово НОВИНА, која се зачала крајем XIX века и почетком XX века, а они који су је уводили позивали су се на ДРЕВНУ праксу.

Зар је могуће да су, од VI до XX века, сви они који су служили са навлачењем и склањањем завесе (пошто, у древно доба, иконостаса данашњег типа није било) и они који су тихо читали свештеничке молитве били у заблуди? Да ли бисте се усудили да Светом Јовану Кронштатском кажете да он, пошто није наглас, да га цео храм чује, читао свештеничке молитве, „пориче везу између евхаристије и еклисиологије“, а зацело и „везу између Главе и Тела“, и да то што је радио није било „црквено- градитељски“?

Ваша „импресионистичка“ теолошка метода нарочито је дошла до изражаја у произвољним тврдњама о Преподобном Јустину Ђелијском који би, да је жив, данас тобож свештеничке молитве произносио на сав глас. Не знам да ли сте читали чика Јовину песму „Кад би“ (оно: „Како би то било, кад би стари дека, напио се млека, па завијен у јастучак, преспавао ручак“?), чије је наравоученије: „Кад би - ал`што не мож`бити, о том немој говорити“. Да сте чика Јову читали, не бисте тако писали. Јер, отац Јустин је био против сваког модернизма и обновљенства (често маскираног у, што би Руси рекли, „литургијскоје возрожденије“), што је доказао својим текстовима из „Хришћанског живота“.

Кад су комунисти освојили власт у Русији, претворивши је у Совјетију, у Цркви, крваво гоњеној, појавили су се расколници, тзв. „обновљенци“, који су подржали сатанисту Лењина и његову револуцију. Обновљенци су хтели да „револуционишу“ православну веру, укину „превазиђене“ каноне (тражили су жењени епископат, избацивање постова, скраћивање богослужења). У Литургију су унели своје измене - наглас су читали тајне свештеничке молитве, све време држали отворен олтар, хтели да изнесу Часну Трпезу пред народ, да свештеник служи све време лицем окренут народу, итд.

Православни Руси нису насели на њихове обмане. Окупили су се око своје Цркве, на чијем челу је стајао богомудри Свети Тихон Исповедник, кога је отац Јустин неизмерно волео, посветивши му, као и србском патријарху Варнави, своју књигу „Достојевски о Европи и Словенству“. Будући ћелијски утамниченик и Христов борац за Србију у доба комунистичког ропства редовно је пратио све што су обновљенци чинили, и то оштро критиковао. Још 1923. године писао је о обновљенцима, истичући бесрамно понашање бившег архиепископа Антонина, који је новачења у богослужењу правдао револуционарним разлозима.

Пишући о Антонину, отац Јустин каже: „У једној својој беседи, да би оправдао што се царске двери не затварају и што се све молитве гласно читају, Антонин је рекао: „Време је да се успоставе јавни дипломатски односи са Богом“.“

Наравно да отац Јустин није био за такву праксу, него за древно читање свештеничких молитава тихим гласом, онако како је чинио и Свети Сава. (Рецимо, у „Законоправили“ Св. Саве, у тумачењу 5. правила Лаодикијског сабо-

ра, јасно се каже: „Молитве које изговара архијереј над рукополаганим епископима, и презвитерима, и ђаконима, не изговарају се много гласно да сви људи чују, него само они који су унутра са архијерејем светитељем.“)

Свештеничке молитве се читају тихо од када постоје најстарији записи Литургије (Барберинијев рукопис, на пример.) И у свом Службенику, објављеном 1978, отац Јустин ставља до знања да се те молитве тихо читају.

Према томе, господине Д, Ви своје тезе НЕ МОЖЕТЕ доказати позивајући се на Светог авву Јустина. Зашто не бисте питали монахиње манастира Ђелије како је Јустин служио Божанственоу Литургију? Живе су и здраве и памћење их добро служи. Још има свештеника који су саслуживали оцу Јустину. А сазнали бисте и да је Свети Јустин Ђелијски био за озбиљну припрему пред Свето Причешће, упозоравајући на то да постоји и недостојан причасник. По оцу Јустину, то је „онај који непокајан и неисповеђен приступа Светом Причешћу“ и „онај који без претходне припреме постом и молитвом приступа Светом Причешћу“ и „онај који и после Светог Причешћа остаје свесно при својим гресима (...).“

Занимљиво је утврдити зашто Ваше тезе толико личе на тезе руских обновљенаца (наравно, не на њихову „друштвено-револуционарну“ реторику, него на њихову литургијску „теологију“, која је изродила и сагласну јој праксу). Руски истраживач Сергеј Носов у својој студији о обновљенству нас упозорава: „Док је религиозна свест православних верника навикла да указује посебно страхопоштовање оном месту где се врши највећа тајна - Света Евхаристија, реформатори обновљенаши двадесетих година

захтевали су отворени олтар, па чак и преношење престола из олтара на средину храма да би свештеникове радње биле видљиве верницима. Управо је тако и вршио богослужења епископ Антонин Грановски у Заиконоспаском манастиру, преместивши престо из олтара на долеју. На „сабору“ Савеза „Црквени препород“ Антонин је говорио: „Народ такође захтева да посматра, да види оно што чини свештеник у олтару за време богослужења. Народ хоће не само да чује глас. него и да види свештеникове радње. Савез ‘Црквени препород’ пружа му оно што он тражи“ (Радови првог Свесурског конгреса или Сабора Савеза „Црквени препород“, Москва. 1995, стр. 25).

Антонин Грановски је причао како је 1924. године предложио верницима да се заузму код власти за отварање једног храма, али под једним условом: да прихвате руски језик и отворени олтар. Верници су се обратили за савет патријарху Тихону. Најсветији Тихон је одговорио: боље је да се црква сруши, него да је преузмете под тим условима.

Антонин је говорио: „Погледајте секташе свих струја. Нико не прави у својим молитвеним домовима кућице за чворке. Сав католицизам, сва реформација држи олтар без оградe и отворен. Ето, то су два наша достигнућа: руски језик и отворен олтар представљају наше две очите разлике у односу на стари црквени начин живота. Оне су тако одвратне Тихону, то јест поповству, да му је чак и драго да се такве цркве сруше“. Године 1922. други обновљенашки вођа о. И. Јегоров такође је самовољно реформисао традиционално богослужење слично епископу Антонину: прешао је на руски језик и преместио је престо из олтара на средину храма.

„Слободно-радна црква - СРЦ, основана 1922. године, која је поставила за задатак револуционарни преображај унутрашњих и спољашњих страна црквеног живота тако што „Црква треба да прихвати велики смисао светске револуције чији је циљ... стварање јединственог бескласног друштва, што одговара еванђељском идеалу“ (Известија ВЦИК, 2.12.1922), захтевала је упрошћавање система богослужења, ликвидацију скуних црквених украса, као и уништење иконостаса у храмовима.

Часопис живоцрквеника „Црквена застава“ (15. септембар 1922, бр.1) писао је: „Ватрено поздрављамо вршење главног богослужења, свете Евхаристије, отворено пред очима верника, уз непосредно учешће целог Тела Цркве Христове - архипастира, пастира и мирјана“ (...)

Богослужење на савременом језику, укидање иконостаса или служба уз стално отворене царске двери, читање наглас такозваних тајних свештеничких молитава, причешћивање мирјанина на свакој Божанственој Литургији којој присуствује, без претходног поста и, пожељно је, без исповести - све те богослужбене новине XX века објашњавају се, између осталог, интелектуалистичком болешћу - покушајем да се закони друштва примене на Цркву. То је врло тачно приметио свештеник Владимир Вигиљански: „Шта, на пример, савремени либерални интелектуалац хоће да види у Цркви? Он хоће да царске двери буду увек отворене, да тајне молитве свештеник чита наглас, он хоће потпуну равноправност, да и парохијанин и човек који има благодат свештенства буду једнаки у својим тајнодејствима и молитвама. Интелектуалцу-либералу се не свиђа што у

Цркви постоје јерархија, степени посвећења, неке тајне молитве“ (Татјанин дан, 1996, бр. 6).

Познати обновљенашки лидер о.А. Веденски често је признавао: „Ишао сам у цркву са чврстом намером да срушим бирократску цркву, да је дигнем у ваздух изнутра“. И већ на првој литургији након свог рукоположења у јулу 1914. године када је „за време Херувимске песме новопостављени јереј, стојећи са подигнутим рукама, почео да чита текст Херувимске песме, верници су се скаменили од запрепашћења, не само што о. Александар није читао ту молитву тајно већ наглас, него и зато што је читао с болесном егзалтацијом и са оним карактеристичним „завијањем“ с којим су се често читали декадентски стихови“ (А. Левитин-Краснов, В.Шавров, Огледи... стр. 22-23).

Од богослужбених новотарија поменутог епископа-нихилисте Антонина Грановског треба поменути широко практиковано и активно пропагирано од стране данашњих црквених реформатора општеномодно појање целе службе, као и изговарања наглас евхаристијског канона. Антонин је такође давао мирјанима пресвето Тело Христово машицама за шећер право у руке, при чему је Антонин овакво „враћање древној литургијској пракси“ аргументовао „хигијенским разлозима“, „да би се избегла зараза“ што је морало вређати религиозно осећање верника. На овај корак се, истина, савремени модернисти за сада још увек не усуђују: вероватно је за један такав радикалан лом традиције ипак неопходан канонски раскид с „конзервативним“ Православљем.

Ево како је описано у једним провинцијским новинама богослужење које је служио епископ Антонин Гранов-

ски у Заиконоспаском манастиру 1922. године: „Антонин се у потпуном архијерејском одјејању уздиже изнад храма окружен осталим свештенством. Он изговара возгласе; одговара и пева цео народ; никаквих појаца, никаквог посебног појца или чтеца нема... Свима ревнитељима богослужбене побожности и црквеног типика коса се диже на глави када присуствују на служби у Заиконоспаском манастиру код Антонина. Не чује се ‘паки и паки’, ‘иже’ и ‘рече’. Све је од почетка до краја ва руском, уместо ‘живот’ кажу ‘житије’. Али и то је мало. Јектеније су потпуно непрепознатљиве. Антонин је све прозбе модерни- зовао. Олтар је отворен све време... У будућности он обећава да ће уништити олтар и ставити престо насред храма“ (наведено по књизи: Левитин, Шавров, Оглед... стр. 113-114).

Сам Антонин је изјављивао 1924. године: „Богомољци улазе у Заиконоспаски храм. Ту виде атмосферу која је за њих необична. Ми држимо службу на руском језику уз отворен олтар. Направили смо промене у чиновима тајни - крштења, венчања и исповести, променили смо начин давања причешћа“. (Антонин је ширио богохулну идеју о „нехигијеничности православног начина причешћивања мирјана“ уз помоћ лжице).“ Ово каже Носов, говорећи о руском „обновљенству“.

Дакле, не можемо наћи Свете Оце који се залажу за гласно читање евхаристијског канона, или за укидање иконостаса, али можемо наћи руске обновљенце који су се за то борили. Не кажем да сте Ви њихов једномишљеник, али **СЛИЧНОСТИ СУ ОЧИТЕ.**

Уосталом, обновљенашке реформе припремане су десетак година пре бољшевичког преврата 1917. године.

Први текст у коме се помиње да би требало обновити рано-хришћанску праксу гласног читања тзв. „тајних“ молитава, појавио се у „Богословском веснику“ у септембру револуционарне 1905. године. Његов аутор, професор А. Голупцов, навео је све аргументе које „обновитељи литургијског предања“ користе и данас. Позвао се на 65. поглавље „Апологије“ Св. Јустина Философа, писма Дионисија Александријског папи римском Сиксту, поменуо *disciplina arcana*, критиковао „езотеризам“ Дионисија Ареопагита, устврдио да се у Златоустово доба свештеничке молитве наглас читају, обратио се 137. новели Јустинијановој, указао на „Духовни луг“ Јована Мосха и на то да је у доба цариградског патријарха Германа тихо читање постало уобичајена пракса. Пошто се, у доба сутона Трећег Рима, спремао велики Помесни сабор Руске Цркве, многи су се оглашавали са захтевима да се Литургија мења. У Цркви је владало „револуционарно узбуђење“; парохијско свештенство се дигло против монашког епископата, тражећи своја права, али и права мирјана. Извесни чтец Шевченко је, у форми приче, износио своје идеје: „Чудно је то... верници долазе на Евхаристију, односно на ломљење Хлеба и на благодарeње Господу, али како се свршава ломљење - не виде, и шта се говори том приликом - не чују. Како они могу после тога благодарити Господу?(...) Зашто нас, мирјане, лишавају ових молитава?(...) Зар ми нисмо царско свештенство и народ изабрани, као што каже Апостол?(...) Зашто свештеници не читају гласно, јавно, све литургијске молитве?(...) Зашто их скривају под посуду, а не излажу на светлост Божју, као блистави свећњак?“ Свештеник Т.С.Тихомиров је тврдио да је „предстојатељ постао одвојен од народа двоструким зидом: зидом химни и иконостасом“.

Пријатељ Достојевског, и саветник царева Александра II, Александра III и Николаја II, Константин Победоносцев, већ у пензији (1906. године), активно се укључује у полемику, уочавајући опасност од револуционарне клерикализације лаиката. Свештеник Николај Дроздов је указивао на то да би се служба одужила („на жалост лењиваца“), да је потребно „огромно напрезање гласа да се молитва прочита тако јасно да би их цела црква чула“ и да није лако без књиге пред собом пратити оно што се чита, а не пева.

Збрка је била превелика. Епископ смоленски Петар је био огорчен ставовима „псевдолиберала“, рекавши да „таквим реформаторима ни Свети Јован Златоуст не може да угоди“.

Уважени брате Саво, молио бих Вас да будете опрезни кад пишете о литургијским реформама код римокатолика, који су се, тобож, одрекли свега што је код њих било „мртво и статично“, а ми га „пригрлили уз себе“. Ствари стоје другачије. Римокатолички теолози и литургичари који су желели да обнове служење мисе, изложене вековним застрањивањима Рима, отишли су у другу крајност и са „прљавом водом избацили и дете“; претворили су римокатоличку мису у протестантску „трпезу љубави“, у меморијални скуп. Часна трпеза изнета је пред народ, свештеник се окренуо лицем народу, из храмова је уклоњено свако „благаљепије“, миса је скраћена на 20-30 минута, пост пред примање хостије (римског причешћа) сведен на сат времена неједења пред сам тај чин, латински језик богослужења замењен најсавременијим народним језиком. И? Куда их је одвео њихов, како бисте Ви рекли „динамис“? У катастрофу! Храмови су се испразнили, нико неће у свештенике,

монаштва је све мање, верника на мисама све мање... Зар је случајно што је папа Бенедикт XVI, годину дана после свог ступања на власт, обновио право служења старе, традиционалне, неререформисане мисе својим *motu proprio* „*Summorum pontificum*“? Папа се, још као бискуп и кардинал Јозеф Рацингер, годинама бавио трагичним последицама богослужбене реформе настале после Другог ватиканског концила. О томе је писао и књиге. Једна од првих ствари које је учинио када је сео на престо, била је да позове представнике римских традиционалиста - лефевриста, који су, следећи кардинала Марсела Лефевра, одбили да се „модернизују“ после Другог концила, и остали верни ранијој римској догматици и богослужбеној пракси. Зашто? Зато што тих традиционалиста има неколико стотина хиљада, и велики број њих су млади, нарочито у Француској, у којој се, упркос „динамису“, крштава мање од 10% деце годишње. Зашто Вам пишем о овоме? Зато што су православни „обновитељи“ Литургије пружали схеме за своје тезе о ранохришћанском богослужењу од „лево либералних“ римокатоличких литургичара и, наравно, од протестаната. Типичан је пример прота Александра Шмемана, великог мислиоца и проповедника, који није имао слуха за светоотачка тумачења Литургије (у својим „Дневницима“ много пише о томе), и чија је прва књига „Увод у литургијско богословље“, сва заснована на закључцима западних литургичара, а нарочито на омиљеној протестантској тези да се ранохришћанско богослужење, које је било „есхатолошко“, у епохи цара Константина мења у „мистиријално“, под утицајем небидлијског платонизма. Наравно, прота Шмеман је био и шири и дубљи од своје прве књиге, и многе тезе касније је превазишао, критикујући богослужбену

реформу римокатолика... Али, штошта се прокрало из западних истраживања, и код православних литургичара је преузето као доказано. А није доказано. Тако, рецимо, чак и код опрезног и трезвеноумног Јована Фундулиса можемо срести погрешну тврдњу да је свештеник у раној Цркви служио лицем окренут народу (па се у нашој „обновљеној“ Литургији, јереј окреће народу чак и када чита заамвону молитву, која је сажето излагање анафоре и непосредно обраћање Оцу Небеском.)

Папа Бенедикт Шеснаести, у својој веома упутној књизи „Дух Литургије“, јасно каже да је представа о томе да је приликом служења Евхаристије свештеник био окренут народу потпуно погрешна. Он наводи познатог римокатоличког теолога Луја Бујеа, који у својој књизи „Литургија и архитектура“, излаже резултате стручних истраживања: „Мисао о томе да је тобож служење лицем окренутим народу постојало од почетка, и да је таква била Тајна вечера, нема никакво утемељење, осим погрешне представе о томе како је у древности - било то међу хришћанима или не било - изгледала трпеза. Ни на једној гозби ранохришћанске епохе најстарији за столом није био окренут лицем ка осталима. Сви су седели или полулежали са спољње стране стола у виду потковице, а угнута страна је била слободна зато што су с те стране пословале слуге. У ранохришћанској старини нигде се није јављала идеја „окретања народу“ да би се предстојало за трпезом. Заједнички карактер гозбе изражавао се, сасвим супротно, тиме што су сви учесници седели с исте стране стола.“ Зато кардинал Рацингер (сада Бенедикт XVI) упозорава: „У сваком случају, дискусији је неопходно додати још нешто: Евхаристија, коју хришћани

служе, није у стварности оно што се назива трпезом. Да, Господ наш је установио нову стварност хришћанског богослужења у оквиру јудејске пасхалне трпезе, али управо ту стварност, а не трпезу као такву, заповедио нам је да понављамо. Ускоро је та нова стварност била одвојена од древног контекста, и пронашла је верну и прикладну форму, форму одређену тиме што Евхаристија оприсутњује Крсну Жртву и, према томе, односи се на преображавање храмовних жртвеноприношења у поклоњење Богу у складу с Логосом(...) На тај начин, синагогална Литургија Речи, хришћански обновљена и продубљена, слила се споменом на Смрт и Васкрсење Христово, и постала је Евхаристија, чиме се верно испуњава заповест: „Ово чините“ (у Мој спомен, нап. В.Д.) Та нова и свеобухватна форма богослужења не може бити изведена из прости трпезе, него мора бити описана у непрекидној вези са Храмом и синагогом, Речју и Св. Тајном, космосом и историјом“. Луј Бује каже да пре XVI века, нико, никад и нигде није обраћао пажњу на то да ли свештеник служи лицем или леђима окренут пастви. Било је битно само да се гледа на Исток.

Папа Бенедикт XVI критикује радикалну клерикализацију римске мисе, насталу после Другог ватиканског концила: „Свештеник - „предстојатељ“, као га сад радије зову - постаје њено средиште. Све зависи од њега. Њега видимо, њему одговарамо, у његова смо дејства увучени. Оно што се збива заснива се на његовој креативности“. Због тога је, да лаицима не буде „досадно“, много истих укључено у помоћ жупнику - чак и у дељење хостије (римокатоличког причешћа). Рацингер вели: „То, што се свештеник окренуо народу, претворило је заједницу у самозатворени круг. Она

у својим спољашњим пројавама није више окренута напред и увис, него затворена у себе саму. Заједничко окретање Истоку није било служење лицем ка зиду; и свештеник није био „окренут леђима народу“: свештеник, просто напросто, није био сматран толико важном фигуром. Како су се сви сабрани у синагоги окретали лицем ка Јерусалиму, тако су на хришћанској Литургији, сви парохијани гледали „на страну Господа“ (Исток, нап. В.Д.)

Пошто су неки критичари упутили критике кардиналу Рацингеру да нема потребе гледати ка Истоку, јер сад и свештеник и верни гледају једни у друге, а свако од нас носи у себи „икону Божју“, писац „Духа Литургије“ одговара да се лик Божји у човеку не може сагледати на тако упрошћен начин, и да се не може фотографисати. Препознати боголикост ближњег могуће је само очима вере, а то значи - Литургијом, али окренутом ка Христу, а не антропоцентричном.

У свом тексту Ви, господине, тврдите да је захваљујући Ваплоћењу Господњем „сва мистика, мистерија, тајна“ у инкарнацији, у натприродном и надчулном сједињењу двају природа, Божанске и људске, у личности Христа. „Тело је тајна, а његово заклањање иза завесе - магија“, кажете Ви. Уклањањем завесе олтара ништа се не губи, а све постаје „торжественије и богославније“. Заклањање олтара завесом, по Вама, део је магије. Пошто „наша вера у Тајну храмље“ она се „поштапа са магијским поштапалицама“.

Протестанти су често оптуживали римокатолике и православне за „обредоверје“ и „магизам“. Ево шта нам о томе сведочи умни архимандрит Рафаил (Карелин): „Обред је изграђени знаковни систем који има информативну и

комуникативну функцију. Црквени обреди представљају богопознањски слој (црквеног живота) који следи за Светим Писмом и они имају сличности, али и разлике са свештеном символиком. Обред се од символа разликује по томе што је конкретнији, ужи је по свом обиму од символа, више је подложен историјским факторима и разноврстан је по својим формама, односно више је условљен.

Символ има аналогно значење: он уноси човеков ум од нижег ка вишем, од познатог ка непознатом, од видљивог ка невидљивом. Обред укључује човека у већ познату датост. Али, обично је обред неодвојив од символа; он је заснован на темељу симболичких знакова, само што узима одређени аспект разрађеног символа и као да конкретизује символ, прилагођавајући га конкретном задатку.

Црквени обред укључује човека у сферу духовних стварности, у поље вечних Божанских енергија, у свет ванвременских, ванпросторних димензија Царства Божијег (...)

Црквени обреди нису нешто спољашње и механичко у односу на људску душу: то су канали којима се благодат Божија предаје људској души - црквени обреди су основа богослужења на коју људи, који се налазе у храму, могу да се ослоне и да се духовно зближе до поимања јединственог живог мистичког Тела.

Црквени обред има два смера: вертикални и хоризонтални; вертикални као богоопштење, усмереност душе из материјалног света у духовни, и хоризонтални - као сједињење људи који стоје у храму у једној вери, у једном мистичком доживљају, у једном молитвеном току. Рушење

обрета је нарушавање духовнога општења, то је срозавање вере на ниво философских апстракција или у тамну област дионисијског мистицизма, хаоса, у област подсвести и инстинкта, у област привида и авети. У овом демонском стању се понавља древно предање о томе како баханткиње убијају Орфеја; издезумљена осећања убијају дух.

Црквени обред је стварност другачијих димензија, он се разликује од речи и због тога не може бити откривен и замењен речју као што зрак живе светлости који носи у себи топлоту и живот не може бити замењен говорном или писаном теоријом о природи светлости. Црквени обред може бити схваћен само у храму, у непосредном доживљају, због тога у литургици објашњење обрета и коментара богослужења заузима релативно мало места: свештенорадње се схватају у оном степену у којем се опитно доживљавају. Обред се схвата онако како се доживљава, односно кроз промену и обновљење саме људске душе. Литургија се не може објаснити. То је тајна, она се може само појаснити. Може се указати на одређене сврсисходне идеје и аналогije, али ће она заувек остати тајна коју људско срце треба да доживи са страхопоштовањем. Због тога црквени обред истовремено скрива и открива; он скрива унутрашњи живот Цркве од туђих, радозналних и дрских очију - скрива као непрозирним покровом - и истовремено отвара верујућој души завесу и приступ у „Светињу над светињама“, али постепено, сразмерно унутрашњој припремљености човековој, да га прејака светлост не би ослелела. (...)

Често секташи богослужење у храму и вршење Свете Тајне називају чаробњаштвом, а црквене ритуале магијским обредима, због тога ћемо се задржати на принци-

пијелној разлици између мистике и магије. Основа хришћанске мистике је љубав према Богу; хришћански обреди и Свете Тајне су средство богоопштења. Основа магије је гордост, жеља да се себи потчини околни свет путем дејства окултних сила. За мистику је Бог највиша вредност, коначни циљ и главни садржај постојања. За магију је највиша вредност пали човек са својим необузданим страстима које жели да реализује свим средствима. Хришћанство од човека захтева уподобљавање Богу. Жеља истинског мистика је да буде послушан Богу; испољавање овог осећања је молитва: „Нека буде воља Твоја!“

Бављење магијом је агесија у односу на свет, жеља да се путем одређених магијских формула и дејстава свет потчини себи. Циљ магије је увек утилитаран и не излази ван граница земаљског живота. Циљ мистике лежи ван граница земаљског постојања, то је укључивање у вечност. Маг користи силе демонског света, али га се истовремено боји. Појава демона у магу изазива осећање ужаса. Мистик тежи ка сусрету са Христом кроз благодат Духа Светог у свом срцу, и стање богоопштења је за њега најрадоснији и најсветлији догађај који се заувек урезује у његово сећање. Јављање духова у магијским обредима се дешава у визуелним или аудитивним облицима. Мистик у човеку види образ и подобје Божије; опраштање увреда за њега постаје потреба духа. Магија на човека гледа као на инструмент; појам личности за њу не постоји. Опроштај увреда и сажаљење се у магијским ритуалима сматрају малодушношћу. Мистик говори: „Желим да умрем да бих живео за Тебе!“ Маг говори: „Желим да живим само за себе!“ Хришћанска мистика и магија су у супротности не само по свом садржају, већ

чак и по својим знаковним системима, али је боље не говорити о магијским обредима. Тертулијан је говорио да су они - пародија на Литургију, црна миса која се служи у паклу сатани, односно мрачна карикатура светиње. У многим враџбинским обредима се користи ритуално изругивање светињи. Онај ко говори о сличности црквених ритуала и магије је или потпуна незналица или опседнут демонима.

Мистика је неодвојива од духовног препорода људске личности. Што је виши човек морал и што је он ближи јеванђељским заповестима тим више се шири круг његових духовних познања. Духовна мудрост има извор не у спољашњим знањима, већ у унутрашњем стању за које је речено: „Благо онима који су чиста срца, јер ће Бога видети“. Магија од човека не захтева моралност, већ само концентрацију пажње. Магија, по свом гмизавом утилитаризму, небирању средстава и оријентацији на окултне, космичке и психичке силе сред човека, поставља циљ утврђивања свог значаја у овом свету, развија у њему гордост и егоцентризам, који, пак, представљају супстрат свих страсти и психичких комплекса.

Главно средство хришћанске мистике је молитва, благодарност Богу, разговор са Њим у трепетном поштовању, исповедање грехова, молба, прослављање Бога. У магијским обредима нема ни захвалности, ни исповести, ни молбе као мољења за помоћ, ни разговора душе са Богом у страхопоштовању; у магији постоји други облик комуникације: наредба, договор, пристанак, заповест. Маг се обраћа духовном свету тоном императива. Мистик доживљава благодат као обнављање душе, као спокој и вечност. Маг, примајући, у комуникацији са демонским светом, његову

црну енергију, доживљава ову енергију као прилив туђе спољашње силе, која у извесној мери подсећа на осећање електрошока. Његово стање је тескоба душе, пометеност срца, суровост, чак, и према најближим људима, супарништво и истовремено тајна жеља смрти. Код мистика је срце откривено за Бога, код мага је срце затворено за све. Бог му је туђ, од равнодушности до мржње; демонима он наређује, као дресер везаним зверима, али увек са тајним страхом да ове везе могу да се прекину и да звер може да га убије. Хришћанска мистика је окретање човека ка Богу као Личности. Јер искључиво личност, а не безлична сила, може да буде предмет љубави. У магији, демонологији лично општење не постоји; магијска бајања су упућена демонском свету, деструктивном свету, а то значи безличном. Демони поседују индивидуалност по ранијој анђеоској хијерархији као ниво сила и могућности, при чему је ова хијерархија окренута као пирамида и онај ко је стајао ка челу пао је испод свих. Али, демони су лишени својстава личности, моралности и самосвести; њихова самосвест се изродила у сазнање материјалног света и зла. Они су условљени својом мржњом према Богу и људима до потпуног губитка слободне воље као избора између добра и зла, дакле, они су безличне индивидуе.

Понекад су бајања упућена оличеним (персонификованим) силама природе и Бог је ту замењен космосом. Карактеристично је да су у езотеризму паганства главну улогу играла хтонска - земаљска и подземна божанства (Пан, Дионисије, Деметра и др.), магија није окренута ка Небу, већ ка земљи и паклу. Маг као хипнотизер посредством бајања призива мрачне силе да изађу из свог мрачног подземља и

да му служе. Центар мистичких доживљаја је људско срце. Под дејством благодати оно постаје меко као восак. Магија има за свој инструмент људски разум; у магијским обредима срце као да умире, оно се стеже и постаје тврдо као камен. Хришћанска мистика има своје ритуале, али за њу није главна форма, већ садржај, осећање љубави и јединства са Богом. Магија ставља форму изнад садржаја; она тежи ка спољашње тачној форми магијских ритуала, њихов садржај се своди на загонетне знакове и имена, који постају лозинка за паклени свет. У магијским ритуалима се могу разликовати две врсте чаробњаштва:

1) шаманство, када маг вештачки доводи себе до екстазе и његова душа, одвајајући се од тела, силази на неко време у свет пакла;

2) призивање духова из пакла путем бајања и магијских обреда.

Хришћанину-мистику неопходан је аскетизам, укључујући аскетизам у свету, живот по заповестима Христовим, учествовање у Светим Тајнама Цркве. За магију се ово не захтева, овде је услов, који је уједно и последица, само један: да човек учини своју душу таоцем пакленог света. Општење је увек уподобљавање (постајање сличним оним са којим општимо). За уподобљење светлом свету су потребни огроман напор и борба са собом, а мрачни свет који кипти од злобе и страсти је близак стању палог човека, због тога за општење са демоном није потребно ништа осим да му се човек обрати. Често човек на бајање и гатање гледа као на невину игру; у том случају он личи на дете које пали ватру у сопственој кући не знајући и не схватајући шта ће се касније десити. Сваки додир са демонским светом на-

носи дубоке психичке трауме. Свако обраћање, било којој врсти магије, макар и у виду шале, треба да буде исповеђено као тежак грех. Неки кажу да се уз помоћ магије може чинити добро: да се људи могу излечити од болести, упозорити на опасност и тако даље, али не треба заборавити да лаж добро користи као мамац како би лакше и потпуније завладала својом жртвом. Метафизичко зло не може да чини истинско добро.

Противници Хришћанства често питају: „А зашто су уопште потребни црквена симболика и црквени обреди, зар није боље да се човек једноставно моли Богу?“. „Богослужење не треба да буде симболично већ реално,“ говоре они. У овом приговору се, пак, крије противречност. Сама реч је већ условни знак, она није стварност у смислу истоветности са предметом или догађајем који означава, већ условни, знаковни, апстраховани одраз стварности у систему звукова и граfiје, и због тога шифрирајући садржај у облику речи, ми већ прибегавамо апстрактном систему моделирања стварности, што је једна од главних разлика између човека и других бића која насељавају земљу. Ван речи наша мисао не може да се издигне изнад нивоа земаљске материјалне предметности и да стекне неко познање духовног света, који се налази ван граница нашег опажајног доживљаја. Ми свет не доживљавамо адекватно, већ кроз његове енергије које се у нашој свести трансформишу у моделе реалности. На пример, доје и звуци су трансформације таласа који се преламају кроз органе наших чула и због тога ми под покровом материјалности не видимо свет онакав какав јесте, у самим суштинама предмета, већ само својства, дејства и енергије, које зависе од могућности ме-

ханизма нашег доживљаја. У будућем животу свет ћемо видети у другим равнима. Наша представа о свету је такође условна и моделирана. Познање је откривање невидљивог; вечни живот ће бити вечно познање, откривање вечно новог; у овом откривању претходно ће се односити на следеће као сличност према стварности, а ова стварност ће се показати само као сличност приликом преласка у друго стање на новом ступњу богоопштења. Због тога је немогуће говорити о реалности као адекватности ван симболике. Апостол Павле пише да ми овде видимо нејасне одразе, као у мутном огледалу, а тамо ћемо видети својим очима. Платон и други философи су наше чулно виђење света поредили са сенкама и одразима предмета.

Правећи малу опаску, рећи ћемо да је математика - "душа" осталих наука - сва засновна на условности и апстракцији; све цифре, бројеви и формуле су симболички знаци. Свака наука прибегава моделирању и схематизацији. Слова, ноте, астрономске таблице и географске карте - све су то, такође, условни знаци, који шире могућности и границе људског сазнања. Храм је модел васељене и символ Небеске Цркве која испуњава овај символ реалним садржајем. Круг литургијске године који је записан у богослужбеним књигама може се условно упоредити са картом неба, само што је ово духовно небо којим пролазе свој пут људске душе. Ван симбола и обреда су немогући заједничка молитва и заједничко богослужење где су потребни поредак и ритам. Зато су они који негирају црквене обреде у име непосредне реалности, у ствари принуђени да стварају своје сопствене обреде, на пример, обред преламања хлеба код баптиста, протестантске зборнике религијских песама

и тако даље. Можемо се уверити да су свака заједница и секта створили своје обреде који временом прелазе у традицију.

Револуција тежи да уништи црквене обреде како би људи заборавили своју прошлост, да би, потом, она на брзину стварала своје нове, вештачке обреде. Такви обреди у већини случајева представљају мртворођенчад и постепено се замењују обнављањем или имитацијом ранијих обреда. Хипи-покрет као револуција против друштвене етике, тежња ка „слободи од морала“ такође почиње од одбацивања правила понашања као световне обредности, а завршава се стварањем сопственог система вредности - антиетике за чију подршку је неопходан и сопствени знаковни систем.

Црквени обред је предањски свештени символ посредством којег човек има могућност да ступи у општење са оним што је симболизовано, да прима његове енергије, да се укључи у свет духовних стварности. Због тога је модернизам непријатељ Православља. Не знајући дубине црквене симболике, он тежи да приближи обреде човековом духовном стању, његовим естетским потребама, интелектуалном нивоу доживљаја и тако даље, односно, символ се од средства духовног општења (што захтева унутрашњу припрему и очишћење самог човека) претвара у начин за задовољавање душевних потреба. У суштини овде долази до посветовњачења саме Цркве. Свако измишљање свештених симбола (који немају везе са Предањем) личи на стварање неке „нове“, „реформисане“ цркве, а са православне тачке гледишта то је јерес у области симбола и обреда. (...) Конзервативизам Православља је чување тајне. Обред који човек сам од себе измисли брзо се исцрпљује, он може да

буде споља гледано ефектан, али остаје лишен тајанствене дубине, његов ефекат је новина душевних осећања, односно оно што противречи духовном сазрцању и такав принцип модернизације захтева сталну промену обредности, као што мењамо песму која нам је већ досадила или одећу која нам се смучила. Због тога је реформаторство осуђено на стално измишљање новог. Обред се, притом, преноси из области духа у област душе, узима себи несвојствене естетске и забавне функције и не помаже, већ омета молитву или, што није ништа мање опасно, изврће унутрашњи карактер молитве, чини је сентименталном, „усхићеном“ и често без трунке трепетног поштовања. Због тога Православље представља не само чистоту догматике, већ такође чистоту богослужења, предањскост свештенорадњи и обреда.

Духовни и материјални свет имају разлике и сличности као творевина једног Творца, као две слике које је уметник насликао: једну - у боји, а другу тананим потезима туша, где су једва назначени обриси предмета. Када би се односи између духовног и материјалног света састојали само у сличности и степену њиховог савршенства, слика духовног света би имала обличје пуке представе; ако би се односи између њих састојали само у разликама и негирању, слика духовног света би носила потпуно условни, произвољни и апстрактни карактер као неки условни знак. Али, пошто односи између два света носе карактер сличности и разлика, символ и обред садрже у себи елементе једног и другог, као што хијероглиф садржи у себи апстраховани наговештај слике, имајући пре карактер асоцијације него сличности.

Посматрајмо храм као свештени символ. Храм је дом у највишем смислу речи - обиталиште душе. Храм је слика духовног еона, мистичког пута душе ка Богу, ка вечности, где догађаји прошлости и будућности прелазе у садашњост; физичко место присуства духовног света, простор који у себи садржи бесконачност, место где је земља сједињена са Небом. Сваки храм није просторни већ енергетски центар васељене, одакле као радијуси исходе таласи, али његов круг као такав не постоји. Истовремено храм је шифрирани модел васељене: његова купола је налик на небески свод, зидови на хоризонт, олтар који се благо издиже изнад остатка храма на копно на којем живе људи, које се издиже из пучине мора. То је, такорећи, најнижи аспект символа, а највиши је да је Црква, духовни свет где устремљеност увис означава вечно поступно кретање душе ка Богу. Кружница куполе је вечност, крст у основи храма - љубав као садржај вечног живота. Истовремено храм није статичан већ динамичан символ: он не само да указује на будући преображај света у васељенску Цркву, већ поставља темељ овом преображају. Купола храма, која се сужава до тачке, означава урастање космоса у духовни еон, који ће преобразити свет, одвојити добро од зла, таму од светлости и одухотворити саму материјалност.

Дакле, символ је кључ за истину, а обред канал благодати, коју је Господ назвао живом водом. Ван символа би људска мисао или остала да виси у празнини, или би се остала затворена у кругу фантазије, односно у области људских представа, које имају у својој основи метафизичку лаж палих духова.“ Тако каже отац Рафаил.

Ето, брате Саво: то је разлика између мистике и магије, и то је суштина симболике у Православљу. Ништа није произвољно: све је засићено Смислом. Не сме се поистовећивати светопредањска мистика са демонском магијом.

У оквиру „простонародне“ теологије „литургијског препорода“ каткад се верује у некакво механичко и магијско дејство литургијског сабрања: тобож, сабрани смо око Трпезе, причешћујемо се сви и Дух Свети сигурно долази и сигурно нас „есхатологизује“. Кад се већ позивамо на анонимне јереје, ја сам од једног младог свештеника чуо да је питање причешћивања на Светој Литургији „дисциплинарно питање“! Ко се не причести није члан Цркве! Причестиш се и све делује „аутоматски“. Ех, кад би тако било! Али није. Предање Цркве каже да није. Пошто каткад мислимо да смо најбољи, најпааметнији и најлепши хришћани свих времена (уз то, све смо ово сами открили), срце нам понавља оно што је отац Серафим Роуз говорио: ми не само да нисмо на нивоу Светих Григорија Паламе и Симеона Новог Богослова, него ни на нивоу обичних хришћана од пре сто година. Све остало је, што би млади рекли у сленгу, наш „трип“. Живећи овако како живимо, без правог подвига, а желећи да се стално причешћујемо - не користимо ни Цркви, јер снижавамо саборни духовни ниво, а ни својој души, јер на свадбу Јагњетову идемо без свадбеног руха. Пресмела је Ваша тврња да је тајно читање свештеничких молитава на Литургији - „нецрквени начин служења Евхаристије“. Понављам: да ли бисте то смели да кажете Светом Василију Острошком или Светом Николају Жичком? И одакле Ви знате шта је богаћење Предања „нечим што је у складу с бићем Цркве“? И какве то има везе са нашим

полуверцима који у цркву долазе четири пута годишње, или ређе? Како мислите да је читање молитава пред Свето Причешће „индивидуалан чин“ (отац Георгије Флоровски је сведочио управо супротно - да су личне молитве пред Причешће баш молитве целе Цркве, говорећи да се правило пред Причешће увек мора читати с највећом духовном пажњом, да би се ушло „у страшни и тајанствени реализам Евхаристије“)?

Откуд Вам став да су свештенички возгласи пуки „скуп формула“, а не најдубља клицања срца које славослови Свету Тројицу? Како тихо читање молитава да буде тихо ако у олтару постоји микрофон (који у раној Цркви није постојао)? Зашто мислите да је високи иконостас некаква препрека између верних и свештеника, а не сведочење Царства Божјег? И тако даље, и томе слично.

То што Ви сматрате да гласно читање свештеничких молитава доноси само „добре плодове“, ствар је за разматрање. Поготово ако праксу уводе појединци, без саборне одлуке Цркве - и то пуноте Православне цркве у васељени. Архимандрит Кипријан (Керн), који се и сам залагао за гласно читање анафоре, у својој „Евхаристији“ каже да то не сме бити самовоља појединца, него саборни глас Цркве Господње. Несаборност је увек била велико искушење у историји православног хришћанства. Нека је и најбоље, али мора да буде изложено католичанској провери Тела Господњег! Како сам већ показао (и још ћу додати понеки доказ) Ваше поимање Тајне вечере (Христос, као Архијереј, служи за Трpezом лицем окренут „народу“ (апостолима)) противречи закључцима савремених литургиолошких истраживања. Клаус Гамбер, оснивач Литургијског институ-

та у Регенсбургу, у својој књизи о реформи мисе одлучно пориче такво виђење Тајне вечере (његову тезу преузео је и разрадио већ поменути кардинал Рацингер у свом „Духу Литургије“): *“И дрући анђео дође, и сѝаде љред жртвеником држећи кадионицу златну, и бијаше му дано мноѝо тамјана да љринесе са молиѝвама свих светиѝих на златни жртвеник љред љресѝолом* (Отк. 8, 3).

Према Посланици Јеврејима, јерусалимски храм је био Божији храм на земљи, и храм је са својим олтаром (жртвеником) представљао небеско светилиште, светињу у коју је Христос ушао као вечни Првосвештеник (Јев. 9,24).

Небеска и земаљска Литургија спајају се у једно. Цитат из Апокалипсе каже нам да анђео стоји испред златног жртвеника (олтара) на небесима, држећи у рукама златну кадионицу да би, заједно са тамјаном, пред Самога Бога принео и молитве верних (светих) који су на земљи. Посматрано у том контексту, могли бисмо чак да кажемо да ће жртву коју ми Богу приносимо овде на земљи Он прихватити само уколико је „твој свети анђео принесе на твој жртвеник (олтар) на висини“, како се молимо у Римском канону (мисе, нап. прир.).

Схватање да олтар који је овде на земљи представља стварни олтар испред престола Божијег на небесима одувек је одређивало његов положај у нашим црквама, као и положај свештеника који стоји испред њега: анђео са златном кадионицом стоји испред олтара. Сасвим је јасно да се ова идеја заснива и на упутствима која је Бог дао Мојсеју (в. Изл. 30,1-8).

Ова уводна запажања су неопходна да би илустровала у ком су се степену модерна размишљања о олтару проме-

нила и колико се разликују од традиционалног гледишта. Ова промена није се догодила изненада; она се постепено развијала и њено порекло досеже до година које су претходиле Другом ватиканском концилу.

Теодор Клаузер, у свом „Водичу за план дома Божијег сагласно са духом римске Литургије“ (1949.) каже: „Постоје извесни наговештаји да ће у цркви будућности свештеник опет стајати иза жртвеника и да ће мису служити лицем окренут према народу, као што се и сада чини у староримским базиликама. Очигледно је да жеља да се што више нагласи идеја заједничког обеда чини овакав приступ неопходним.“

Оно што је Клаузер описао као пожељну промену, сада је постало уобичајена пракса. Многи имају утисак да ова промена једноставно представља оживљавање ранохришћанске праксе. Ми, међутим, можемо да покажемо да ни на Истоку ни на Западу никада није постојало служење *versus populum* (лица окренутог према народу) него да је, супротно томе, молитва свагда била управљена према Истоку, *conversi ad Dominum* (окренута ка Господу).

Идеја да свештеник током мисе буде лицем окренут према народу потиче од Мартина Лутера, из његове књижице „Немачка миса и поредак богослужења“ (1526). На почетку главе под називом „Субота ради народа“, он пише:

„Нека остану све одежде, жртвеник и свеће док не престаре за употребу или док их не заменимо. Ако пак неко жели да поступи другачије, нека тако и учини. Међутим, за праву мису, међу правим хришћанима, жртвеник не би требало да остане у свом уобичајеном облику, и требало

би да свештеник увек буде окренут лицем према народу - као што је, како ми несумњиво сматрамо, Христос учинио током Тајне вечере. Најзад, све ће се то правовремено догодити...”

И то се, уистину, и догодило...

Пишући о положају служитеља код олтара Часне Трпезе и о томе како би он требало да се промени, Мартин Лутер, реформатор, позива се на Христово понашање током Тајне вечере. Чини се да је Лутер замислио приказ Тајне вечере у оквирима свог сопственог времена: Исус Који стоји или седи у средишту дугачког стола, са апостолима распоређеним са Његове леве и десне стране.

Да ли бисмо сасвим поуздано могли да кажемо да је управо тако Исус седео за столом?

Оно што можемо да кажемо јесте да вероватно није, једноставно зато што би то противуречило обичајима понашања за столом какве примећујемо у античко доба. У Исусово време и током неколико следећих векова, нису коришћени кружни или полукружни столови. Она страна стола која је била окренута ка посматрачу остајала је празна: била је то она страна са које је служена храна. Људи који су учествовали у обеду седели су или су били наслоњени иза стола, полукружио распоређени, почивајући на софама или на полукружним клупама. Почасно место није се налазило, као што би се могло очекивати, на средини стола, него на његовој десној страни. Друго место по почасти био је супротни крај стола. Овакав распоред за столом изобразаван је на свим најстаријим представама Тајне вечере, све до средњег века: Господ је увек наслоњен или седи на десној

страни стола (в. фреску из цркве Сан Аполинаре Нуово у Равени, мозаичку представу која је настала око 500. г. н. е.).

Нови тип иконографске представе појављује се тек у 13. веку: Исус сада седи иза стола, на средишњем месту, окружен Својим апостолима. То је слика коју је Лутер имао на уму.

Истина је да оваква иконографска представа у великој мери подсећа на служење *versus populum*, а ипак је утисак који оставља погрешан јер, као што знамо, „народ“ којем је Господ наводно окренут лицем није ни био присутан у одаји у којој је одржана Тајна вечера. Узгред речено, сам Лутер никада није инсистирао на служењу при којем би лице било окренуто ка народу: оваква пракса развила се тек касније, па и тада само у парохијама реформисаних протестантских цркава.“ Тако каже Клаус Гамбер. Према томе, Ваша реконструкција Тајне вечере не одговара стварности.

Што се причешћа тиче, нико није за то да се причешћивање сведе на „ваља се“. Нико није за то да верници не знају шта се дешава на Литургији. Али, знање се не постиже ратом против Типика и револуционисањем Литургије, него катихизацијом. Патријарх Павле јасно каже да вернике са „тајним“ молитвама свештеника треба упознати ВАН Литургије, кроз проповед и поуку! Одштампајмо књиге, дајмо светоотачка тумачења, уведимо веронауку и за одрасле (а не зидајмо храмове у пустим селима, парохијске домове и луксузне дворове од пара народа који нема ни хлеба, ни посла, и у коме сваке године буде на десетине хиљада више мртвих него рођених!) Не претварајмо Литургију у илустрацију, проповед, школско „убеђивање“ да треба да се причестимо по сваку цену („дисциплинарно“)! Не правимо

се паметнији од Отаца - од Светог Германа Цариградског, преко Симеона Солунског, до Јустина Ћелијског, који су ТИХО читале молитве Свете Анафоре. Јер се те молитве не читају тихо због презира према народу Божјем, него из љубави према Христу. У свом чудесном тумачењу Литургије, Григорије Светогорац цитира једног атонског подвижника који каже: „И као што прилазиш близу и тихо се обраћаш неком значајном човеку, уколико си пред њим слободан и изузетно близак, то исто чини и свештеник. Имајући такву слободу обраћања пред Христом, благодарећи достојанству свештенства, свештеник Му прилази и говори све своје тајне говорећи тихо, то јест пажљиво, тихим и спокојним гласом. Јер управо тако свештеник изговара молитве, а то указује на две ствари: као прво на преузвишену величанственост Личности са којом разговара и, као друго, на чисту љубав и велику слободу обраћања пред Њим“. Зато се, по Григорију Светогорцу, тихо чита анафора. Љубав према Христу је у питању, а не презир према онима које је Христос крвљу Својом искупио од клетве закона.

Господине, нека Вас, младог и жељног подвига и ехаристијског живота, Господ чува. Опростите на свакој оштрој речи, али - потрудите се да своје ставове боље утемељите. Нека нам Христос, Прволитург и Јагње непорочно, помогне да опстанемо верни светоотачком литургијском Предању!

Бела субота 2008.

С поштовањем,

Владимир Димитријевић, бивши вероучитељ из Чачка

**ДЕКОНТЕКСТУАЛИЗАЦИЈА
ЛИТУРГОЛОШКИХ ЧИЊЕНИЦА:
ПУТ КА ПОГРЕШНИМ ТВРДЊАМА
(ОТВОРЕНО ПИСМО СВЕШТЕНИКУ
АЛЕКСАНДРУ Ћ.)**

Многопоштовани оче Александре, благословите!

Недавно сам, на форуму сајта “verujem.org” нашао Ваше коментаре појединих места мог отвореног писма г. Сави Д. („Претешка питања за олаке одговоре”). Цитираћу Вас, да би читалац овог отвореног писма знао о чему је реч:

„Осврнућу се, у више наврата на поједине тврдње В. Димитријевића:

“Али, верујте ми, Могилине интервенције су секундарне у односу на изворну структуру византијске Литургије. Јер, завеса постоји, и заклања олтар од верника, и навлачи се и уклања у одређеним деловима службе не само код православних, него и код монофизита, Копта и Јермена, који су се од нас одвојили пре петнаест векова. Они, данас, немају иконостас, али имају завесу. А свештеничке молитве се тихо читају, СВУДА, од осмог века, и, као што су већ многи помињали у нашој полемици око Литургије, Руси, Срби и Бугари, од када су се крстили, нису слушали своје свештенике да ГЛАСНО читају анафору.”

Просто ми је невероватно да г. ВД ово тврди након објављивања три зборника о Литургији Еп. Атанасија. А у тим Зборницима је јасно показано (и сликом - фотографијом) да у најстаријим српским литургијским споменицима, Свитцима из Хиландара из 13. века:

- нигде нема тропара трећег часа,

- и нема напомене „тајно“ ни за једну молитву.

Још је интересантнији најстарији потпуно сачувани Српски Службеник из 13. века, где за 1,2,3. антифон постоји одредба „тајно“, другу молитву верних и молитву херувике, док натпис „тајно“ не стоји ни за једну молитву Анафоре.

Ово је веома важно јер показује да је тада одредба „тајно“ била позната, али се није односила на молитве Анфоре. Ово је више него јасан доказа да су наши свети преци, значи и Св. Сава, молитве Анафоре читали чујно, односно гласно.

Истина је дакле сасвим супротна ономе што тврди ВД - Руси, Срби и Бугари, од када су се крстили, ЈЕСУ слушали своје свештенике да ГЛАСНО читају анафору.

Е сад, мени је просто невероватно да ВД који толико активно учествује у овим расправама није нашао за сходно да се упозна са овим чињеницама. Или се пак ради о томе да он једноставно прећуткује и намерно износи тврдње које су потпуно неистините.

Даље ВД користи следећи начин доказивања: Ако светитељи наших дана (Св. Николај Жички, Јован кронштатски, Св. Јован Шангајски итд) нису читали молитве наглас, држали су завесу навучену итд, да ли то значи да су они били у криву итд?

Оваква аргументација је сасвим површна а и неко-ректна. А ево и зашто: верујем да је ВД сасвим познато да је Св. Јустин Поповић извршио одређене измене у до тада важећем Службенику када га је превео на српски. Тако је Ава Јустин:

- додао (управо вратио) помињање Анђеоских чиновна на Проскомидији

- Преместио Тропар 3. часа са његовог ранијег места и ставио га у заграду.

Моје је питање: значи ли то да је Ава Јустин новотар? Св. Јован Шангајски, Св. Јован Кронштатски, извесно нису помињали Анђеоске силе на проскомидији, нити су тропар 3. часа читали на месту где га је постави Ава Јустин -значи ли то да је Ава Јустин сматрао да они не знају шта је Лигургија, да су погрешно служили? На овом примеру се види апсурдност тврдњи које ВД износи.

Слично бисмо могли питати, и да ли то значи да су они Оци који су први почели да читају неке молитве тајно, сматрали да Оци пре њих нису служили исправно?

Оваква и слична „аргументација” само показује колико је је ВД заслепљен својом жељом да докаже недоказиво: да у цркви није постојала слобода предстојатеља у начину служења. А јесте. И постоји и данас.“

Многопоштовани оче,

Врло ми је драго да сте се осврнули на неке од ставова потписника ових редова, и тиме му омогућили да се, на славу Божју и, надамо се, корист Светосавске Цркве, још једном укључи у полемику око литургијске реформе (обнове, препорода, како ко то доживљава.) Трудићу се да на Ваше ставове одговорим с пажњом, надајући се да ћете имати разумевања и стрпљења да ово отворено писмо прочитате и, по могућству, одговорите на исто. Кренућемо редом.

У свом осврту на моје тезе о тихом читању Анафоре и других литургијских молитава устврдили сте, на основу факсимила листова служебника из доба Светог Саве, да, пошто у неким од њих не пише да се анафора чита тихо, то је значило да се анафора читала гласно. Штавише, Бугари, Руси и Срби су, од када су се крстили, слушали гласно читање Анафоре, што је супротно тези Владимира Димитријевића, који тврди да нису.

Као што знате, литургика је врло сложена наука, чији се закључци често мењају. Рецимо, донедавно се сматрало да је Тајна вечера имала форму јудејске обредне вечере - „седера”, и то су, као чињеницу, у својим студијама износила таква имена каква су архимандрит Кипријан (Керн) у „Евхаристији”, и Н. Д. Успенски у „Анафори”. Међутим, литургијска наука је сада доказала да се јудејски „седер” уобличио тек крајем првог и почетком другог века од рођења Христовог, и то под утицајем античког (паганског, дакле) симпозиона. Тајна вечера није могла бити јудејски „седер” - а воровало се, и то међу научницима, да је била.

Зашто сам навео овај пример?

Из једног једноставног разлога: да бих показао како је, у литургици, као и другде, опасно изводити преурађене коначне закључке, с обзиром на сложеност теме. Најпопуларнији пут ка погрешном закључку је ДЕКОНТЕКСТУАЛИЗАЦИЈА изучаваног материјала.

Шта је деконтекстуализација?

Ево примера из области књижевности (моје струке). Позната је, и изучава се у средњим школама, народна лирска песма „Лијепи Иве“:

Иве јаше кроз орашје.
Иве ли је? Сунце ли је?
Коњик ли је? Вила ли је?
Узда ли је? Звијезда ли је?
Седло ли је? Сребро ли је?

Песма се углавном изучава у складу са феноменолошким методом Романа Ингардена - по слојевима. Први слој је слој звучања (еуфонија - миловучје и експресивност - склад звучања и значења), други слој је слој речи и реченица (зашто толико реторских питања?), трећи слој је слој приказаних предмета (земаљска присуства постају соларна, стеларна, митолошка, драгоцени метали) и, на крају, слој аспекта (“шта је писац хтео да каже?”) Ђаци углавном,

у глас, веле да је ово љубавна песма, у којој се девојка диви лепом младићу на коњу, чекајући га да јој дође.

Онда, наравно, иде питање: “Децо, како сте ви сигурни да је Иве лепи младић коме се радује девојка која га воли? Зашто Иве није чичица кога чека његова љубљена бака? “Дајте, професоре!“, чује се граја ђачког негодовања. „Како чичица сија? Зар се баба радује деди?“ „Што да не? Деда носи пензију и бака му се радује; уз то, деди сија ћела - на сунцу!“ прегану се с ђацима упорни професор. После шаљивог надгорњавања, долази се до закључка да је заиста реч о лирској љубавној песми у којој се девојка диви младићу. То не можемо сазнати из текста песме. То сазнајемо само из жанровског КОНТЕКСТА. Наиме, не постоји НИЈЕДНА лирска народна песма у којој се баба диви деди. Ако се контекстуално приступа народној књижевности, колико се тек контекстуално мора приступати изучавању литургијских података? Покушаћемо да то видимо на примеру тихог читања Анафоре у доба Св. Саве.

Како изгледа проблем тихог читања Анафоре у делима познатих литургичара. Први који је, у Православној Цркви у 20. веку покренуо питање гласног читања Анафоре као обнову древнохришћанске праксе био је руски литургичар А. Голупцев, у свом тексту: „О разлозима и времену замене гласног читања литургијских молитава тајним” (Богословски весник, том IV, стр. 69-75). Тезе тог текста касније су преузимали, без озбиљнијег разабарања, сви заговорници гласног читања Анафоре - од Бориса Совеа до данас. Време у коме је текст А. Голупцева настао било је време великих реформаторских комешања у Руској Православној Цркви. Голупцев је био један од оних који су разматрали литургиј-

ске реформе, а то су чинили и многи други - њихове идеје улиле су се у обновљенски раскол, против кога су се борили Свети Тихон Исповедник, Свети Петар (Пољански) и цела пунота Руске Цркве. Наш Свети Јустин Ћелијски је био изразити противник обновљенаца. Још 1923. године, пишући о једном од обновљенашких идеолога, Антонину (Грановском), негда митрополиту, отац Јустин је оштро критиковао реформаторску праксу гласног читања свештеничких молитава коју је овај увео (Авва Јустин вели: “У једној својој беседи, да би оправдао што се царске двери не затварају и што се све молитве наглас читају, Антонин је рекао: „Време је да се успоставе јавни дипломатски односи са Богом”“).

Текст Голупцова је, рекосмо, касније преузимањ и делимично прошириван оваквом или онаквом аргументацијом. Но, сви озбиљни теолози који су се бавили тихим читањем Анафоре сматрају да се оно укоренило СВУДА, и на Истоку и на Западу, коначно од осмог века. Тако је тврдио Григори Дикс (“The Shape of the Liturgy”, стр. 482-483); то сматрају и архиепископ Филарет Гумиљевски, Борис Сове, протојереј Ливерије Воронов, архимандрит Кипријан (Керн), итд. На истој позицији је и Луј Бује, у својој „Евхаристији”.

Позивање на рану Цркву ради гласног читања молитава свештеника током Литургије нема никакве везе са раном Црквом – то је револуционарни модернизам, који се, као Француска или Октобарска револуција, позива на неко „златно доба“ прошлости, а у ствари је утопистички терор над чињеницама.

Зашто наши литургијски реформатори немају смело-сти да кажу оно што каже римокатолички литургичар Роберт Тафт - ми хоћемо да, гласно и јасно, читамо анафору због наших богословских увида и разлога? Зашто се заклањати иза Светог Саве, кад у доба Светог Саве анафора није читана гласно, јер се од осмог века на територији „византијског комонвелта” (Д. Оболенски) НИГДЕ није читала гласно, а поготову не на Светој Гори, у којој је монашка исихастичка пракса непосредно утицала на начин прои-зношења анафоре? То што у неким рукописима не пише да се анафора чита тихо, не значи ништа за извлачење тако далекосежног литурголошког закључка какав Ви изводите: тихо читање се, из историјског контекста, подразумева.

Покушаћемо да понудимо још неколико чињеница које на тај контекст указују.

Положај лаика на византијској Литургији

Преподобни Никита Ститат, ученик Светог Симеона Новог Богослова, у осмом писму извесном Никити, хартофилаксу и синђелу, који је у свом дому имао капелу са „отвореним олтаром”, јаким речима образлаже зашто лаици не смеју да без зазора гледају у Светињу над светињама док се савршава Света Литургија:

„1. Ако мислиш да се возглас „Двери, двери, премудро-шћу пазимо” односи само на Тајну Божаствене и бескрвне Жртве и, како си у писму написао, да је свима који ту стоје дозвољено да гледају тамо где се обављају Божанске Тајне, да би се то пратило и да би се на све уопште бацао поглед, то (што кажеш) сасвим је туђе твојој врлини и знању, јер

су Бог и апостоли благословили да само свештеници који приносе (Жртву) могу да је поимају и познају, како је и писано.

2. Јер каже: „Тајна Моја је за Мене и Моје” (ово је „аграфa”, у Еванђељу незаписана реч Христова, нап. В. Д.), и опет: „Вама је дато да знате тајне Царства Божијег, а осталима у причама” (Лк. 8,10). Због тога је Господ ученицима и предао ову Тајну кад је требало да буде распет на Крсту, мада је у оно време било много верујућих; Он је славу Свог Божанства показао само тројници ученика, Петру, Јакову и Јовану, а никако не и осталим ученицима. Дајући нам, у свим божанственим, као и у свим човечанским делима, која је Он учинио, образац благоустројства и чина, (указао нам је на то) да свако остане и ходи у оном чину у коме је призван и да не прелази дрско ка степенима који му још нису дати. Ако је неко такво благоустројство било дато Цркви верних, они, који га не чувају, него престапају сопствену меру, у свему су безумни. Уопште, човеку - лаику није дозвољено чак ни да говори, нити да поучава у цркви, а камоли да разматра страшне тајне Свештене Жртве (Евхаристије, нап. В. Д.), како каже апостол: „Лаику не дозвољавамо да учи у цркви” (1. Тим. 2,12), а затим и шести (васеленски) сабор на тај начин, слажући се с апостолима забрањује лаицима да уче у цркви како ти написасмо у претходном писму.

3. Па ако су божанствени оци забранили прилаз жртвенику за све мирјане - јер су они (оци) само царевима који приносе дарове дозволили улаз тамо - како им је (лаицима) уопште могуће чак и да се приближе жртвенику, кад се савршавају божанствене (Тајне), а камоли да на њих

бацају нечисти поглед и сасвим некажњено да разматрају оно страшно и божанствено што се том приликом збива? Само је јерејима Божјим дато да их виде и савршавају, јер је њима дато и учитељско достојанство, по ономе што је речено Тимотеју: „Не занемаруј благодатни дар у теби који ти је дат кроз пророчанство полагањем руку старешина на тебе” (1.Тим.4.). Знај да је место лаика у цркви верних, кад се савршава света анафора, далеко од божанственог жртвеника. Јер, прво, они који су унутар светог олтару су само јереји и ђакони и ипођакони, друго, они споља, који су близу олтару, - то су остали чиновни монаха, према нашој јерархији, а треће, они који су иза њих и иза доле - то су лаици, у складу са поретком у католичанској Цркви верних, који нам предадоше апостоли Христови а записаше Дионисије и Климент, ученици Петра и Павла. Па како онда, с таквог растојања, лаик може да посматра Тајне Божје, кад их са трепетом савршавају јереји Његови?

4. Ако ти кажеш да је у твојој домаћој цркви лаицима дозвољено да се приближавају жртвенику кад се савршава Бескрвна Жртва, онда је то теби па велику осуду, јер у знању и незнању вређаш учење Апостола и Отаца, пошто они нису допустили да се сабирате у твојој кући и да подижете други жртвеник насупрот оближње католичанске Цркве и узносите у њему свету жртву. Јер то одбацише ученици Христови и с њима божанствени Оци, него су они заповедили да приносимо и сабирамо се са свима у католичанској и освештаној и Богу посвећеној цркви, у којој је целокупно устројство сврсиходно, а ђакони с ипођаконима предстоје близу светог олтару, док се непосвећени и недостојни задр-

жавају подаље од свештених врата храма и немају могућности да кроче тамо. Но, доста о томе.”

Тако је писао Свети Никита.

Прошли су векови, а један савремени хришћански учитељ, у Господу почивши митрополит Антоније (Блум) каже да би сваки верник „требало да схвати зашто је храм подељен на два дела и шта представља олтар у односу на остатак храма. Да, тако је, иконостас одваја народ од олтара. Међутим, требало би да схватимо да је храм област у коју је дошао Христос и где се збива постепени препород сваког човека, човек као да ту пролази путем спасења. Олтар, пак, представља место где живи Бог. Ја, на пример, пре него шта сам постао ђакон, никада нисам улазио у олтар, сматрајући то за свето место у које можеш да уђеш само ако си ПОСВЕЋЕН, и не жалим због тога”

Заиста, олтар је свештени простор по преимућству. Шести васељенски сабор, својим 69. правилном, не дозвољава ником од мирјана да улази у олтар, осим царевима, по древном обичају. Да је тај обичај стари види се из речи цара Теодосија Млађег записаних у актима Трећег васељенског сабора: „Ми, који смо увек неопходним бројем оружника окружени и којима не приличи да будемо без оружника, ипак, кад улазимо у храм Божји, ван храма остављамо оружје и чак с главе скидамо дијадему царског величанства; кад приносимо дарове, ступамо у свети олтар, при чему га - после приношења - напуштамо и заузимамо место које нам припада”.

Ово није никакав „клерикализам”, него страхопоштовање пред Светињом, као и нови вид *disciplina arcani*; као што у раној Цркви Литургији верних нису могли да присуствују незнабошци, јеретици, катихумени и покајници, тако сада олтар, одвојен завесама и иконама, подсећа на то да Христос Тајну вечеру није савршио на јерусалимском тргу, него у скривеној Горњици на Сиону. Само дванаесторица најближих били су са Христом.

Кад о овоме говоримо, не смемо заборавити да много елемената Литургије потиче из исихастичког предања. Такво је, па пример, и тихо читање свештеничких молитава. Његов циљ није понижавање мирјана и магијско мрмљање које нико не треба да чује, него је оно израз највеће љубави према Христу, највеће интимности с Њим, оног лежања на прсима Божјим којег је удостојен Свети Јован Богослов. Григорије Светогорац у свом „Тумачењу Божаствене литургије”, наводи безименог исихасту, чији је исказ, по Григорију, „одговор на данашње недоумице како треба читати молитве на Божаственој литургији”: „И као што прилазиш близу и тихо се обраћаш неком значајном човеку, уколико си пред њим слободан и изузетно близак, то исто чини и свештеник. Имајући такву слободу обраћања пред Христом, благодарећи достојанству свештенства, свештеник му прилази и говори своје тајне зборећи тихо, то јест пажљиво, тихим и спокојним гласом. Јер управо тако свештеник изговара молитве, а то указује на две ствари: као прво на преузвишену величанственост Личности са којом разговара, и, као друго, на чисту љубав и велику слободу обраћања пред Њим”. Дакле, нигде се не каже да свештеник тихо чита молитве да би мирјане понизио и одбацио; не, он

је њихова уста на Господњем уху, њихова глава на Господњим прсима.

И овде се обраћамо Св. Никити Ститату. Он возглас: „Двери, двери, премудрошћу пазимо” такође тумачи исихастички. У писму већ поменутом хартофилаксу Никити, Никита каже да ипођакони не подижу овај возглас само да би спречили улаз невернима и оглашенима, него и да опомену све верне да „затворе врата чула од спољашњег лутања и да не гледају без страха у оно што јереји са трепетом савршавају у олтару”. Двери чула не треба затварати само за време Литургије, не истражујући дрско Свете Тајне и чувајући се од лутања ума, него и касније, у свакодневном животу, да не бисмо били попут коња и мазги, мирних само док једу, који потом кидају узде и необуздано јуре.

Треба да се сећамо врло битне чињенице: заборав исихастичког предања доводи до погрешних закључака о структури Литургије. Ако човек не уме да се поистовети са праизвором Предања, ако не зна да обитава с Безграничним у срцу, њему се све чини случајно, непотребно, натегнуто. И то се не тиче само површног посматрача; то се односи на велике литургичаре, научнике, пре свега инославне.

Јасно је да је став о лаицима Светог Никите Ститата био општеприхваћен у Цркви од Истока, а поготову у доба Светог Саве. То се види и из тумачења Петог правила Лаодикијског сабора у Законоправиљу Светог Саве: „Молитве које изговара архијереј над рукополаганим епископима, и презвитерима, и ђаконима, не изговарају се много гласно

да сви људи чују, него само они који су унутра са Архијерејем светитељем”.

Шта би на то рекли литургијски модернисти наших дана? Јер, хиротонија и рукоположење обављају се У ЗАЈЕДНИЦИ И ЗА ЗАЈЕДНИЦУ, а Свети Сава вели да лаици молитве увођења у клир не треба да чују, него само они који су у олтару. Ако је тако са хиротонијом/рукоположењем, зар да није тако са анафором? Позивати се на, понављамо, рукописе Литургија ВАН КОНТЕКСТА стања литургијског богослужења у доба Светог Саве - наивно је и површно.

Правилна контекстуализација развоја Литургије у доба Светог Саве (у коме, рецимо, Проскомидија још увек није добила свој данашњи облик) јасно нам указује на то да је овај највећи Србин молитву анафоре читао ТИХО, као и сви следбеници светоотачког предања Византије.

Да подвучемо.

Тихо читање свештеничких молитава не значи НЕЧУЈНО ЧИТАЊЕ свештеничких молитава. Молитва се, у доба Светог Саве, чита онолико чујно колико је потребно да би се чула у олтару.

Усталом, оче, Ви бисте могли да направите мали оглед: да одете у Студеницу или Жичу, и да, без микрофона, служите Литургију, проверавајући колико верници чују гласно читану анафору - ако стоје, рецимо, у припрати. Мислим да би Вам онда постало јасно да је Тафт у праву:

данашњи захтев за гласним читањем Анафоре нема никакве везе са древном праксом, ма колико се Вама чинило другачије. Једноставно, тек у доба микрофона постало је могуће да се проблем „литургијске обнове” формулише на овај начин - кад је у питању гласно читање Анафоре.

Свети Јустин Ђелијски као „реформатор” Литургије

Ваша теза да је авва Јустин био „реформатор” Литургије на први поглед је ТАЧНА. Он је текст Св. Литургије Јована Златоуста, Василија Великог и Григорија Двојеслова превео на српски језик, увео вађење частице за ангеле (на Св. Проскомидији) и изместио тропар Трећег часа из средишта Анафоре ка њеном почетку.

У свему осталом је он, међутим, био више него „конзервативан”: Св. Литургију је служио, по монашкој пракси, свакодневно; тихо је читао свештеничке молитве и анафору (да се чује само у олтару); вадио је мноштво частица за живе и упокојене; олтар је скривао завесом и завесу је померао по прописима Типика; звонило му је звонце (“римокатолички обичај”, кажу неки) приликом пресуштаствљења Светих Дарова; заамвону молитву је читао окренут олтару - ка Истоку, итд.

Проповедао је и сведочио да се за Св. Причешће треба спремати ПОСТОМ (по „Учитељном известију”), МОЛИТВОМ И ИСПОВЕШЋУ, иначе причешћивање Христом може бити на осуду. Био је изразити противник скраћи-

вања четири велика поста Православне Цркве, и о томе је писао српским архијерејима.

Уосталом, ево неколико цитата из текстова оца Јустина (објављених у мојој књижици „Хлеб небески и Чаша живота”, Лио, Горњи Милановац 2007.), из којих се види његов богочовечански „конзервативизам”. Ево шта је говорио о припреми за Свето Причешће:

„Пошто у Светој Тајни причешћа причасник прима само пресвето Тело и саму пречасну Крв Господа Христа, неопходно је потребно да се причасник припреми за ову Свету Тајну. Припрема се врши постом и молитвом, јер пост и молитва очишћују душу од сваког греха и нечистоте. При томе је човек дужан да испитује себе и да савест своју очисти од грехова покајањем. Само тако припремљен, човек се може достојно причестити. Приступи ли светом Причешћу неприпремљен, човек навлачи на себе страховиту осуду. О томе говори свети апостол Павле: „Човек да испитује себе, па онда од хлеба да једе и из чаше да пије; јер који недостојно једе и пије – суд себи једе и пије, не разликујући тела Господњега” (1. Кор. 1, 28-29).(...) Имајући у виду сву неизмерну важност светог Причешћа за хришћане, свети апостол благовести: „Стога, ко недостојно једе овај хлеб или пије чашу Господњу, биће крив телу и крви Господњој”. А ко „недостојно” једе тело Господње, и пије крв Господњу? Онај који непокајан и неисповеђен приступа светом Причешћу. Онај који без претходне припреме постом и молитвом приступа светом Причешћу. Онај који и после светог Причешћа остаје свесно при својим гресима, при својем грехољубљу, те је, по речима светог апостола, као пас који

се враћа на своју бљувотину, и свиња, окупавши се, у каљугу (2. Пет. 2, 22). – Шта је недостојно Господа? Сваки грех и свако зло; све оно што није од Еванђеља и по Еванђељу. – А ко је достојан светог Причешћа? Достојан је ко је свестан своје свегрешности и Спасове чудесне безгрешности. Достојан је ко је у своме покајничком расположењу жеравично свестан своје недостојности, и сву наду полаже у Спасову свемилостивост, свељубав, свеопраштање. О томе подробно, надахнуто и потресно говоре све молитве које се читају пред свето Причешће и после светог Причешћа.“

Кад су комунисти освојили власт у Русији, претворивши је у Совјетију, у Цркви, крваво гоњеној, појавили су се расколници, тзв. „обновљенци“, који су подржали сатанисту Лењина и његову револуцију. Обновљенци су хтели да „револуционишу“ православну веру, укину „превазиђене“ каноне (тражили су жењени епископат, избацавање постова, скраћење богослужења). У Литургију су унели своје измене – наглас су читали тајне свештеничке молитве, све време држали отворен олтар, хтели да изнесу Часну Трпезу пред народ, да свештеник служи све време лицем окренут народу, итд.

Православни Руси нису насели на њихове обмане – окупили су се око своје Цркве, на чијем челу је стајао богомудри Свети Тихон Исповедник, кога је отац Јустин неизмерно волео, посветивши му, као и српском патријарху Варнави, своју књигу „Достојевски о Европи и Словенству“. Будући ћелијски утамниченик и Христов борац за Србију у доба комунистичког ропства редовно је пратио свешто су обновљенци чинили, и то оштро критиковао.

Велики ћелијски исповедник остао је веран Богу и себи до краја живота, противећи се сваком модернизму туђем Светом Предању, управо онако како је писао у „Црквеном животу” (6/1924): „Лако је бити римокатолик, још лакше протестант, но тешко-претешко је бити православан. Јер бити православан значи: бити у непрестаном подвигу од човека ка Богочовеку, бити у непрестаном израђивању себе богочовечанским подвизима. Ту човек никада није сам: свако његово осећање, свако његово дело, свака његова мисао је лично-саборна; никада само лична, никада само саборна. Кад православни хришћанин мисли мисао, мисли је са страхом и трепетом молитвеним, јер онда кроз њега мисли сав сонм Светитеља, сав лик свих чланова Цркве. Он никада није свој, никада не припада себи, већ свима Светима, и кроз њих најсветијем Господу Исусу. Када гледа дух свој он смирено говори себи: дух је мој ништа, ако га не помножим Духом Светим; и душа моја, и срце моје, и воља моја. У њему ништа не бива по човеку, већ по Богу; кроз непрекидне подвиге он се сабира у Богу: дух се његов сабира са Духом Божјим, и душа, и воља; све се сабира и саборнизира у Богу. И он свим бићем својим осећа да је православна црквеност увек света и увек саборна, да је категорија богочовечности неизменљива категорија црквености.

Православни су православни имајући непрекидно то осећање, подгревајући га и чувајући га молитвено и свето. Они никада себе не проповедају; никада се не хвале собом; никад не остају при голој човечности. Свети, духоносни, христовођени Апостоли дали су једном за свагда формулу црквености: „нађе за добро Дух Свети и ми” (Да. 15, 28). Прво Дух Свети па онда ми; ми у толико у колико допушта-

мо Духу Светом да дела кроз нас. У тој богоданој формули је сав метод Цркве, сав њен пут, сав њен начин решавања проблема. Тај су свештени метод подухватили Мученици и Исповедници, Свети Оци и Васељенски Сабори. Одступили се од њега, одступа се од Духа Светог, одступа се од Св. Апостола и Мученика, од Св. Отаца и Васељенских Сабора.

Православна Црква је једна, света, саборна и апостолска зато што не одступа од тог свештеног метода. Она је православна тиме што исповеда, држи и чува не само апостолско-саборску, васељенску идеологију хришћанства, већ и апостолско-саборску, васељенску методику хришћанства. У томе је сила Православља; у томе неисказано богатство; у томе искључива моћ. И ми смо православни док исповедамо и чувамо ту идеологију и ту методику Цркве. Одступимо ли од једне или друге, одступили смо од Православља. Апостолско-саборска, васељенска идеологија Цркве једино се може очувати апостолско-саборском, васељенском методиком Цркве.

Болесна је то мисао, пагубна је то жеља: штети очувати православну идеологију без православне методике. Од те болести болује један део нашег епископата и свештенства. Због тога смо у опасности да постанемо шизматици. Православна Црква је тиме православна што Св. Васељенске Саборе признаје за завршно и највише мерило црквености. Свака помесна црква пада под анатему Васељенских Сабора, ако сама измени или суспендује одлуке њихове. Ко има толико пагубног самопоуздања и несмислене смелости да себе стави више Васељенских Сабора, да себе предложи место њих? А неки наши свештеници имају; то су јавно ис-

повели на Ванредној Свештеничкој Скупштини у Београду. Исповедајући то, они су се јавили као одлучни црквоборци. Да су себе питали: шта мисли Дух Свети о овој мојој мисли, о овој мојој речи, – много би мање пало речи, за које ће се давати одговор на дан Страшнога Суда.

Ко је у истини православан, тај осећа и зна да су истински православни људи само сарадници Духа Светог, сарадници који непрестано ослушкују шта Он вели, који непрестано творе што Он жели, који непрестано своје мисли и речи проверавају Њиме. Не признајући то, не противимо ли се Духу Светом? Одбацујући то, зар се нећемо јавити као Духоборци? Као црквоборци? –А неки су се на свештеничкој Скупштини јавили и објавили као Духоборци. Један је протојереј осино објавио да он сумња у канонско и догматско јединство православне цркве. – То је последњи стадиум протестантизма. Такву материјализацију појма црквености и јединства тешко је иоле православном човеку замислити. Но та мисао, та реч је не само то, већ нешто више од тога: она је хула на Духа Светог. Јединство Цркве је не у духу мом и твојем, већ у Духу Светом. Он је веза јединства, нераскидљива веза јединства, – не човек, не људи. Чланови Цркве су једно Духом Светим и у Духу Светом.

„Хришћански живот” неодступно стоји не само за апостолско-саборску, васељенску идеологију Цркве, већ и за апостолско-саборску, васељенску методику Цркве”.

У време оца Јустина било је оних који су хтели да, у складу са својом вољом и разумом, мењају Литургију. Њима је Свети Исповедник Ћелијски поручивао ово: „Када у човеку

почне да трне вера, упоредо с њом трне и осећање за разликовање добра од зла. Вера чини човека будним за све што је Божје и опрезним за све што је ђавоље. Човек који безрезервно верује у Господа Христа, зна границу између добра и зла, и никад не меша добро са злом. Маловерје назире границу између добра и зла, а неверје уништава ту границу. Само права, само апостолска, само светоотачка вера зна шта је грех а шта није. „Што год није од вере – грех је”, учи христоносни апостол Павле (Рм. 14, 23); што год је од вере – добро је. Граница између допуштеног и недопуштеног не постоји за неверног, једва постоји за маловерног, а јасна је за правоверног. Нарочито је опасно и саблажњиво када у Цркви људи не воде рачуна о тој граници. Код нас има свештенослужитеља који самовољно реформишу богослужење; то самовољно реформисање је ваистину деформисање богослужења, нарочито када се тиче Св. Литургије. Неки изостављају све јектеније између Св. Еванђеља и Херувимске песме; неки изостављају једну од прозбених јектенија; неки пак изостављају и једне и друге. Самовоља маловерних коснула се највеће Светиње, усудила се наружити Св. Литургију – ту Светињу над Светињама. Ако игде овде је потребна интервенција оних који власт имају; а то су пресвећена господа епископи. Они су да то спрече, да то осуде, да то виде. Али како ће то видети, како ће то спречити они између њих, у чијим епархијама има не села, већ вароши, које четрдесет година епископа виделе нису?

„Отац Јустин се бори за „благодатно – богочовечански конзервативизам Православне Цркве”, указујући на чињеницу да све што је превише „по човеку” може водити само у понор антропоцентризма и заборав свега што је Христово. Зато је стално упозоравао да се све одлуке у Цркви мо-

рају усаглашавати са „свима Светима”, да не би дошло до испадања из Предања. Тако је писао (Хришћански живот 2/1925): „Сувише је остарела земља, сувише су остарела небеса, сувише је остарео свет; одавно је изашао из руку Божијих и човек кида себе у кавезу материје, и риче од уздаха срца свог. Овакав какав је: деформисан и онакажен, свет је сувише увредљив за измученог човека. Изранављен, човек излази из старог и улази у нови, новији и најновији бунт. Док му многонамучени дух кључа на страшној температури страдања, он снује разне модернизме и покушава да помоћу њих ослободи себе остарелог света. Но све су то само фластери на расцветаним живим ранама. Предубока је болест света, и човек јој никако не може дохитати корен и уклонити. Потребно је било, неопходно је било да Бог сиђе у тело, у материју, да пронађе корен болести света, и ишчупа. Тајанствени Господ Исус је то учинио. У Њему је почело обновљење остарелог света и обожење ђавоиманог човека. То је процес дубоко личан и дубоко саборан. Он се врши путем многобројних богочовечанских подвига. Господ Исус враћа човека допадном Адамовом стању, допадној богообразности његовој, предгрешности света. Спаситељ је дошао да човека врати не Мојсеју, не Аврааму, већ допадном Адаму, који је сав живео у Св. Тројици. Васпоставити богообразност адамовску – то је циљ Христов, то је чежња православних који чезну и уздишу у древну доброту изобразити се. Средства су за то благодатно-богочовечанска. Спасоносни је подвиг Христов: вратити човека Богу, вратити га темељу, са кога га је грех одбацио. То сачињава богочовечански конзерватизам Христов. Апостоли су то схватили и Св. Оци са њима: уколико човек Христом иде уназад ка своме почетку, утолико иде унапред ка своме

завршетку, јер је Христос почетак и свршетак, алфа и омега. Неки наши црквени модернисти непрестано увозе са Запада у нашу средину неке римокатоличко-протестантске модернизме. И у име тих кожних модерницама они чине бучне походе против благодатно-богочовечанског конзерватизма Православне Цркве. Не треба се варати: римокатолици су најрадикалнији модернисти, јер су темељ Хришћанства пренели са вечног Богочовека Христа на трулежног човека папу. И то прогласили за најглавнији догмат. А протестанти су само подухватили тај догмат и развили га до страшилних детаља. Православље живи и дела у знаку богочовечанског конзерватизма: ослањајући се на апостолско-светоотачку прошлост, оно чини корак по корак у неизвесну будућност. И чинећи тако испуњава завет Христов. Када „Хришћански Живот” опомиње и позива: назад ка Апостолима, назад ка Св. Оцима, назад кроз њих ка Господу Исусу за православног хришћанина то значи: напред ка незаменљивом Господу Исусу. Путеви Цркве – путеви су Господњи: проклетство поражава оне који их кваре (ср. Д.А. 13, 10). Ко сам ја, а ко ти, да самопоуздано путимо путеве Цркве кроз историју? То је благодатни позив духовних отаца; Св. Серафима Саровског, Св. Прохора Пчињског, Св. Саве, Јована Кронштатског. А наш је позив да за њима идемо молитвено и смирено, сем ако не желимо да полугом гордости избацимо себе из саборне заједнице са Црквом. Никакав модернистички *salto mortale* није у духу Православне Цркве. Спремаш ли се да учиниш корак унапред, осврни се, послушни шта ти Дух Свети саветује кроз богоносне оце и Св. Васељенске Саборе. Не осврнеш ли се, не послушнеш ли, не послушаш ли – себе стављаш изнад Васељенских Сабора, и тиме на себе згрћеш све њихове ана-

теме. Ако наша помесна Црква жели да остане православна и да иде напред, она то може једино ако корак који хоће да учини напред учини саборно: са свима Апостолима, са свима Мученицима, са свима Исповедницима, са свима Светим Оцима.”

Зато је Свети Јустин Ћелијски био и против промене литургијског календара. Писао је: „Од једног сеоског свештеника добили смо писмо следеће садржине: „Нека чудна легенда проходи душе многих православних јерараха. Ради се на промени календара. Народ прислушкује, ишчуђава се, не схвата нашто све то. Желео бих да наши јерарси завире у душу нашег простог народа. Тамо се комеша ћутљиво негодовање. Промена календара је не само канонско-астрономско, већ и психолошко питање. То питање треба решавати са народом и ради народа. Говори се да ћемо после промене календара празновати празнике са римокатолицима заједно. И десиће се немила и ружна појава: празноваћемо заједно велике празнике са римокатолицима, но не и са православном браћом Русима, којима није до промене календара сада када их ради Христа распињу, убијају, прогоне и муче”. Дакле, Св. авва Јустин је сматрао да се, приликом реформи, мора ослушкивати глас народа. Писао је: „Глас из Босне. Вести о увођењу неких реформи у нашој цркви узбудиле су православни народ наш у Босни, нарочито сељаци који су навикли да учествују у свима важнијим црквеним пословима. Један нам свештеник пише: „Сељаци у Босни, дознавши из новина о укидању свих постова сем ускршњег, врло су изненађени и узбуђени, и изгледа им да од наше вере нема више ништа. Један ми штавише рече: „Ми ћемо се још мало почети турчити, јер

и Турци имају само један пост, а и ми ћемо сад имати само један. Осим тога наши црквени великодостојници желе да укину поједине празничне дане, да смање број светитеља и да нам одобре да у празничне дане радимо као што Турци раде на сам Бајрам. Зар не виде да ми Срби, и ако смо много празновали и славили Божје угоднике, и ако нисмо у те дане радили, ипак смо свега имали и Бог нас је увек чувао, а Турци су увек радили, и на сам Бајрам, па никад ништа имали нису, нити ће икада имати”.

За оца Јустина, питање промене календара без одлуке Васељенског Сабора било је дубоко и значајно питање, повезано с духом модернизма који је продро у Православну Цркву. У „Хришћанском животу” (9/1924), отац Јустин пише, и тиме као да закључује све што је о календару рекао и написао: „Слапови модернизма са свих страна наваљују на Стуб и Тврђаву Истине. Збунили су многе званичне носиоце црквене мудрости. И они се мету у срцима својим. У опасности смо да се прекину неке артерије које нас везују са Апостолским и Светоотачким добом. Све се мање молитвено ослушкује шта нама у црквоборском двадесетом веку говори Дух Свети кроз Свете Оце. Све се више противимо Духу Светом и клањамо духу свом мизерном, ми идолопоклоници. Све је мање страха Божјег у нама, и зато све мање мудрости. Страх Божји је отац мудрости, – то је богооткривена старозаветна истина, и христооткривена новозаветна истина. Многи су од нас протерали страх Божји из себе, а хвастају се мудрошћу. Но таква мудрост – лудост је пред Богом. Без страха, без молитвеног трепета решавају се црквени проблеми. Под притиском, ласкавим или грубим притиском модерних ванцрквених сила многи цркве-

ни представници ропски служе трулим боговима нашега доба. Разједињени више хотимично него нехотимично ми нервозно хитамо кроз прашуму садашњице у неизвесност будућности.

Представници појединих аутокефалних православних цркава надмећу се смело у опасним новачењима. Заборавља се на свету саборност као на мерило наше садашње делатности, као на чувара наше црквене светости. Зато се недавно у Православљу десио молитвени раскол: Грчка Црква увела је нови календар, док су остале Цркве остале при старом. Молитвена саборност је нарушена; не сливају се више истовремено све православне душе у једну молитву, не иступају више заједнички пред лице Господа славе; најсигурније православно оружје преломљено је, чиме ћемо од сада иступати против заједничког непријатеља, чиме ако не саборном молитвом? О кротко Православље, зашто те тако руже, не зато ли што се душа твоја зове – смиреност?”

Дакле, оца Јустин је НЕМОГУЋЕ употребити у дијалогу о литургијској реформи као заговорника начелног реформаторства. Његово ПРЕВОЂЕЊЕ богослужења и измена појединих акцената Св. Литургије никако се не могу назвати изменама литургијске синтаксе - што су радили руски обновљеници двадесетих година прошлог столећа и што се данас дешава у радикално - реформаторским круговима у Грчкој (или Србији). Отац Јустин је, као пастир добри, увек мислио о добру народа Божјег и његовим реакцијама на новачења: довољно је видети став његов о измени литургијског календара, и ослушкивање народног ми-

шљења о томе, па да се схвати да је Свети авва дисао и мислио богодојазним духом САБОРНОСТИ. Због тога он из Литургије није избацио тропар Трећег часа (мада је био против истог у Анафори): чекао је САБОРСКЕ ОДЛУКЕ.

Ипак, рећи ће опонент, Св. Јустин Ћелијски јесте извршио неке литургијске „реформе” (преобликовања.) Ту је, да поновимо, питање превода на савремени српски језик. Отац Јустин је преводио не само Литургију, него и Требник; и не само Требник, него и Молитвеник - каноник; и не само каноник, него и Житија светих. Његов циљ је био да православни Срби доживе сву пуноту Св. Предања. Ево шта он каже о преводу Литургије Св. Златоуста и Василија Великог на чешки (Сетве и жетве, стр. 745), који је остварен 1927. године - из тога видимо какви су пастирски разлози руководили ћелијског светлосника на овом пољу:

„Православље се изучава молитвом. А срце свих молитава јесте Света Литургија. Ко зна њу - зна срце Православља; ко има њу - има срце Православља. Човек је истински православан, када Свету Литургију доживљава као најбитнију реалност свога живота. Он то постиже, када артеријом свесрдне молитве веже себе са срцем Православне Цркве - са Светом Литургијом. Онда кроз цело биће његово заструји животворна крв Једине, Свете, Саборне и Апостолске Цркве. И оно тек онда осећа, тек онда сазнаје шта је дубина и висина, дужина и ширина благодатног живота православног.

Преводом Свете Литургије Св. Јована Златоуста и Св. Василија Великог на чешки, православној браћи Чесима пружа се неисказано богатство благодати и мудрости пра-

вославне. Скромни апостол Православља Преосвећени Горазд тихо и смирено иде из подвига у подвиг православни. Сав погружен у богату - пребогату душу Православне Цркве, он душу своју православну дели свима: једне одушевљава на један православни подвиг, друге - на други, треће - на трећи, четврте на четврти. Он непрестано дели свето богатство Православне Цркве и што више дели, све му више остаје. Вредни сарадник чешког апостола Православља пречасни отац Ч. Крачмар зналачки је превео на чешки Св. Литургију и објавио у врло лепом издању. Добијајући у преводу Свету Литургију Св. Ј. Златоуста и Св. Василија Великог, православна браћа Чеси добијају тиме на души својој два највидовитија ока; гледајући кроз њих - сагледаће неисказане тајне мудрости Божје, и стећи ће љубав која никад не престаје, и молитву која никад не сустаје.“

Зато је Св. авва био преводац Литургије на српски језик.

Који су принципи превођења Светих Литургија које је Свети Јустин унео у свој Службеник? Ево их (“Сетве и жетве”, стр. 46-48):“Са тих разлога ево и три Свете и Божанствене Литургије на српском језику. Јер? - Православни хришћани су позвани да помоћу Светих Тајни и светих врлина, чији је извор и центар Света Литургија, доживљују Богочовечански Домострој спасења у свима његовим богочовечанским красотама и блаженствима.

Следујући апостолском предању Свете равноапостолне браће Кирила и Методија и равноапостолног Светог Саве, дајемо овај превод Божанских Литургија на говорном народном језику, али не осиромашеном и не удаље-

ном од црквеног молитвеног језика и ритма. Јер као што се живот Цркве у целости увек прелива преко граница сваке поједине епохе, органски их спајајући и сједињујући, тако и њен молитвени језик: само је онда истински народни ако је израз континуитета и богатства оправослављене народне душе и народног језика. Као што је смисао Цркве да сваки народ, примајући га у себе, обогати својом Пуноћом, тако се она односи и према језику тога народа: примајући га за свој језик којим се обраћа Богу, она га надахњује и обогаћује сопственим саборним ризницама и развија његове богодане могућности. Црква је мерило и народа и језика народног, никад обратно. Она никад не раздваја и не сиромаша, напротив - увек сабира и спаја народ и народе и њихове језике, ново богати ризницама старог, а старо обнавља живим соковима новог (сп. Мт.13,52). У језику је увек главно тајна речи; а тајна речи људске неодвојива је од тајне Речи Божје, словесне тајне, логосне тајне Логоса Божјег - Христа Богочовека. Отуда је литургијски језик увек еванђелски, псаламски, молитвени језик у надахнућу Духа Светог, језик богослужења и богославословљења, којим се освећује и посвећује народни језик. Тако се и живи народни језик освећује богослужбеном, литургијском употребом, јер се, по Апостолу, све освећује речју Божјом и молитвом (1.Тим. 4, 5).

Превод Божанствених Литургија: Св. Јована Златоуста, Св. Василија Великог и Пређеосвећених Дарова извршен је према грчком, старосрпском и црквенословенском тексту.

За превођење са грчког употребљавали смо пре свега старије и новије штампане Службенике Јерусалимске Цркве, Цариградске Велике Цркве, Јеладске Цркве и Свете Горе, а затим и научна издања најстаријих грчких литургијских рукописа.

При превођењу на српски, као што рекосмо, користили смо и старосрпски превод, углавном из србуљских рукописних Службеника 14-16. века првенствено из фонда библиотеке и Музеја Српске Патријаршије, и из првог штампаног Службеника Божидача Вуковића. За црквено-словенски текст користили смо неколико старијих и новијих издања Службеника Руске и Српске Цркве.

Као помоћна средства при превођењу имали смо у виду и новије преводе на новогрчки, руски, бугарски, немачки, енглески и француски (П. Трембелас-а, К. Керн-а, Митроп. Герасима, А. Maltzew-а, Т. Tarnawskog, Robertsona, Mgr Sylvestre-а), као и досадашње преводе на српски језик (наш превод Литургије Св. Јована Златоуста из 1922. године овде смо поправили, а понегде и прерадили).

За коначну припрему српског текста Светих и Божанствених Литургија много су нам користила светоотачка тумачења Свете Литургије, и то: Св. Максима Исповедника, Св. Германа Цариградског, Николаја Кавасиле, Симеона Солунског и Филотеја Цариградског, као и новији литургијски радови православних руских, грчких и српских литургичара и богослова.

Још неке напомене и објашњења ради бољег разумевања овог превода и издања Светих Литургија на српском. Текст молитава, јектенија и возгласа, као и примедба и упутстава за свештенослужитеље, унет је у овај Службеник онакав какав је засведочен данашњом саборном васељенском праксом Православних Цркава која продужује древно православно литургијско Предање. Сходно тој пракси, у овом нашем преводу све молитве у божанском чину Свете Литургије налазе се на свом природном месту: непосредно испред својих возгласа, којима се свака молитва логички и завршава. То посведочује већина старих литургијских рукописа и не мали број штампаних издања Службеника.

Исто тако, сходно литургијском сведочанству древног и савременог Саборног Православља, извесни текстови који су тек у новије време ушли у чин Литургије, и то не свуда код свих православних (као што су: Јектенија заупокојена после Сугубе јектеније, и тропар Трећег часа у самом Канону Евхаристије), стављени су овде у угласте заградe, јер није наше да их овом приликом изоставимо, али ни да их пропустимо не указавши на њихово новије увођење у чин Литургије. То особито важи за тропар Трећег часа у Канону Евхаристије, за који су последњих неколико векова многи православни јерарси, литургичари и богослови већ више пута рекли да га треба или сасвим изоставити или макар пренети испред молитве Епиклезе, што смо ми овде и учинили (тј. ставили смо га у Литургији Златоустовој пред молитву „Још Ти приносимо...“, а у Литургији Св. Василија испред молитве „Стога и ми, Пресвети Владико“). На овај начин он мање прекида литургијску и логичку непрекидност текста Свете Анафоре, то јест текста молитве

Епиклезе и освећења Дарова. Одсуство тог тропара Трећега часа у старијим (пре 16. века) рукописним Службеницима, како грчким тако и србуљским, као и у свим данашњим штампаним грчким Службеницима, сматрамо да овде није потребно ни доказивати.

Такође напомињемо да у Литургији Св. Василија Великог, при самом освећењу Евхаристијских Дарова, речи „Претворивши их Духом Твојим Светим” овде су изостављене (иако у новијим словенским Службеницима постоје). Оне су непотребно и неумесно пренете овде из Златоустове Литургије, док у изворним текстовима Василијеве Литургије не постоје, јер су текстуално сувишне. Наравно, остале су овде завршне речи освећења Дарова Василијеве Литургије: „Проливебом за живот света. Амин, Амин, Амин”.

Да не би некима изгледала чудна или неубичајена понека места у овом нашем преводу Божанствених Литургија, те да то не би сматрали као од нас уведена новину, напомињемо и следеће: Спомињање (и вађење честице) међу девет светих чинова на Проскомидији као првих Светих Анђела и Арханђела, засведочено је не само целокупном данашњом грчком литургијском праксом, него и многим старим литургијским рукописима, како грчким тако и србуљским и словенским. Јер и Свети Анђели спадају такође у Цркву као Тело Христа Спаситеља и као „побожни Сабор Његових верника” (како о томе дивно говори оно сажето тумачење Св. Проскомидије од Патријарха Филотеја Цариградског [и Симеона Солунског], наведено у нашем преводу на крају Проскомидије, у примедби испод текста).

Даље, возглас пред Трисветом песмом: „Јер си Свет, Боже наш, и у Светима обитаваш...” текстуално се тако налази у многим старим рукописним Службеницима, а тако је дословно очуван и у васкрсном и празничном Јутрењу (где је, несумњиво, пренет као такав из Литургије). Даље, поредак ђаконовог узимања благослова од свештеника после завршеног Великог Входа дат је у овом Службенику према изворним старим рукописним и штампаним Службеницима и, што је главно, према Архијерејском Чиновнику, јер је то и старији и правилнији облик овог међусобног помињања и благосиљања свештенослужитеља. Познато је свима православним литургичарима да је чин Архијерејске Литургије, у својој неизмењености и литургијској пуноћи и доследности, старији и очуванији него што је то јерејско служење Литургије, какво је оно у нашим данашњим Службеницима. Отуда је чин Архијерејске Литургије увек мера и мерило јерејског Службеника. На крају, треба додати и следеће објашњење односно упутстава за свештенослужитеље при служењу Свете Литургије: Постојеће напомене, упутства и објашњења у Службенику, што су опширнија и детаљнија, тим самим показују да су новија и млађа, тј. да њихово уношење у текст Литургије каснијег је датума. Зато смо и ми у овом преводу, не могући их ипак изоставити или пренебрегнути, настојали пре свега да се не упуштамо у било каква додавања или проширивања тих упутстава и објашњења, а понегде и да не уносимо све оне подродности које се налазе у новијим штампаним Службеницима.

Последња наша напомена односи се на певање и одговарање на Светој Литургији: Свуда смо бележили древну литургијску праксу Саборне Православне Цркве, засведо-

чену и најстаријим изворним текстовима Литургије, а то је - да на све свештеничке и ђаконске возгласе, прозбе, јектеније и молитве на Литургији увек одговара народ, сав православни верни народ Божји. Јер је Црква живо Тело вечноживог Богочовека Христа и у њој сви саборно живимо и саборно се молимо. У томе се такође испољава саборни карактер Свете Евхаристије.” Тако отац Јустин.

Понављамо: реч је о ИЗМЕНИ „НАГЛАСАКА”, а не радикалној промени „литургијске синтаксе”. Јер, за разлику од радикалних реформатора наших дана, попут Павла Кумаријаниса и Петра Василијадиса, светоотачка тумачења Литургије (Максима Исповедника, Германа Цариградског, Николаја Кавасиле, Симеона Солунског и Филотеја Цариградског) оцу Јустину су била *modus cognoscendi* унутрашњег „логоса” Литургије, ка коме је Св. авва стремио својим преводом. Кумаријанис, Василијадис и слични њима сматрају ове божаствене умове настављачима тобожњег оригенистичко - неоплатонистичког „наслојавања” на првобитни есхатолошки слој Литургије, који су, преко тзв „Псевдо - Дионисија Ареопагита” с наших видика уклонили првобитно „ЕПИ ТО АВТО” и „МАРАН АТА!”

То што је Свети авва учинио радећи на Литургији, сасвим је у складу са начелима изнетим у тексту „Богословље литургијске обнове” митрополита Јеротеја (Влахоса), од који каже: „Реформа спољашње Богослужбене праксе без унутрашње обнове Хришћана је жалова”.

Ако је неко ово сведочио, био је то Свети авва Ђелијски. Он је стално и свагда хришћане позивао на духовну обнову, а и сам се обнављао Духом Светим сваки дан по-

двизавајући се ка Христу. Основа његовог бића је био исихастички подвиг прожет литургијским живљењем, и то је препоручивао свима.

Влахос каже: „Повратак древним Богослужбеним праксама немогућ је без поимања разлога због којих су их Свети Оци изменили.”

„Измене” које је Ђелијски исто унео у превод Литургије биле су формалне, а не суштинске. Њему није на памет падало да на микрофон чита Анафору и да олтар све време држи отвореним, да би се тобож вратио ранохришћанској пракси, јер није превиђао „историјски развој и богатство Литургије” (Влахос), а знао је, опет по Влахосу, да нећемо имати никакве духовне користи „ако се не будемо научили да се преображавамо духом Божанске Литургије”. Авва Јустин није био за „спољашње манипулисање елементима Литургије” јер је, како вели митрополит Навпактоса знао да би повратак древним богослужбеним формама без повратка отачкој пастирској пракси био „напредујуће посветовњачење”, пошто је за авву „подвижнички живот био предуслов сваког учења у Божаственој Литургији”, разбуктавајући се, кроз њу „жеђу за савршеним животом у Христу”.

И, што је најважније: „Измене Литургије не могу бити резултат закључака богословских симпозиона, већ плод делања Светих”. Шта то, по Влахосу, значи? Ево шта (“Вечно подне”, стр. 727): „Постаје јасно да измене Литургије не могу бити резултат никаквих синодских одлука, нити резултат разрада или закључака никаквих симпозиона, већ само плод делања Светих. Црква дела кроз своје Свете. Сматрамо да Црква пише Свето Писмо и да Црква тумачи Свето Писмо. А то се, свакако, збива кроз Свете који су

живи удови (чланови) Цркве. Све велике промене које су се збиле у Цркви и у црквеној историји биле су дело Богом просветљених људи - Светих Отаца. Они су установили нешто ново што је њихова паства прихватила. Промене су се, кроз зрачећу личност одређенога Светитеља, шириле на читаву Цркву.

Видимо да се исто дешава и са утицајем монашкога типика на општи типик парохијских цркава. Истински дух православнога Предања, који се до данас сачувао у свештеним манастирима, правилно и обновитељски утиче и дејствује на ове опште типике, управо у време када је Хришћанима средиште све више почео да бива овај свет. Црква је Тело Христово. И као што људско тело прихвата све што му користи а одбацује све што му шкоди, исто то се дешава и у Цркви. Црква је, током векова, одбацивала све оно што су (у живот Цркве) покушавали да уведу непросветљени људи, док је, истовремено, прихватала све оно што је духовно здраво а што је дошло од Светих Људи. Зато можемо да кажемо да Црква сваку литургијску промену прихвата или одбацује у зависности од духовнога стања онога који ту промену уводи.“

Једини озбиљан богословски „проблем“, постављен пред нас светојустиновским преводом Литургије, јесте вађење частица у Проскомидији за свете анђеле. Авва је, сматрајући да је Христова Литургија свекосмичка, овај поступак унео у Проскомидију без двоумице. Патријарх Павле је, са своје стране, имао другачије мишљење, и изнео га („Да нам буду јаснија нека питања наше вере” III, стр. 62-63). Он каже: „Помињање светих на проскомидији, и Светој литургији уопште, има двоструки смисао. Прво, да

је жртва Христова, чији је наставак Света литургија, била и за њих као људе, јер су и они рођени с прародитељским грехом. И друго, Црква помиње свете у циљу њиховог прослављања због светости (коју су такође благодаћу Христовом достигли), и молитве нам призива да нам помогну својим заступништвом пред Спаситељем.

Како искупитељски подвиг Христов није био за анђеле, јер они не подлежу прародитељском греху, нити су кад припадали Цркви земаљској, војинствујућој, не могу се помињати, у односу на жртву Христову, у оном смислу у ком се помињу свети из рода људског. С обзиром на ову чињеницу, кад се почело с вађењем честица на проскомидији, као што смо видели, у појединим рукописима изостаје помен Светих анђела. У Руској, Румунској и нашој Цркви пошло се тада у правцу наглашавања ове стране наведеног питања, те се посебна честица за Свете анђеле не вади. Овако је остало у овим Црквама до данашњег дана.

Пошто Свети анђели учествују с нама у служењу бескрвне жртве тела и крви Христове, Свете литургије, примајући од тога благодат за већу славу и савршенство и припадају Цркви небеској, торжествујућој, а Црква је цела представљена на проскомидији - како вели Свети Симеон Солунски - то је потребно да и они овде буду представљени. Имајући то у виду, у неким рукописима остао је помен Светих анђела кад се почело с вађењем честица. С нагласком на ту страну овог питања, у Грчкој и Бугарској цркви утврдила се пракса да се прва честица из треће просфоре вади за Светог Михаила и Гаврила и све небеске силе, што је остало до данас.

Ова чињеница, да Свети анђели припадају Цркви, изражава се на проскомидији и код оних православних Цркава код којих се не вади посебна честица за Свете анђеле. Девет анђелских чинова представљени су тајанствено са девет честица, у три тројна реда, извађених за ликове светих. Тиме се управо изражава мисао да као што Бога прослављају девет чинова Светих анђела, да Га тако прослављају девет чинова Светих људи односно да у Цркви земаљској верни, оправдани жртвом Спаситељевом, и уз помоћ Светих анђела, достижу ону светост и славу коју Свети анђели већ имају. Овим уздицањем људи небеској висини анђела, и силаском анђела људима да им у томе помогну, достиже се пуна заједница јединства љубави међу њима. Тако се, и без вађења посебне честице, на дикосу представља „једно стадо анђела и људи”, „један збор неба и земље” у једној Цркви Христовој.

Но посебно, у смислу указивања поштовања и молитвеног обраћања да нам помогну и заступе нас пред престолом Божјим, потребно је помињати анђеле при вађењу осме честице како у храмовима који су њима посвећени тако и на дане њиховог посебног празновања, што се у нашој Цркви до данас чини. И без нарочитог подвлачења, дакле, можемо уочити да су у овој нашој пракси изражене обе стране суштине и смисла вађења честица на проскомидији: 1) опраштања греха (стoga невађење посебне честице за Свете анђеле) и 2) прослављање Светих (отуд њихово помињање при вађењу осме честице) и 3) да Свети анђели са Светима припадају Цркви небеској, те нема разлога да при њој не останемо.“ Тако Патријарх Павле.

Што се тиче ЗВАНИЧНОГ СЛУЖЕБНИКА Српске Цркве, у њему НЕМА вађења частица за Небеске Силе. Очито је да је став патријарха Павла с тим у вези био пресудан.

(Но, да додам: савремени реформатори Литургије, попут Павла Кумаријаниса, залажу се за укидање данашњег облика Проскомидије. Ако он и слични њему победе, питање о коме расправљамо постаће беспредметно.)

На чијој сам ја страни? Да ли се слажем са аргументацијом Св. Јустина Ђелијског или патријарха Павла? Да ли ћу заузети неку полемичку бусију иза које ћу, тим поводом, бацати стрелице на инакомислеће? Нећу, јер се не усуђујем, нити то сматрам неопходним. Не усуђујем се да заузнем став, јер су и аргументи Ђелијског свеца и аргументи патријарха Павла озбиљни и темељни. Али, не сматрам то питањем које се у наше дане мора учинити средишњим. Уосталом, архиепископ Василије (Кривошеин) је, у свом огледу о разлици између обреда Грчке и Руске Цркве, истакао да се овај проблем надасве тиче литургијских стручњака, јер верници ни не учествују у проскомидијском вађењу частица.

Многопоштовани оче,

тудио сам се да на Ваше примедбе одговорим подробно, зато што су те примедбе начелне и озбиљне. Надам се да ће наш дијалог бити настављен у тону узајамног уважавања и трагања за општецрквеним добром.

По Недељи Православља, 2009

С поштовањем,

Владимир Димитријевић, бивши вероучитељ из Чачка

POST SCRIPTUM О ЗАБРАЊЕНОМ ПОСТУ СУБОТОМ И О ПЛАТОНИЗМУ

У изучавању литургијских чињеница је, понављам, заиста опасна деконтекстуализација истих, и посматрање нечег из прошлости у светлости данашњих збивања. Типичан пример је 66. апостолски канон који забрањује пост суботом. Неки учесници литургијске полемике у нас тврде да је реч о једењу јела куваних без уља, и да се таква јела не смеју јести суботом и недељом. Други, пак, у овоме сагледавају забрану суботњег и недељног сухоједења једном дневно - у три или шест поподне. Из контекста овог проблема види се о чему је реч. Под ранохришћанским постом подразумева се ИЛИ ПОТПУНО НЕЈЕДЕЊЕ, или сухоједење једном дневно, што се види из 23. правила Апостолског предања Св. Иполита Римског (Дела апостолских ученика, стр. 446), где јасно стоји: “Удовице и девственице нека посте често и моле се за Цркву. Презвитери када хтедну, и лаици (=обични верници) такође нека посте. Епископ не може постити, осим ако не (у дане) када и сав народ. Јер бива кад неко жели да донесе (дар), и не може (му) одрећи; преломивши дакле (хлеб), свакако ће јести”. Из текста овог правила се јасно види да је САМО УЗИМАЊЕ ХЛЕБА ПРЕКИДАЊЕ ПОСТА, а пошто народ доноси дарове епископу, то он (осим КАД ЦЕЛА ЗАЈЕДНИЦА ПОСТИ), не може постити - то јест уздржавати се од хране, за разлику од девственица и удовица, посвећених аскези. Дакле, апостолски канон забрањује ту врсту поста, а једење јела куваних без уља, поготову више пута дневно, није пост у ранохришћанском значењу те речи.

Такође, деконтекстуализација је опасна због екуменистичког претумачивања Светог Предања. Владика Ђањалучки Јефрем већ је упозорио да савремени унијати спроводе, по благослову Ватикана, гласно читање анафоре, и упитао је зашто наши реформатори Литургије у томе толико личе на унијате. На питање му није одговорено. Унијатски теолог Давид Петрас, кога је епископ Јефрем већ поменуо, у свом тексту о гласном читању свештеничких молитава, каже, понављајући своје ставове: “Уверен сам да не може бити никакве реформе, па чак ни саме реформе Литургије, без повратка гласном читању свештеничких молитава пред целом заједницом. Други ватикански концил позвао је Цркву на обнову те традиције, и у свим Источним Црквама, православним и католичким, у којима се користе савремени језици, враћа се гласно читање свештеничких молитава. На Концилу је речено да Црква свагда има неопходност да се мења(...) Важно је то да реформа није стварање нових, него васпостављање претходних вредности. Реформу треба разликовати од спонтане еволуције: за разлику од последње, она је активно и мисаоно људско уплитање” (Eastern Churches Journal, vol. 8, no. 2)

Пошто се правоверни, који су против екуменизма и модернизма, стално оптужују за некакав платонизам, треба рећи: и то је само клевета. Што се тиче вечите приче о неоплатонизму и његовом утицају на православно монаштво, које је, са своје стране, “штетно” (“антиесхатолошки”) утицало на “the shape of Liturgy”, оно мора бити разјашњено. Наиме, Црква је увек одлично знала шта је платонизам, и ОДЛУЧНО га се одрицала. Ево саборских анатема против платонизма. О њима пише Алексеј Лосев (“Верујем, Госпо-

де, и исповедам”, стр. 216-220): „Платонизму три пута анатема. а) **Пети васељенски сабор**. Ево на шта сам желео да подсетим у погледу размимоилажења Хришћанства и платонизма. Не само да су се против платонизма изјашњавали најугледнији представници Цркве, који су хвалили Ону, која је „растрзала“ „атинска плетења“. Критика платонизма је ушла у само богослужење. Као један од тропара 9. песме канона на јутрењу у четвртак треће недеље Великог поста читамо: „Петар говори, а Платон заћута. Учи Павле, Питагора се застиде. Исти апостолски богословски сабор сахрањује јелинско мртво празнословље и подиже свет на служење Христу“. Али није ни само то. Скептици се овим не задовољавају. Остаје ми само да кажем да су Платон и платонизам били у више махова предмет разматрања на Саборима и да су, у крајњој линији, на три Сабора, једном Васељенском и два Помесна, Платон и платонизам били предати анатема. Нека ми се дозволи да цитирам овај материјал.

Као прво, Платон и његова школа су били дотакнути на Петом васељенском сабору 553.г. поводом осуде познатог хришћанског платоновца Оригена. У делима Петог васељенског сабора имамо, пре свега, „Реч најпобожнијег императора Јустинијана, послану Мини, свјатејшем и блаженејшем архиепископу царскога града и патријарху, против нечасног Оригена и његових недоличних мишљења“. У овој „Речи“, између осталог, читамо: „Васпитан на паганским митологијама и желећи да их пренесе другима, он се правио да тумачи Свето Писмо, да би, на тај начин, злонамерно мешајући своје недолично учење са књигама Светог Писма, увео своју паганску и манихејску заблуду и аријанску јарост

и имао могућност да намами оне, који нису у потпуности разумели Свето Писмо. Шта је друго изложио Ориген, ако не учење Платона, који је ширио паганско безумље? Или од кога другог је Арије позајмио и припремио свој сопствени отров? Није ли он на пропаст своје душе измислио „нивое“, степене у светој и једнобитној Тројици? По чему се од манихеја разликује онај, који каже да су људске душе за казну због грехова послане у тела, као да су пре били умови и свете силе, затим да су се заситиле боговиђења и обратиле се према злу, а затим захладнеле (αψυχρεῖσαι) у љубави према Богу, па су одавде назване душама, т.ј. хладнима (ψυχρος), и за казну обучене у тела? И само то је било довољно да се изврши његова осуда зато што је то - паганско безбожје“. У истим овим делима налази се и „Повеља цара Јустинијана светом Сабору о Оригену и његовим истомишљеницима“, у којој је кратко и јасно формулисано безбожје Оригена и његових јелинских учитеља и у којој, између осталог, читамо: „Питагора је почетак свих ствари називао јединицом (μονας); с друге стране, Питагора и Платон су признавали некакав скуп бестелесних душа и говорили да кад оне падају у неки грех, онда се шаљу за казну у тела. Одатле је Платон називао тело оковима и гробом, пошто душа у њему као да је била везана и сахрањена. Затим, о будућем суду и плати душама он је такође говорио: душа оног, који се са философијом предаје педерастiji и незаконитом животу, ће трпети казну током три хиљадугодишња периода и на тај начин, ободривши се, трихиљадите године ће се ослободити и отићи од тела; од осталих душе ће по завршетку овог живота сићи на суд у подземни свет зато да би им било суђено и заједно с тим да би положиле рачуне, а друге ће се узети на неко небеско место и после суда ће на

достојан начин бити оцењене, у зависности од тога како су живеле. Лако је разумети бесмисленост овог учења. Јер ко га је обавестио о овим периодима и хиљадама година и о томе да ће, по истеку миленијума, свака душа отићи на своје сопствено место? А и за најпоқваренијег (човека) било би непристојно да искаже закључак из свега тога, не само за таквог филозофа; јер он је оне, који су до краја водили живот, испуњен чистотом, изједначио са безаконицима и педерастима и признао да како ће се једни, тако ће се и други наслађивати истим добрима. Дакле, Питагора, Платон, Плотин и њихови следбеници су, као што сам рекао, једнодушно признајући да су душе бесмртне, говорили да оне постоје пре тела и да постоји одвојен свет душа, да се пале међу њима шаљу у тела, и то тако да се душе лењих шаљу у магарце, душе грабљиваца - у вукове, душе препредењака - у лисице, душе сластољубаца - у коње. А Црква, научена божанским делима, тврди да је душа створена заједно са телом, а не да је једно створено пре, а друго после, као што је изгледало лудилу Оригена. Зато молимо Вашу светост да, окупивши се заједно, због ових нечасних и штетних, а пре свега бесмислених учења, темељно прочитате предложено излагање, осудите свако његово поглавље и, најзад, да анатемишете, заједно са нечасним Оригеном, све, који мисле или ће мислити слично њему“.

Најзад, прочитајмо и саму анатему. „Ако ко не анатемише Арија, Евномија, Македонија, Аполинарија, Несторија, Евтихија и Оригена са њиховим безбожним делима и све остале јеретике, који су били осуђени и анатемисани од стране свете саборне и апостолске Цркве и четири поменута Сабора, и оне, који су мудровали или мудрују слич-

но горе наведеним јеретицима и који су остали нечасни до смрти, - томе нека буде анатема“.

13. Наставак. Б) **Анатеме на Јована Итала, платоновца XI века.** Могу да кажем да је овде платонизам додирнут само посредно. Оно, што ћу сад цитирати, одбацује сваку сумњу у то да је Црква анатемисала управо платонизам, а нарочито дијалектику и учење о идејама. Цитираћу закључке Помесних сабора XI века поводом учења платонског филозофа Јована Итала. Први Сабор о Италу је одржан 1076. г. Ови одељци су ушли у Синодик у недељи православља, одакле ћу их и цитирати, истичући она места, која помињу Платона и јелинска учења.

„1. Онима који на овај или онај начин додају или траже неко ново истраживање и учење о неизрецивом, ваплоћеном домостроју Спаситеља нашег и Бога, на који начин се сам Бог Слово (Реч) сјединио са људском природом и по којем основу је обожио прихваћену плот, и онима који покушавају дијалектичким речима (λογους διαλεχτιχους) да оспоре природу и учење о натприродној новој подели две природе Бога и човека - анатема.

2. Онима који су обећали да ће бити побожни и који бесрамно (или, боље рећи, безбожно) уводе злохуда јелинска учења о људским душама, о небу, земљи и другим творевинама у православну и саборну Цркву - анатема.

3. Онима који дају предност глупој такозваној мудрости спољашњих филозофа, и који следе њихове учитеље, и

прихватају њихово учење о реинкарнацији људских душа или о томе да оне, слично бесловесним животињама, гину и не прелазе ни у шта, те услед тога одричу васкрсење, суд и коначну плату за живот - анатема.

4. Онима који уче о беспочетној материји и идејама (ιδεας) или о битију, сабеспочетном Творцу свега и Богу, и да су небо, земља и остале творевине вечне и беспочетне и да су непроменљиве, и онима који постављају законе против реченог: „Небо и земља ће проћи, али ријечи Моје неће проћи“, тј. онима који без потребе празнословје и сабирају божанско проклетство на своје главе - анатема.

5. Онима који говоре да су јелински мудраци и први од оснивача јереси, на које је бачена анатема од седам светих и саборних Сабора и од свих виђених људи, који су засијали у Православљу (као туђи саборној Цркви због њиховог лажног и нечистог преувеличавања речима), [да су они] и овде и на будућем суду бољи у много чему од побожних и православних људи, а нарочито од оних који су погрешили због људске страсти или неразумевања - анатема.

6. Онима који не прихватају чистом вером и простим срцем и свом душом предивна чуда Спаситеља нашег и Бога и Владичице наше, која Га је пречисто родила, и Богородице и других светаца, и онима који покушавају помоћу доказа и софистичких речи да их оклеветају као немогуће или да их протумаче по свом мишљењу и представе по сопственом разуму - анатема.

7. Онима који се баве јелинским учењима и која их уче не само због знања, већ и следе њихова сујетна мишљења и који верују у њих као да су истинита и на тај начин настојавају на њима као на онима која имају чврстину, тако да и друге једанпут тајно, други пут јавно наводе на њих и уче их њима не подвргавајући их сумњи - анатема.

8. Онима који помоћу других митских ликова преиначавају у своје име нашу живописност (πλασιv), и који прихватају платонске идеје као истините, и који говоре да се самобитна материја формира од идеја, и који отворено одбацују сведржитељство Творца, који је привео све од непостојања у постојање и одбацују Га као Творца, који је господарски и владарски поставио свему почетак и крај, - анатема.

9. Онима који говоре да ће људи у коначном и општем васкрсењу васкрснути и да ће им се судити у другим телима, а не у оним, у којима су проживели овај живот (зато што она труле и пропадају), и који брбљају празно и сујетно, док су нас сам Христос и Бог наш и Његови ученици (а наши учитељи) тако учили да у којим телима су људи проживели у таквим ће им бити суђено, а, поред тога, велики апостол Павле такође је детаљно пренео истину у слову о васкрсењу помоћу исцрпних слика и разобличио оне који другачије мудрују, као безумне законодавце - против таквих догмата и учења - анатема.

10. Онима који су прихватили и који преносе сујетне јелинске речи да има предпостојање душа, и да ништа није

потекло и ни до чега није дошло из непостојања, и да постоји крај мучењима, или поновни настанак творевине и дела људских, и који Царство небеско таквим речима уводе као нешто што се у потпуности руши и пролази, о којем је сам Христос и Бог наш учио и преносио да је оно вечно и неразориво, а говорено нам је кроз цео Стари и Нови Завет, да је мучење бескрајно, а Царство вечно, - онима, који таквим речима сами себе уништавају и постају виновници вечне казне за друге - анатема.

11. Јелинским и инославним догматима и учењима, које су Јован Италија и његови ученици, учесници његовог блата, увели упркос хришћанској и православној вери, или учењима противним саборној и непорочној вери Православних - анатема“.

Наравно, немам потребе да овде излажем ко је био Јован Италија и какав је био његов филозофски поглед на свет. Јасно је само да је православна Црква анатемисала овде три оригиналне основе платонизма: 1) учење о идејама; 2) стварање света из предвечне материје, 3) предпостојање и сеобу душа (с извесним нападом чак и на дијалектику).“

Тако каже Алексеј Лосев.

Дакле, Црква Божја никад није “платонизирала”, него је благовестила Христа Распетог и Васкрслог. Ко то зна, неће падати у замку да тврди да је нешто у нашој Литургији “платонистичко”, “оригеновско”, итд, као што и православно учење о бесмртности душе нема никакве везе с платонистичким еманационизмом, ни оригенистичким учењем о предпостојању душа.

КАКО СЕ СЛУЖИ СВЕТА ЛИТУРГИЈА: СВЕТО ПРЕДАЊЕ У ИЗЛОЖЕЊУ ПАТРИЈАРХА СРПСКОГ ПАВЛА

УМЕСТО УВОДА

Патријарх Павле није само био подвижник и моли-твеник какви се ретко срећу, него и истински богослов и литургичар. Да је среће, у Српској Цркви нико не би модернички мењао богослужење, него би се сви држали праксе коју су нам оставили Свети владика Николај, отац Јустин и патријарх Павле. Овај преглед литургијских ставова патријарха Павла, који се тичу богослужења, стављамо на увид читаоцима, ради исправне оријентације. Сви модернисти у СПЦ, да дубе на глави, не могу бити ученији и духовнији од патријарха Павла. Патријархови одговори су наведени из његовог чувеног тротомника „Да нам буду јаснија нека питања наше вере“.

ОТВОРЕНИ ОЛТАР ЗА ВРЕМЕ СВЕШТЕНИЧКЕ ЛИТУРГИЈЕ

Литургијски реформатори у Српској Цркви и другде за време свештеничке Литургије држе олтар отвореним, иако то није у Светом Предању (кад служи епископ, олтар је отворен, јер је он икона Христова, и Царство нам се свима дарује најнепосреднијим виђењем; приликом архијерејске службе, завеса се навлачи само приликом причешћивања свештенства). Патријарх Павле је о отварању и затварању двери писао: “У црквенословенском штампаном Служеб-

нику, у примедби по отпусту проскомидије и молитава пред почетак Литургије, читамо да ђакон излази на северне двери, „јер се царске двери до входа не отварају”. Црквенословенски пак Типик, у 23. глави „О отварању и затварању завесе”, помиње и отварање двери: „Треба знати да се Свете двери никад не отварају, него само у почетку велике вечерње, кад бива бденије и свештеник кади, и на сваком входу, тј. вечерње и Литургије, и Свето еванђеље; такође се отварају на показивање Светих тајни (и остају отворене) све до свршетка Божанствене литургије”. Нема помена да би требало отворити двери на почетку Литургије. Вели се само: „В начаље Литургији отверзајетсја завјеса...” Примедба о неотварању царских двери до входа налази се и у преводу Златоустове Литургије почившег епископа бачког Иринеја, с напоменом да је нема у грчком тексту. У најновијем преводу Златоустове Литургије, као и у ранијем, др Јустина Поповића нема напомене о неотварању двери, али ни о њиховом отварању. У Николајевићевом Типику постоји цела глава: „кад се отварају и затварају царске двери”, у којој читамо да се на Литургији Светог Јована Златоуста и Светог Василија Великог царске двери најпре отварају кад се поју Блажени јесте, или на трећи антифон, а затварају после прочитаног Еванђеља.

Обратимо ли се старијим и новијим литургичким писцима, видећемо да архиепископ Венијамин директно указује да се царске двери не отварају на почетку Литургије, него само свлачи завеса, уз симболичко објашњење да тако бива стога што је Спаситељево рођење било откривено анђелима, пророцима, патријарсима, Светој Дјеви, праведном Јосифу, пастирима и источним мудрацима, а не

свему народу. Код Булгакова и проф. Мирковића не вели се одређено да се двери не отварају, али да оне тада бивају затворене јасно је по томе што се помиње само свлачење завесе. Никољски наводи да се двери на почетку Литургије отварају од Томине недеље до Вознесења, при певању Христос воскрес, из чега се може закључити да су оне иначе, ван тог периода, затворене. Такав закључак потврђује и посебан одељак у његовој књизи: „О отварању и затварању царских врата”, где вели слично Николајевићу, да се царске двери отварају ради Малог входа, остајући отворене до иза читања Еванђеља. ...

О отварању двери на почетку Литургије нема прописа ни у грчким старим и савременим Евхологијима. О томе се не помиње ни код патријарха Филотеја, Гоара, Трембеласа и Фундулиса. Штавише, у Диатаксису патријарха Филотеја, XIV века, налазимо одредбу црквенословенског Службеника, да се двери не отварају до входа, у њеном почетном, још довољно неодређеном облику: „Треба знати да се Свете двери никада не отварају сем у почетку вел. вечерње кад је реј кади, на сваки вход, тј. вечерње и литургије, на еванђеље; такође се отварају на „приступите” до завршетка Свете литургије”. ...

Кад се почела Литургија држати у наставку јутрење, проскомидија је вршена за време читања канона, или за време певања хвалитних, и завршавана је или за време Великог славословља, или још пре њега, а онда је вршен отпуст, за који Иератикон издања 1977. прописује да „пада у време Великог славословља”. ...

Кад је Литургија почињала одмах по тропарима иза Великог славословља, отпуст проскомидије вршен је тада,

или још раније, као што рекосмо, за време славословља (Вршен је при отвореним царским дверима...). ...

На тај начин дошло се до стварности да су царске двери пред почетак Литургије на сваки начин отворане, било да је она вршена у наставку јутрење, одмах по великом славословљу, било иза часова. После тога требало је још само корак до закључка да оне треба да су отворене и за време возгласа Благословено царство, да би се тим, ваљда, означило да нам је доласком Спаситељевим то царство отворено и да смо сви позвани да уђемо у њега.

Пошто се данас свуда у Православној цркви проскомидија врши тајно, ако је наше извођење тачно, нема разлога да би се само њен отпуст вршио гласно и за то отварале царске двери у почетку Литургије оглашених. Стога, сматрам да је најбоље и најправилније држати се писмене наредбе савремених и старих наших Службеника, која одређује да се царске двери у то време не отварају. Треба само свлачити завесу на њима, са симболизмом да Спаситељево рођење, Његово детињство и живот до 30. године није био објављен свима. А за отпуст проскомидије прописује да се врши „тамо”, у „малом олтару”, проскомидији, при затвореним царским дверима „поњеже царскија двери до входа не отверзајутсја”.

Дакле, отворени олтар током служења целе Свете Литургије је модернизам, и није укоренен у Светом Предању. Патријарх Павле нам то јасно и гласно каже.

О ЧИТАЊУ СВЕШТЕНИЧКИХ МОЛИТАВА НА ЛИТУРГИЈИ

Једна од кључних особина богослужбеног модернизма је, како смо видели, гласно читање свештеничких молитава у олтару, и на микрофон да их сви чују. О томе патријарх Павле пише: “У апостолско доба, богослужење се састојало из псалама, химни и песама духовних (Колош. 3, 16). Поред Псалтира, читани су одељци из других старозаветних и новозаветних књига који су одмах и тумачени у беседи. Доцније се особито проширују молитве, како их видимо у Литургији која се приписује Клименту Римском, затим у Литургији осме књиге Апостолских установа, а и данас у Литургији Светог Јакова брата Господњег. Те молитве читали су епископи и свештеници. Ђакони су учествовали, у прво доба, у служењу при трпезама вечера љубави, проповедању Еванђеља и крштавању (Д. ап. 8, 35-38), а доцније као помоћници при доношењу Еванђеља, Апостола и свештених сасуда из сасудохранилишта; одабирали су од прилога хлеба и вина потребну количину за Свету евхаристију и преносили на Часну трапезу, а по завршетку богослужења односили сасуде и књиге у сасудохранилиште. У II в. ђакони се јављају већ и у молитвеном чину богослужења, читају Апостол и Еванђеље, а затим помажу старим и слабим свештеницима и при читању молитава.

Како је већ раније примећено да се при дугом читању пажња слушалаца замара, одређено је да се после неколико псалама читање прекине, да би се пажња освежила певањем појединих стихова, у чему је и народ учествовао. Тако се поступало и при читању молитава...

Већ крајем првог века видимо у Првој посланици Коринћанима Светог Климента Римског молитву која не само садржи многе прозбе садашње велике јектеније, него се и назива јектенија („ектени и деисин“). Свакако да је она тада била употребљавана у Римској цркви. У њој се моли Господу да смирене помилује, жалосне заштити, болесне уздигне, ослободи заробљене, дарује једномислије и мир, владајућим здравље, мир и благостојаније. Завршава се узгласом Богу да све ово исповедамо кроз „Архијереја и заступника нашег Исуса Христа, Којим Теби слава и величје и сада и у родове родова, и у векове векова. Амин!”

У IV пак веку, у Тестаменту Господа нашег Исуса Христа, ђаконске молитве садрже прозбе: Помолимо се Господу Богу..., за мир са неба; за епископа, свештенике, ђаконе; за верни народ; за оне на власти; за упокојене; за верне у тамницама; за путнике и који плове по мору, итд. А слично налазимо у VIII књизи Апостолских установа из IV-V века. На тај се начин од дугих молитава дошло до садашњих јектенија, које у кратким прозбама садрже исто што и молитве од којих су постале. Читање јектенија предузели су ђакони, а њихове славословне завршетке, с изразитим прослављањем Бога, говорио је епископ, или свештеник.

Није требало дуго да се примети како у читању јектенија учествује ђакон и народ, а свештеник остаје некако недејствен. Да би и он у томе учествовао, настају краће молитве које за то време он чита тајно. Но за нашу је ствар од значаја да се ове молитве у свима нашим српскословенским Служабницима, рукописним и из старих штампарија, које сам имао у рукама, налазе на истом месту као и у штампаним црквенословенским, тј. молитве велике и двеју

малих јектенија на почетку Литургије, непосредно су пред одговарајућим возгласима. Молитва прилежног мољења налази се иза друге или прве прозбе сугубе јектеније; две молитве верних су иза прве прозбе (или још испред ње) одговарајућих јектенија. Молитва по преносу дарова - „другог приношења” (Господи васедржитељу...), као и молитва пре Оче наш (Тебје предлагајем...) налазе се иза прозбе О жеже избавити се нам... У грчким рукописима је исто тако.

Разлог за стављање молитава усред јектенија свакако је у томе, као што рекосмо, - да би за време док ђакон чита јектенију, свештеник могао прочитати одређену молитву, па по завршетку јектеније и молитве рећи узглас. У свима старим Евхологијима и Служабницима предвиђено је, наиме, служење Свете литургије са ђаконом, као што је и у савременим црквенословенским и нашем на српском говорном језику.

Тако је исто било у савременим грчким Евхологијима и приватних и званичних издања, све до 1977. године. Тада, у Евхологиону званичног издања Грчке цркве, све су поменуте молитве штампане на крају јектенија, непосредно пред возгласима, с образложењем да су возгласи завршетак не јектенија него молитава. Ако стоји оно што смо рекли о настанку јектенија, да су оне у ствари издвојене прозбе старих молитава, а ове су се свагда завршавале узгласима, онда се овај став не би могао прихватити. То поготово што и данас, не само на вечерњи и јутрењи, него и у чиновима појединих Светих тајни (крштењу, венчању, јелеосвећењу) постоје јектеније које се завршавају узгласима, а да при томе нема молитава које би свештеник требало да прочита пред узгласом.

Оно што може оправдати, или макар објаснити стављање наведених молитава на крај јектенија, и чиме се руководила Комисија Светог архијерејског синода, то је намера да се постигне уједначеност, те да се све молитве, у целој Литургији, нађу на истом месту. Имао се при томе узор у грчком Евхологиону, где је тај принцип спроведен доследно, као што рекосмо. Ако на Литургији учествује и ђакон, овим поступком не доводи се у питање како да поступи свештеник. Док ђакон говори јектенију он треба да чита молитву, без обзира што се она налази не усред јектеније него на њеном крају.

Међутим, друга је ствар кад свештеник служи без ђакона, а то је не само у свим селима, него готово и у свим градовима код нас. Тада настаје питање како поступити? У пракси се поступа на три начина. Први је онај досадашњи, да молитву свештеник чита тајно после прозбе О избавитисја нам..., а појци за то време да певају велико Господи помилуј. Други је да свештеник чита молитву кад на крају јектеније до ње стигне, а појци би при томе певали велико Тебје Господи. Трећи, који се већином употребљава у Грчкој, јесте читање наглас молитве о којој је реч.

Од сва три ова начина сматрам да први начин литургички одговара најбоље. Молитве се читају тајно као и до сада, а за то време пева се велико Господи помилуј, што сасвим одговара садржини прозби ових молитава (Да Господ прими жртву хвале, за наше грехе и народна незнања, од нас који Га призивамо свим срцем; да нам дарује своју благодат и да се Дух Његов усели у нас - молитва по преносу дарова на Часну трапезу. Да нас удостоји да се причестимо са чистом савешћу, на опроштење грехова, приопштење

Светог Духа, наслеђе Царства небескога, не на суд или осуду - молитва пред Оче наш).

Други поступак не задовољава, јер се Тебје Господи не односи на наведене прозбе свештених молитава. Тебје Господи је молитвени одговор на молитву главоприклоњења, или на помен Свете Богородице и свију светих, са позивом да себе и ближње и сав живот свој предамо Христу Богу. А ове молитве нису ни једно ни друго, садржај им је сасвим друкчији.

Ни трећи поступак, произношење наглас молитава читаних тајно кроз толике векове, сматрам да није саветан. Изнели смо како су ове молитве настале и зашто су читане тајно. Да се управо оне почну читати наглас сада, а толике друге на Литургији читају тајно, поготово молитве канона евхаристије, свакако би то морало да се размотри пажљиво са свих страна. Разлози који су учинили да се у доба Светог Василија Великог и Светог Јована Златоуста скраћују молитве Литургије Светог Јакова брата Господњег, а затим да се скраћене читају тајно, како би и народ у то време узео учешћа певањем одређених стихова, сматрам да ти разлози нису изгубили важност ни данас.“

Патријарх је саветовао да се верници са садржајем свештеничких молитава упознају кроз проповед и веронауку, а не да се мења вековни поредак.

О ИЗОСТАВЉАЊУ ЈЕКТЕНИЈЕ ЗА ОГЛАШЕНЕ НА ЛИТУРГИЈИ

Модернисти у свим Помесним Црквама, па и код нас, изостављају јектенију за оглашене. Патријарх Павле је јасно указивао да тако не сме и не може бити: „Кад је крштавање незнабожаца у Византијском царству углавном завршено, ред катихумена престао је да постоји, а сем тога нису, као раније, сви присутни на Литургији били спремни да се причесте, проскомидија се развила у посебан чин - вађење агнеца и честица из просфора. Тада се цео овај чин помера и у IX веку почиње да се врши пред Литургију... Ипак је бивало да су поједине преостале породице незнабожаца приступале хришћанству и за крштење спремале се катихизацијом, те су јектенија и молитва за оглашене читане и даље, присутни оглашени приступали „под руку” (на благослов епископа) и на позив ђаконов: „Оглашени изидите” излазили из цркве, а остајали само верни. Кад је хришћанство почело да се шири код незнабожачких народа средње и северне Европе, катихизација је ту обавезно вршена, а такође читање јектеније и молитве за оглашене, што је остало до данашњег дана. У црквенословенским Службеницима, као и на српском говорном језику, и јектенија и молитва за оглашене штампају се редовно у Златоустовој и Василијевој Литургији. Штампају се и данас, а у Литургији Пређеосвећених дарова штампа се и јектенија као и молитва за „просвећене”, оглашене који су непосредно пред крштењем. Све ове јектеније и молитве штампају се у савременим грчким Иератиконима и Литургиконима, званичног и приватног издања, али их грчки свештеници већином не читају.

Током времена, већ од византијског доба па све до сада, јављало се више пута питање о умесности редовног читања јектеније и молитве за оглашене на Литургији. На једно такво питање, у XV веку, одговара Свети Симеон Солунски: „Знам да овде неки воле да споре: Како ми говоримо да катихумени изиђу, кад катихумена нема? Као што се и у другом варају, не знајући Писма ни тајана Цркве, то је и у овоме такође. Јер у Цркви увек има катихумена. То су најпре сва некрштена деца верних која су по рођењу примили свештене молитве, а још нису постала верна, нити савршена крштењем. Она су катихумени. Дакле, за њих се увек молимо, а у Светој Четрдесетници за оне који се припремају за просвећење и чинимо молитве и прозбе.

Друго, имамо катихумене оне које држе безбожности, а који, имајући веру у срцу, труде се да се ослободе од безбожника и приђу Цркви. И још оне који су пришли и катихумени су, али нису савршени Светим Миром.

Треће, катихумени су нам они који су пали у кривицу, или убиство, или који други тешки грех. Њима није дозвољено да се причесте Светим тајнама, него им се само дозвољава слушање светих речи.”

Одговор Светог Симеона Солунског мора се имати свагда у виду. Не само за наше садашње прилике, када се један број одраслих јавља за крштавање и припрема катихизацијом за њега, па су јектенија и молитва за катихумене сасвим актуелни. Ову јектенију и молитву сматрам да треба читати и у Грчкој, и у другим православним земљама, за увек у Цркви постојеће катихумене, децу православних родитеља, која су одмах по рођењу поменута у молитвама „по вњега родити жење отроча”, јер је за њих примљена водица

над којом је свештеник прочитао ове молитве. А поготово за децу знаменовану „во осмиј ден рожденија својега”, кад су и примила име и тако ушла у број пријављених за крштење. На тај би начин јасни став Светог Симеона Солунског остао у важности код свију православних, као што и треба да буде.“

Дакле, јектеније за оглашене нипошто не треба изостављати. Можда оглашених нема у храму у коме се служи, али их је пуна васељена – и ми се молимо за њихово обраћење Христу.

О ЧИТАЊУ МОЛИТВЕ КАНОНА ЕВХАРИСТИЈЕ КАД СЛУЖИ ВИШЕ СВЕШТЕНИКА

И о томе како више свештеника треба да служе Литургију патријарх Павле је писао:“У новозаветној науци, особито у пастирским посланицима Светог апостола Павла, изнете су особине које треба да имају свештеници као слуге Христове и управитељи тајана Божјих (1 Кор. 4, 1), а исто тако њихова трострука дужност: проповедања, управљања и вршења Светих тајни и богослужења уопште. Без обзира да ли служи сам, или саборно са другим свештеницима и епископима, свештеник има благодат свештенства те дејствује као литург, саслужитељ, активни вршилац свештендејства. Служећи он не може бити само присутан, као статиста, на богослужењу ма и најсвечанијем, у мноштву епископа, свештеника и ђакона. Јесте да при том богослужењу због благочинија и реда, један (началствујући, или

епископ) врши потребне радње и говори извесне возгласе и благосиљања, али су сви остали дужни да у њима учествују читајући тајно све молитве чина...

Не само свештеници, него ни верници у цркви нису и не могу бити пасивни посматрачи. И они обавезно учествују на богослужењу, јер су и они „род изабрани, царско свештенство, народ свети” (1 Пет. 2, 9; Откр., 5, 10). Верни, „после изговорених молитава, одговарајући Амин, бива учесник награде мољења нимало мање од онога који је на скупу произноси”, тј. свештеника и епископа, како вели Блажени Теодорит. А тако и Н. Кавасила: „Јер чим он (свештеник) узгласи ово славословље, сви верни кажу Амин, и узвикнувши ову реч усвајају сав његов узглас”. ...

Утолико пре неопходно је да у молитвама Свете Литургије учествују свештеници, који поред опште благодати свештенства, заједничке са свима вернима, имају и посебну, свештенства у ужем смислу. Поготово код нас Срба, где уздицање руку при молитвама: Царју небескиј, Иже херувими, Господи иже Пресвјатаго Твојего Духа; вађење честица на проскомидији после оног који је вршио тај чин; као и указивања руком при речима Примите јадите и Пијте од њеја вси, - врше сви свештеници, а не само началствујући, као код других Цркава.

Поред ових општих извођења и закључивања, у литургичким текстовима постоје и директна упутства да сви свештеници који саслужују говоре у себи молитве које началствујући, или епископ, говори гласно. У црквенословенском штампаном Архијерејском чиновнику вели се да Символ вере „глагољет Архијереј вкупје со сослужитељи внутр свјатаго олтарја”, да би се даље још одређеније рекло:

„Нека се зна да треба долично све Господње речи: Примите једите и Пијте из ње, над хлебом и вином, да говоре сви саслужујући заједно, тихим гласом, једновремено са Архијерејем, и ни једном речи неко да претиче, нити заостаје од Архијереја, него да се говори заједно, из једних уста. Исто тако једногласно треба, у себи, говорити над дискосом: И сотвори убо хљеб сеј, такође и над чашом: А жеже в чаши сеј, и остало. А благосиљати руком дискос и чашу треба само један, Архијереј”. Овако се казује и у Учитељном извјестију, у одељку О случаји освјешченија и совершенија даров. У бугарском Служеднику, у објашњењу о служењу више свештеника, стоји исто: „Молитве антифона, као и све молитве иза тога, које свештеник тихо чита кад сам служи, чита их тихо и сваки свештеник из свога Служедника... Остали саслужујући свештеници... сасвим тихо и једновремено са првим произносе: Примите јадите... Пијте от њеја... Твоја от Твојих... И сотвори убо хљеб сеј... А жеже в чаши сеј... Преложив Духом Твојим Свјатим”. Јасан пропис да сви саслужујући свештеници треба да читају све молитве налази се и у Великом типику прот. Василија Николајевића, издање 1971. године.

Од литургичких писаца овакво гледиште излаже у свом Правилнику еп. тимочки Мелентије, Р. Димитријевић, проф. Атанасије Поповић. Од руских литургичара прот. К. Никољскиј наводи исто што и Архијерејски чиновник, а тако и С. Булгаков, који уз то и објашњава: „Нико од свештене јерархије не може себе издвајати у свршавању најсветије жртве, као да он једини има у њој власт и важност, а остали немају. Истина да је Архијереј вршилац тајне, но и остали учествују с њим. Истина да и архиман-

дрити, игумани, протојереји и предстојници при саборном (служењу) чашћу стоје изнад других но јерејство, и њиме дана моћ благодати и власти јерејства, једно је код свију”. У том смислу подвлачи упутство бугарског Служебника: „При саслужењу без ђакона, основно правило кога треба да се придржавају саслужебници, јесте да увек онај који говори јектенију (говори) и возглас иза ње (а не да јектенију произнесе само млађи, а возгласе први свештеник, чиме би се млађи свели као на степен ђакона)...”

Код Грка, у новије доба, таквог прописа не налазимо, јер је код њих уобичајено да архијереј, или началствујући при саборном служењу, чита молитве гласније, а саслужујући слушају, не гледајући у Служебник - Иератикон. Но у Иератикону Апостоликис Диакониас, званичног издања Грчке цркве 1971. г., у одељку Иератикон силлитургон, прописује се да сви свештеници који саслужују читају тихо прописане молитве: „Док се певају антифони, сваки јереј, из свог лигургијског текста, чита тајно молитве антифона..., и читају сви молитву Никтоже достојин... И читају сви јереји евхаристијску молитву Достојно и праведно”.

Ако се од штампаних обратимо рукописним Евхологијима, такође ћемо наћи и у неким од њих напомене да сви саслужујући епископи и свештеници читају прописане молитве. Истина, таквих је рукописа релативно мало, јер већина сачуваних садржи службу јереја са ђаконом, а прописа о саслужењу свештеника нема. Њих има тек у Архијерејским чиновницима, али је њих, као што рекосмо, из старине сачувано врло мало. Тако у рукописном Евхологиону - Архијерејском чиновнику, Александријске патријаршијске библиотеке, из 1407. г., у коме је изложено патрија-

рашко служење, вели се да док ђакон чита велику јектенију на Литургији, „говори патријарх молитве трију антифона... То исто чине и архијереји на месту на коме стоје”. Господи, ниспосли руку Твоју... говори патријарх у себи, а рукопис Лавре Светог Атанасија, из 1541. г., казује: „Исту ову молитву говоре и презвитери.” ...

Из XV в. имамо сведочанство Светог Симеона Солунског, који каже да молитве које чита архијереј читају и са-служујући свештеници:

„И кад споља (изван олтара) јерарх заврши молитве, устаје... А јереји унутра, у олтару, кад и они заврше молитве и изиђу, означавају силазак анђела при Христовом васкрсењу и вазнесењу. И тад архијереј, сагнувши главу са јерејима, ово моли: да се нађемо у заједници и заједничкој молитви с анђелима”.

Још раније, у IV и V в., у излагању Литургије VII књ. Апостолских установа, пред каноном евхаристије, каже се: „Молећи се, дакле, архијереј у себи, заједно са јерејима... обучен у сјајну одежду, и ставши пред жртвеник и учинивши знак крста руком према лицу, каже: Благодат Сведржитеља Бога, и љубав Господа нашега Исуса Христа и заједница Светог Духа нека је са свима вама. И сви сагласно кажу: И са духом твојим.” Иста мисао налази се, у овом делу, и у излагању хиротоније епископа: „Један од првих епископа, заједно са двојцом других, ставши близу жртвеника, док остали епископи и презвитери ћутке се моле”. ...

На самом почетку новозаветне историје Свети Јован Богослов је видео и описао величанствену службу Светих у торжествујућој Цркви на небу. У средини непрегледног

мноштва анђела, светих мученика, побијених за реч Божју, и светог народа, налази се престо Бога и Јагњета жртвованог за грехе света. Око тога престола беху друга 24 престола и на њима сеђаху 24 старешине (презвитери), обучени у беле хаљине, са златним венцима на глави, са цитрама у руци и златним чашама пуним тамјана тј. молитава Светих. Они се клањају Богу и Јагњету, славе их песмама и молитвама: Достојан си, Господе и Боже наш, да примиш славу и част и силу, јер си Ти створио све, и вољом твојом све настаде и сазда се (Откр. 4, 4-11; 5, 8-14). У овом прослављању учествују и Свети анђели, Свети мученици и небески народ: Спасење је у Богу нашем који седи на престолу, и у Јагњету (6, 9-11; 7, 9-10; 19, 1-3). Полагање венаца пред престолом Божјим, клањање Богу и Јагњету врше заједнички сви презвитери. Такође заједнички они упућују Богу молитве и химне.

По угледу на небеске Свете, Цркву торжествујућу, и у Цркви војинствујућој, на Литургији, прослављали су Бога свештенство и народ кроз векове. И данас, дакле, сви слушајући око Часне трапезе, престола на земљи Бога и Јагњета које се жртвује за нас, треба да заједнички, као једним устима уносимо молитве и песме.“

Нову праксу су модернисти преузели од Грка, не питајући се имамо ли ми своје предање и своју памет. Тај дух олаког имитирања туђинштине Србе је увек водио погрешним путем. Авај, тако је и данас.

О ОСВЕШТАЊУ СВЕТИХ ДАРОВА НА ЛИТУРГИЈИ

О освештавању Светих Дарова патријарх Павле је писао: “Руски и наши литургички писци сви редом знају за акт показивања при изговарању речи *Примийѐ, јадийѐ*, као што стоји у рукописним и штампаним Службеницима. Архиепископ Венијамин у својој Новој Скрижаљи вели да „...свештеник... пруживши руке показује на њих (дарове). То чини и ђакон”. ...

У Литургици проф. Л. Мирковића читамо: Ђакон орарем - а према обичају и свештеник - показују десном руком при овим речима на хлеб, односно на путир, износећи даље објашњење за тај поступак сасвим према Дмитревском. Правилник епископа Мелентија вели да свештеник при речима Примите, јадите и Пијте от њеја сви указује „у исто време десницом својом на дарѐ”. Николајевићев Типик говори о овом на сличан начин.

У преводу Свете литургије Јована Златоуста, проф. др Јустина Поповића, стоји: „Узмите, једите... Кад се ово говори, ђакон држећи орар трима прстима, указује свештенику на Свети дискос; тако исто указује и он на Свети путир кад свештеник говори: Пијте из њега сви”. У сличном преводу епископа бачког Иринеја стоји исто, уз примедбу да се ова напомена не налази у грчком.

Грчки савремени Иератикони и Евхологиони немају упутства о показивању дарова руком. Штавише, у Евхологиону издања Саливеру из Атине, у Литургији Златоустовој, под текстом на стр. 53, показивање руком Дарова у

овом моменту проглашава се неправилним, чак неправославним. Дословно се ту вели: „Ове показне заменице Ово је тело моје, и опет: Ово је крв моја, не односе се на предлежеће дарове, него на оно што је Исус, узевши тада у руке Своје и благословивши, дао својим ученицима. Овде се ове Господње речи понављају историјски (*διημιμαΐηκος*), те следствено сувишно је показивање, и пре је супротно правом схватању (*φρονιμα*) Источне Христове цркве”.

Можемо прихватити примедбу да ове речи Господње не означавају да су хлеб и вино, који се сада налазе на престолу, већ потпуно тело и крв Христова, него да су још „антитипа”, „мјестообразнаја” по казивању Светог Василија Великог. Али се не бисмо могли сложити са тим да оне означавају само указивање на оно што је било некада на Тајној вечери, него да се односе и на оно што сада бива, у овој Светој литургији, и то не као на некој позоришној представи, него у стварности Спаситељевог искупитељског дела, које се у садашњој Светој литургији наставља и продужава да врши и данас и вршиће се до краја света. Свака Света литургија за нас нити је евоцирање бившег историјског догађаја нити нова жртва, умирање, васкрсење и вазнесење Спаситеља, него она коју је Он извршио, продужење, кроз све време! Прихватамо да нас ове речи опомињу да је сам Господ установио Свету тајну евхаристије, те се овај хлеб и вино приносе на основу Његове заповести: Примите, једите... Пијте из ње сви... Ово чините за мој спомен (Лука 22, 19, 20). Без њих нити би било евхаристије као тајне, нити би се она могла вршити са циљем и смислом у коме је Православна црква врши. Али и да се у делу Његове икономије спасења, у коме се налази и Тајна вечера, односе и на

овај садашњи хлеб и вино на Часној трапези. Тако се може схватити и показивање руком, тј. да се сада, пред изговарањем речи Господњих, у исто време и врши и акт показивања који је Он тада учинио. Свакако под утицајем грчких савремених Иератикона, и у бугарском Службенику нема ништа о показивању ни ђакона, ни свештеника.

Због свега тога, сматрам да не треба инсистирати на школском схватању, насталом умногоне према западном, јуридиком становишту, према коме се свагда тражи баш моменат кад се тајна извршила и при којим речима (формула тајне), тј. не треба мислити да су Дарови све до речи: „И сотвори убо хљеб сеј... А јеже в чаши сеј...” прости хлеб и вино. Свети Димитрије Ростовски расуђује овако: „Но предложени Свети дари, ако и нису већ пресуштаствљени у тело Христово, али нису прост хлеб но свет и достојан великог поштовања од нас”. Правилније ће бити схватање, дакле, да је тада само завршни моменат у њиховом освећењу, а не да наједанпут, тек у том тренутку, од обичног хлеба и вина постају тело и крв Христова. Првобитно се у Цркви није постављало питање о моменту освећења дарова, „Цео канон евхаристије сматран је евхаристијском формулом, која дејствује поступно”, и тек „схоластичном уму - како вели проф. Керн - нужно је да зна тачан моменат”. По православном поимању, већ на проскомидији, молитвом првог приношења: Боже, Боже наш... цео принос верних издваја се од обичног хлеба и вина и више се не могу употребити као проста храна. Поготово то важи за Агнец, издвојен из просфоре уз прекрштање копљем и изговарање пророчких речи, а исто тако и вино већ уливено у путир. Према Апостолским установама и Светом Ники-

Свим овим дејствима и молитвама Свети дарови се, дакле, најпре издвајају и постају нешто друго од обичне хране, затим бивају „слика” тела и крви Христове, „предложени” како вели Свети Симеон Солунски, односно „анти-типа” „мјестообразнаја”, по изразу Светог Василија, да би по призиву Светог Духа и благослову свештеника постали најзад потпуно тело и крв Христова.

Од грчких литургичких писаца, као што смо навели, проф. Трембелас износи чињеницу да је ђакон у старини показивао Дарове на *Примиѿе*, *јадѿиѿе* и *Пијѿиѿе оѿѿ њеја вси*, што потврђују оба Диатаксиса (Евхологиона бр. 662 из XII-XIV в. и Филотејев). Из овог сведочанства, као и из оног што је речено раније, можемо закључити да је указивање руком на дарове настало много раније од XIV в. и да је производ православне мисли, а не утицаја римокатолика. Штавише, можемо ствар поставити управо обрнуто, тј. да је напуштање овог показивања код Грка настало под „утицајем” римокатолика, односно борбе с њима, са циљем да се јаче нагласи погрешност њиховог учења о претварању Дарова у време рецитовања речи Господњих. Та борба диктирала је да се напусти небитно, што би могло изазвати макар неку асоцијацију с њиховим мишљењем. Тако је дошло до тога да се показивање данас код њих не врши него чак проглашава неправилним. (...)

Не треба, дакле, сматрати неправилним, нити сувишним да свештеник и ђакон указују десницама Дарове при изговарању речи *Примиѿе*, *јадѿиѿе* и *Пијѿиѿе оѿѿ њеја вси*. Јасно сведочанство о том показивању налази се у старим грчким и нашим рукописима бар од XIV в. Неће бити да је ово показивање настало под утицајем римокатоличког

учења о трансуптанцијацији хлеба и вина при тим речима Христовим, него обратно - престало се у неким крајевима указивати на дарове руком кад је дошло до борбе с римском пропагандом и кад је настала потреба јачег наглашавања погрешности њихових учења.

Евхаристијски хлеб и вино, од почетка приношења на проскомидији, поступно постају тело и крв Христова, онако како се тело Његово у утроби Свете Дјеве поступно развијало до рођења, но до призивања Светог Духа и свештениковог благосиљања на И сотвори хлеб сеј, А јеже в чаши сеј, нису потпуно освећени, још су „мјестообразнаја” тела и крви Христове. Наведени призив Светог Духа, и благосиљање при том, уствари су само завршни моменат у њиховом освећењу и постојању телом и крвљу Христовом.

У духу свега изложеног, сматрамо да свештеник и ђакон треба да почну с показивањем Дарова чим се отпочне говорити *Примиие, јадиѝе и Пијѝе оѝ њеја вси*, а не тек доцније на речи *Сије јесѝ ѝјело моје* и *Сија јесѝ кров моја*.

Рука при овом показивању пружа се с дланом окренутим не сасвим горе, ни доле, него мало унутра, као што обично бива кад се нешто показује.

Такође да, према казивању више грчких рукописа од XVI до XVIII в., показивање дарова треба да чине „сви који литургишу” свештеници, а не само началствујући.“

Што би рекао Свети Јустин Ћелијски – јасно и за савест комарца.

О ПОДИЗАЊУ АГНЕЦА НА „СВЕТИЊЕ СВЕТИМА”

Патријарх Павле је писао и о поступку свештеника приликом возгласа „Светиње светима“: “О уздизању само Светог хлеба, при речима Свјатаја свјатим, говоре не само нама савремени литургичари и старији, него га потврђују Свети Симеон Солунски: „Подигнувши хлеб и рекавши: Светиње светима, он (јерарх) позива све оној дожанствену, живој храни свештене трпезе” , и Никола Кавасила: „... и он (јереј) не зове све, него узевши Свети хлеб и показавши, зове причешћу достојне”. Теодор Андидон, грчки писац XII в., помиње такође уздизање Светог хлеба, износећи уједно и смисао тога уздизања: „А уздизање Часног тела представља уздизање на крст, и на њему смрт и само васкрсење (Господа)”. Готово истим речима говори о уздизању хлеба Свети Герман.

Позивајући се на француског писца Ренодо-а, проф. Трџбелас казује да најстарије сведочанство о уздизању Светог хлеба, пред причешће даје један одломак који се приписује Јакову, епископу едеском (око 651. г.): „Онда подиже и показује тајне целом народу на сведочанство”. Према речима молитве пред уздизање: *Вонми, Госјоди Исусе...*, и овом казивању Јакова Едеског, проф. Трџбелас закључује да уздизањем хлеба и речима Свјатаја свјатим, свештеник хоће да укаже „да је овај хлеб Онај који са Оцем седи горе и долази да нас освешта, као што се вели у молитви, те стога и треба да га једу свети... Другим речима, стари смисао уздизања, и узгласа који га прати, јесте призивање достојних, а одстрањивање недостојних”. За такав смисао,

вели проф. Трембелас, говори и поступање свештеника у овом моменту како се вршило у доба Светог Јована Златоуста. У тумачењу посланице Јеврејима Свети Јован вели: „Уосталом, да ти не би могао изнети и тај разлог (да није писмен, те да не зна речи апостола Павла ко недостојно једе хлеб и пије из чаше - 1 Кор. 11, 27), због тога свештеник као неки гласник, подигавши руку горе, ставши на узвишење и видљив свима, при страшној тишини, громким гласом произноси страшни позив којим једне позива, а друге одбија, чинећи то не руком него речју која је много делотворнија од руке. Тај позив, стигавши до нашег слуха, као руком једне одгурује и одбацује, а друге привлачи и ставља пред (причешће)... Кад он каже: Свјатаја свјатим, то вели: Ко није свет тај нека не приступа”. Према Светом Герману, овим речима „јереј узвикује да сви чују: Ја сам човек сличан вама и не знам дела сваког појединог између вас. Пазите сами и будите свети, јер је Христос, Којим ћете се ви причестити, Бог свети и Који у светима почива”.

Из наведеног казивања Светог Јована види се да у најстарије доба свештеник није подизао Агнец при изговарању речи *Свјатаја свјатим*, него, узглашавајући их, само подизао руку, не у смислу позивања верних да се Светим даровима клањају, него опомињући их да испитају своју савест и недостојни да им не прилазе. Одмах иза тога, у старини као и данас, свештеник је непосредно приступао причешћу себе и верних. Узимао је обема рукама Свети хлеб и уздигавши ломио га на довољан број честица за причешће свију.

Наведено казивање Светог Јована Златоуста даје нам могућност да јасније сагледамо пут којим се дошло до све-

опште праксе у Православној цркви уздицања Светог хлеба при речима *Свјатаја свјатим*. Првобитно, дакле, постоје два посебна акта која непосредно претходе причешћивању свештеника и верних. Први је подизање руке свештеника у знак опомене верних да сами пазе на себе, како би Светињи прилазили достојни. Одмах иза њега следио је други: Свештеник је узимао Свети хлеб и ломио га ради причешћа. У доба пак после Светог Јована Златоуста ова два посебна акта, временски толико блиска један другоме, стапају се и врше истовремено. Свештеник више не опомиње верне на светост посебним гестом руке, него то чини другим актом - уздицањем Светог хлеба, уз речи Свјатаја свјатим, и не спуштајући Свети хлеб на дискос, одмах га ломи. Кад је тачно ова пракса завладала, не зна се и тешко да ће се моћи утврдити. Свакако да је до ње дошло пре VII в., кад се посебно подизање руке на Свјатаја свјатим не помиње, него само са Светим хлебом.

Из овога нам уједно бива јасно зашто нема помена о уздицању путира у исто време. Није било потребе уздизати га ради посебног дељења Свете крви. Он се узима и уздиже онда кад треба да се причесте свештеници, а затим, на позив Ђакона: Са страхом Божјим и вером приступите, да се причесте и верни...

Кад се уздицање Агнеца утврдило у пракси Цркве, дато му је и одговарајуће симболичко значење. Као што смо у почетку напоменули, оно треба да означава уздицање Христа на крст, а путир, који се не подиже, него стоји на трапези, означава крв која је из Његовог тела текла доле. Свети Симеон Солунски о томе каже: „А уздицање хлеба означава уздицање Исуса на крст. Стога и путир лежи ту, у коме је

крв и вода истекла из Његовог Светог бока”. Путир, дакле, треба да стоји на трпези и док се Свети хлеб уздиже.

Сви ови разлози који говоре да се на речи Свјатаја свјатим не подиже путир, још мање би могли оправдати подизање дискаса са Светим агнецом, честицама за девет чинова и осталим. Ни практични разлози не говоре за то, јер се ове честице неће ломити, пошто се оне не могу употребити за причешће. Ни симболички њихово подизање не би могло значити уздизање на крст. Зато при уздизању Агнеца оне остају на дискусу...

Према учењу Православне цркве, честице извађене у част и спомен Свете Богородице и чинова светих имају значаја за нас и наше спасење, како вели Свети Симеон Солунски. „Али се (ове) честице не претварају нити у Господње тело, нити у тела Светих, него су само дарови и приноси и жртве у хлебу, по угледу на Господа и у име њихово Њему принете, и свештеностом тајни, и сједињењем и заједницом освећене, те онима за које су (извађене) шаљу освећење и преко ових светих нама”. Унијати пак, по одлуци папе Венедикта XIV (1740-1758. г.), сматрају да и ове честице постају тело Христово. Зато би се код њих уздизање целог дискаса могло правдати, али не и код нас.

Остаје, дакле, вековна пракса Православне цркве да се, на речи Свјатаја свјатим, уздиже само Свети агнец, не и Свети путир, нити цео дискос. Чинити супротно значило би дизати своје мишљење изнад мишљења Цркве и Светих Отаца, који су по предању Цркве вековима тако поступали. Значило би такође - како примећује проф. Фундулис - доказивати да су и Црква и њени свештенослужитељи „све до сада били у заблуди... не расуђујући и не поступајући пра-

вилно”. Хришћанин пак који би прихватио мисао да може грешити Црква, „стуб и тврђава истине” (1 Тим. 3, 15), која мисли својом главом, а глава јој је Христос (Еф. 5, 23; Кол. 1, 18), православним нити може бити, нити остати.“

И ово је, наравно, јасно и за комарачку савест. И јасно је – верни се причешћују од Агнеца, а не честицама које су издвојене за живе и покојне. Свим честицама се причешћују унијати, али не и православни.

ДА ЛИ СЕ ЖЕНА СМЕ ПРИЧЕШЋИВАТИ ТОКОМ МЕНСТРУАЦИЈЕ: ОДГОВОР ПАТРИЈАРХА ПАВЛА

ДА ЕПИСКОПИ ПРАВИЛНО УПРАВЉАЈУ РЕЧЈУ ИСТИНЕ ГОСПОДЊЕ

“Нема сумње да епископ има огроман значај у Цркви. На њему се Црква држи као на камену-темељцу, преко њега она чува прејемство благодати и Св. предање. Он чува чистоту и учење Цркве. Преко њега Црква врши све Тајне, он ствара пастире и учитеље. Епископи руководе и надзиру рад презвитера и мирјана. Епископ је жива икона Бога на земљи и, према учењу Источних Патријараха, представља поглавара своје духовне области. Такав је значај епископа у Цркви“, писао је, на основу учења Цркве од Истока, чувени петроградски митрополит Јован (Сничев).

На свакој Светој Литургији верни се моле за свог епископа, да правилно управља речју истине Божје. Зато нема тог православног Србина кога душа не боли кад схвати да у СПЦ има епископ – ревизиониста који умањује број јасеновачких жртава, и од кога СА Синод СПЦ мора да се ограђује (а јеврејски геноцидолог Гидеон Грајф каже, на нашу срамоту: “Заиста ме изненађује чињеница да су Срби део тог покушаја дисторзије, укључујући неке владике Српске православне цркве. Не знам чиме су они мотивисани и никада нећу моћи да разумем да Срби нападају сопствене интересе.(...) Ни сада ми нису јасни мотиви једног српског владике да иде против ваше САНУ и водећих историчара и против патријарха СПЦ Иринеја који ме је лично замолио

да напишем књигу о Јасеновцу “(1)), али и епископа који негирају Свето Предање и учење Цркве.

Недавно сам добио прошлогодишњи исказ једног негативатора Светог Предања и учења Цркве, који већ подуже збуњује и смућује народ Господњи својим самовољним тумачењима и поступцима. Тај и такав је дошао до тезе (које, подмлађен и осмехнут, објављује на „мисионарском медију“, „тик току“) да жена у менструалном циклусу сме и може да се причешћује Светим Тајнама Христовим. (2)

Њега нико не опомиње, и нико га не зауставља – ваљда имају пречег посла него што је чување Светог Предања (а за овакве попут мене ће, наравно, рећи: “Ти си се родио сав у гресима, па ти нас да учиш“(Јн.9,34)). Али, иако грешан и скудоуман, не могу да ћутим, јер сам лаик, члан лаоса, народа Господњег. И зато ћу, ради браће и сестара у Христу, објавити шта је о том питању писао истински свети човек, патријарх српски Павле, кога неки користе кад треба рекламирати „верске услуге“, са све пратећим економским последицама, али чијег се учења слабо ко држи.

ОДГОВОРИ СВЕТОГ ДИОНИСИЈА

Патријарх српски Павле каже: “Још у трећем веку постављено је слично питање Светом Дионисију, епископу александријском († 265 г.), и он је одговорио да жене у таквом стању, „ако су верне и побожне, неће се усудити нити да приступе Светој Трапези, нити да приме Тело и Крв Христову“, јер примајући Светињу треба да смо чисти и телом и душом. При том, он наводи пример крвоточне жене која се није усудила дотаћи тела Христовога, него само краја

његове одеће (Мт. 9, 20-22). У даљем разлагању Свети Дионисије каже да молити се, ма у ком стању да се ко налази, увек је дозвољено. Сто година, доцније, на питање: Може ли жена, „којој се деси обично женама“, причестити се, одговара Тимотеј, такође епископ александријски († 385 г.), и вели да не може док тај период не прође и она се не очисти. Исто становиште заузима и Свети Јован Посник (шести век), одређујући и епитимију ако би се жена у таквом стању ипак „дохватила Св. Тајни“. Сва три ова одговора, казују у суштини једно исто, тј. да се жене у том стању не могу причешћивати. Речи Светог Дионисија да оне тада не могу „да приступе Светој Трапези“ у ствари значе то – причестити се, јер су Светој Трапези приступале само у том циљу.“(3)

Документ на који се, у свом „тик-токању“, позвао епископ Њу Ејџ Србије (са пуно разумевања за све, од папе Фрање до јоге као „тјеловјежбе“), миноран је документ који Свети Оци нису признавали као битан за тумачење овог важног проблема.

САГЛАСНОСТ ОТАЦА

Патријарх Павле наставља:“Тако о овоме мисли и Преподобни Никодим Светогорац велећи: „Само се не дозвољава да се приближи Светињи над светињама, тј. да се причести Светиња онај који није чист душом и телом, какве су и жене у месечном (чишћењу)“.“(3)

Јер, вели патријарх Павле, позивајући се на учење Цркве:“У Старом Завету код Јевреја, жена „кад има време, кад иде крв од тела њезина“, одвајала се од осталих, јер је сваки додир с њом, у то време, значио за њих култну, молитвене-

ну нечистоту (3 Мојс. 15, 19). Исто је бивало и за 40 дана по рођењу мушког, а 80 дана по рођењу женског детета (3 Мојс. 12, 2-5). И код других старих народа став према жени у том стању био је сличан. У Новом Завету на ту се ствар гледа друкчије. Никаква телесна нечистота не чини нас морално и молитвено нечистим. Створени од Бога, вели Свети Атанасије Велики, „ми немамо у себи ничега нечистог, него се само тада прљамо када чинимо грех који је гори од свакога смрада. А кад се без наше воље догоди какво природно истечење, ми морамо, по природној неопходности... трпети поред другог и ово“.(3)

Дакле, каже Црква, због излучевина телесних нисмо морално и молитвено нечисти, али се трудимо да се припазимо од непобожног односа према Светињи.

ШТА КАЖУ АПОСТОЛСКЕ УСТАНОВЕ?

Патријарх Павле нам поручује:“Разумљиво да се особито код верних из јеврејства није могао старозаветни поглед на култну нечистоту жена лако и брзо превладати, поготовто што су се јављала и крива учења разних јеретика, који су имали погрешан поглед на жену и све у вези с њом, брак, рађање итд. Тако стари хришћански спис, Апостолске Установе, полемише оштро против једног таквог гледишта према коме се од жене, у време менструације, удаљује Дух Свети а прилази нечисти дух, те она зато тада не треба ни да се моли, ни да се дотиче Светог Писма, ни да га чита, нити слуша кад се чита, итд. Изневши ово криво учење, у спису се даје овакво упутство женама: „Стога одврати се од празних речи, о жено, и сећај се увек Бога који те је створио, и моли му се, јер је твој и свију Господ. И учи Његове зако-

не не обзирући се ништа на физичко чишћење..., ни порођај, ни побачај, нечистоту телесну, јер су оваква обзирања проналасци глупих људи који немају ума. Јер нити сахрана човека, нити мртве кости, нити гроб, нити какво јело, нити ноћно истечење може испрљати људску душу, него само непобожност и безакоње према Богу, и према ближњем неправда, тј. отмица, велим, или насиље, или нешто против праведности према њему, прељуба и блуд“. Биће да суочен са овим истим кривим учењем, у циљу очувања верних од њега, Свети Дионисије, у наведеном правилу, додаје да се жене, ма у каквом стању биле, могу молити.“(3)

Дакле, на трагу Светог Предања патријарх Павле каже, жена увек може да се моли Богу, и није под утицајем злог духа кад има менструацију, али се, смирења ради, не може причестити док је у том стању.

КОЈИ СУ РАЗЛОЗИ?

Патријарх Павле наставља:“На питање: Због чега се не само у Старом Закону, него и по речима Отаца месечно прање жена сматра нечистотом – преподобни Никодим Агиорит наводи три разлога: 1. Због схватања народа, јер сви људи сматрају нечистотом што се из тела, преко појединих органа избацује као некорисно или сувишно, као нпр. из уха, носа, плућа при кашљању итд. 2. Ово се назива нечистим, јер Бог преко телесног поучава о духовном, тј. моралном. Ако је нечисто телесно, које бива мимо воље човечије, толико су нечистији греси који се чине својом вољом. 3. „Бог назива нечистотом месечно прање жена (а то је уистину једини и главни разлог), да спречи мужеве да се не сједињују с њима кад имају месечно прање, као што

каже Теодорит, једно због достојанства мужева и поштовања жена, као што вели Исидор (Пелусиот), и поштовања Закона и природе, према Филону, а најглавније и особито због старања о породу, деци“.(3)

Све има своје разлоге, наравно. Ко чита патријарха Павла, зна.

КРВОТОЧИВА ЖЕНА У НОВОМ ЗАВЕТУ

Велики српски првојерах каже и ово:“Стога, држим да се из наведеног правила Светог Дионисија може сигурно закључити само да се жена у време менструације не може причестити. Додато упутство да се жене могу молити свагда, и у том и у другом стању, мислим да пре говори да им, у циљу молитве, не би било забрањено долазити у цркву. То утолико пре што он наводи пример крвоточне жене из Еванђеља, која је пришла Господу и дотакла се краја Његове одеће, али не и Његовог тела, што Светом Дионисију служи за доказ да се у афедрону не могу причестити. Још одређеније ово би се могло закључити из казивања поманутог старохришћанског списа, Апостолских Устанаова, у коме се такође износи пример крвоточне жене и подвлачи да Спаситељ на тај њен поступак „није се онерасположио, нити је пак окривио, него напротив исцелио, рекавши: Вера твоја спасе те.“ Овај Спаситељев поступак казује нам јасно да „телесно чишћење није одвратно Богу који га је дао да бива женама у периоду од 30 дана, према телесном саставу, те по снази непокретне постају, и обично седе у кући“. У закључку спис се обраћа мужевима наређујући: „И женама, при телесном чишћењу, мужеви да не прилазе, бринући се за пород. Јер Закон нареди: Жени, вели, кад је у афедро-

ну не прилази, нити са труднима општи. Јер то се не чини ради рођења детета, него због уживања. А недолично је да љубитељ Бога буде љубитељ уживања“. Несумњиво је Светом Дионисију и Апостолским Установама руководство за став у овом питању био еванђелски догађај и однос Господњи према крвоточној жени, па то треба да буде и нама. Пошто је крвоточна жена по Мојсијевом Закону такође била нечиста, те се није смела дотицати никога (3 Мојс. 15, 25), у поступку Спаситељевом према њој за нас је од особитог значаја: 1. Што се жена није дотакла тела Христовог, него краја Његове хаљине; 2. Она то није учинила негде насамом, него у мноштву народа скупљеног око Њега; 3. Иако је она по Закону била нечиста, Господ је због њеног поступка није одагнао од Себе, нити из друштва, него њену веру похвалио и исцелио је.“(3)

Није забрањено да приступи Христу са молбом и молитвом, али се од Светог Причешћа мора уздржати.

ЈОШ О КРВОТОЧИВОЈ ЖЕНИ

Подробан и пажљив какав је био, патријарх Павле нас подсећа:“У тумачењу овог догађаја код појединих Светих Отаца и црквених писаца види се овај исти став. Према Оригену, Господ је исцелио крвоточиву „и да покаже да нико који има болест без своје кривице није нечист пред Богом, призива је да би Закон праобраза превео у духовно гледање. Назива је кћерју, јер је (то) постала вером. Стога и би исцељена јер чу: Вера твоја спасе те“. По Светом Јовану Златоусту крвоточна није пришла Христу са смелошћу „зато што се стидела своје болести и сматрала себе нечистом. Ако се жена у време месечног очишћења сматрала

нечистом, утолико пре могла је себе сматрати таквом она која је страдала од такве болести. Ова је болест по Закону сматрана врло нечистом“. У даљем излагању, на питање: Зашто Христос открива њено исцељење мноштву? Свети Јован износи ове разлоге: „Прво, Он је ослобађа од страха, да притискана савешћу да је украла дар, не би водила живот у мучењу. Друго, исправља је, јер је сматрала да је (остала) непримећена. Треће, открива свима њену веру да би јој и други подражавали. Још да покаже да је то што Он зна све, тако велико чудо као и зауставити течење крви“. Дакле, не обличава је као нечисту, него умирује и њену веру истиче као пример, што подвлачи и Зигабен велећи: „Не дој се ни Мене ни Закона, јер си се дотакла због вере, а не због презирања (Закона)“.(3)

Патријарх Павле је сасвим јасан: жена током циклуса може да долази у храм на молитву, АЛИ, ОСИМ У СМРТНОЈ ОПАСНОСТИ, ТАДА НЕ МОЖЕ ДА СЕ ПРИЧЕШЋУЈЕ.

ОПЕТ И ОПЕТ: САГЛАСЈЕ ОТАЦА

Њу Ејд епископ који се позива на неки споредан документ из четвртог века заборавља да постоју светопредањско учење о сагласју Светих Отаца, и да оно није на његовој страни.

Дакле: појединачно мишљење неког светог мора да се поклопи са сагласношћу други Светих Отаца, и то се зове *consensus patrum*, о коме архимандрит Рафаил (Карелин), чувени грузијски подвижник, каже:“Ако мишљење једног Оца противречи Предању Цркве или учењу других Отаца,

треба се држати става који је изречен од већине Отаца као најпоузданијег. Поражавајуће сведочанство религиозне истине представља јединство духовног искуства и јединство учења, које је утемељено на искуству мноштва Отаца. То није само подударање ставова, већ мистичко сагледавање једне стварности и сведочење очевидаца. Избор теологумена на основу сведочанства једног од ауторитета, по свом личном укусу или полемичкој заинтересованости, веома је налик методу језуита, који се зове пробабелизам, када је за извршење неког поступка, који противречи општеприхваћеним нормама морала, довољно као оправдање указати на пример или изреку једног од ауторитета. А наћи неопходан цитат, и угурати га под сопствено мишљење, већ и није тако тешко.“(4)

Свети Фотије Цариградски је о томе говорио: „Ако би чак десет или чак двадесет Отаца рекли нешто, а шесто и безбројно мноштво не говорили то исто, ко вређа Оце – они који закључују о побожности тих малобројних Отаца на основу пар речи и постављају их насупрот Саборима, претпостављајући их безбројном хору, или пак они који за своје заштитнике бирају мноштво Отаца?“(4)

Чувени амерички православни подвижник, отац Серафим (Роуз), пише: „Свети Оци (само ако су истински Свети Оци, а не само црквени писци неодређеног ауторитета), излажући учење Цркве, не противрече један другом, чак и ако нам се по нашем слабом разуму чини да међу њима постоји неслагање. Академски рационализам поставља једног Светог Оца насупрот другом, испитује њихов међусобни „утицај“, дели их на „школе“ и „фракције“ и на-

лази противречности међу њима. Све то је страно православно-хришћанском схватању Светих Отаца. За нас православно учење Светих Отаца представља једну целину, а пошто је очигледно да се целокупно православно учење не налази ни код једног Оца, јер су Свети Оци због своје људске природе ограничени, ми налазимо један његов део код једног, други део код другог Оца, и један објашњава оно што је несхватљиво код другог.“(4)

Авај и авај! Уместо јасног учења Цркве, ми смо у данашњој СПЦ добили извесне који се држе оног Његошевог описа понашања проверене нам браће:“Закон му је што му срце жуди – што не жуди, у Коран не пише!“

Па ипак, нема озбиљног оправдања ако неко, уместо учења светих људи, које је изложио патријарх Павле, почне да следи Њу Ејд веровање некога ко је решио да крене, макар симболички, путем Френка Синатре (“My Way” :”I’ve lived a life that’s full/ I traveled each and every highway/And more, much more I did it,/ I did it my way”).

Минутажа „тик ток“ порука није довољна за обраду тема од којих зависи духовни живот (или смрт). Ваљда нам је, бар толико, јасно.

УПУТНИЦЕ (17.9. 2023. године)

1.<https://www.pecat.co.rs/2023/08/od-srba-niko-nikada-necetraziti-oprostaj-pogotovo-ne-hrvati/>

2.<https://www.espreso.co.rs/vesti/drustvo/1123173/zene-usrbiji-mogu-da-se-priceste-tokom-menstrualnog-ciklusa>

3. svetosavlje.org/da-nam-budu-jasnija-neka-pitanja-nase-vere-knjiga-i/50/

4. <https://svetosavlje.org/teologumene-u-savremenom-bogoslovlju/>

СМИСАО „КОНЗЕРВАТИВИЗМА“ ОБРЕДА (уместо закључка)

У Цркви је тако мало случајног да озбиљно изучавање било ког аспекта њеног живота увек доведе до закључка: то је богочовечанско дело! Довољно је видети Скабалановичево „Тумачење Типика“, па да нам постане јасно како је Дух Свети водио Своју Цркву ка пуности богослужбеног живота. Свети Атанасије (Сахаров), један од новоканонизованих руских архијереја исповедника, о томе каже: „Наш Типик, у облику у којем постоји, представља, пре свега, сталну опомену какав је идеал православног богослужења. А то што су наше богослужење и наша молитва тако далеко од Типиком зацртаног идеала, треба да пробуди у нама осећај смирене свести о нашој несавршености...“

Сви велики Свети Оци у православном богослужењу и уређењу храма нису видели ништа случајно: за њих је све било устројено по Божјем Промислу, као прави повод за дивљење. Ево шта је Свети Јован Кронштатски говорио о храму Божјем:

„Постоји ли на земљи место више, светије, благотворније од храма Божијег? Не! Јер, у њему се налази престо Божији, у њему се Страшне Христове Тајне савршавају, у њему је наше обновљење, помирење са Богом, усиновљење. Ту низлажење Духа Светога, ту јављање Тројице у Животворним Тајнама, ту наше обновљење и обожење, ту просветљење, ту руководство наше за живот вечни, ту свакодневна молитва Цркве за нас, како за живота - тако и по смрти. Ту нам се узима наше бреме греховно, ту раздрешују и

везују греси. Ту се врши једнодушна заједничка молитва, ту је умилење са обилним сузама и ту утешење Светога Духа, ту утврђење и опасивање нас немоћних силом с неба...

Хришћанин је без цркве као риба без воде, не може да живи истинским животом: црква је његов елемент.

Онима који улазе у храм и стоје у њему на богослужењу потребан је духовни слух. „Ко има уши да чује нека чује!“, вели Господ. Без слуха духовног служба може остати бесплодна за душу. Неопходан је разум духовни и срце покајањем очишћено од страсти житејских.

Код (средишњих) царских двери свагда стоји икона Пресвете Богомајке, зато што она својим молитвама Сину Своме и Богу отвара врата Царства роду хришћанскоме...

Завеса црквена у олтару означава завесу која прекрива тајну, такође и завесу између садашњег и будућег живота, у коме за нас има много скривенога, завесу између неба и земље.

Благоухање храма, које производи кадионица са тамјаном ужеженим, свагда подсећа на то да наши нерукотворени храмови душе наше и тела, треба вазда да благоухају благодаћу Духа Светога и добродетељима: чистотом, простосрдачношћу, светошћу, кротошћу, смерношћу, незлобивошћу, саосећајношћу, трпљењем, послушношћу, мило срћем.

Свом душом љуби храм, имај према њему страхопоштовање, јер из њега истиче твој живот, твоје освећење, твоја снага, помоћ теби, част... из њега ти долази живот вечни. Ту су сва твоја блага духовна.. Свет који волиш,

коме се ти клањаш, прељуботворан је и грешан, трулежан и дрзопролазан, обманив, преваран и лажив. Ти, хришћанине, долазиш у храм к Самом Источнику Живота: дођи са вером, смерношћу, искреним срцем, са страхом...

„Дом Мој, дом молитве нека буде!“ Долазећи у храм, ми као да усходимо на небо, остављајући све земно за собом, бар би тако требало у храм да улазимо. Код куће има много ствари које нас одвлаче од молитве, а у храму нам све улива страхопоштовање и молитву: и Престо Божији и иконе Господа и Светих, и образ Крста Животворнога, и Јеванђеље на престолу, царске двери које воде у олтар, у то земаљско небо, и сам изглед олтара уздигнутог над осталим местима у храму, и читање и појање и кађење и свеће што горе и свештеници који служе, обучени у свештене одежде - све ти улива страхопоштовање и молитву, све ти говори да си у светилишту Божијем, лицем к лицу са Самим Богом.

Кандила која горе пред иконама означавају да је Господ светлост непресушна, и огањ који гута - за грешнике нераскајане, а за праведнике огањ освештавајући и животворни; да је Мајка Божија - Мајка светлости и Сама најчистија светлост, која светли целој васељени, да је Она Купина горећа и несагорива, која је несагориво примила у себе - огањ Божанства, да је престо огњени, Сведржитељев и, уједно - Огањ који спаљује нечастиве и оживотворава благочастиве; да су Свети кандила која горе и светле целом свету својом чистотом и добродетељима... јер Дух Свети Који их је освештао вечним освећењем и Који неразлучно пребива у њима јесте - Огањ.

Зато, грешни човече, трепти иред ликовима Светих, због грехова својих, да из њих не суне огањ који пали, и

поштуј их доличном чашћу, као освештане образе Самога Бога, као пријатеље и верне слуге Његове. Кађење икона изражава ту мисао да је Христос својим очовечењем благоухао земљу која је воњала од грехова људских, да су Свети пред Богом као миро мирисно и, уједно, израз је молења да нас они (Свети) испуне миром духовног миомира и одагнају од нас зловоне страсти.

Основ за молитвовање у стојећем положају јесу речи које је Христос рекао ученицима: „Уставши, молит се да не паднете у искушење“.

Крсно знамење које чинимо десном руком по челу, трбуху и раменима ставља се зато да би Господ у Тројици био и у мислима и у осећањима и у свим делима нашим Алфа и Омега.

Прсте при молитви састављамо по слици Тројице и двају природа Христових (два прста, мали и домали, савијени да додирују длан изнутра), да бисмо свагда имали у мислима и у срцу име Господње, Које нас милује, чува, штити од непријатеља видљивих и невидљивих.

Стављање крсног знака на себе означава да смо испуљени крсним страдањима и смрћу Сина Божијег, да смо Божији а не своји, да не треба да живимо себи него Умрломе и за нас Васкрсломе - у светости и свакој врлини.

Ми доносимо у храм смрад греховни. Света Црква, пак, свагда носи благоухање када и благоухање молитве и подвиге Светих и као мирис благоухања духовног их приноси као заступништво за нас. Ми приносимо хладна срца - Црква гореће пламенове Светитеља Божијих и огањ свећа и кандила.

Снага хришћана православних јесте заједничка молитва. Узвиси рог хришћанима православним, Господе, молитвама Пречисте Богородице, силом Часног и Животворног Крста, заступништвом часних небеских и бесплотних сила, светих славних Апостола, Мученика, јерараха, Преподобних и свих Светих!“

Због тога црквени обред није за самовољно прекрајање. Олако одмахивање руком у стилу: „То није догмат“, управо указује на недовољно познавање људске природе, која зна да је све озбиљно конзервативно (венчаница је бела, рушнина - црна, прстен на руци означава брачну верност, и томе слично).

Отац Павле Флоренски о „ситницама у Цркви“ вели: „Формулишући свој поглед на свет на потпуно православан начин, ми смо у ствари постепено, а зато за нас неприметно, одступали од уређења црквеног живота и сада се налазимо на истом путу на коме је и протестантизам. Ево примера: уместо воштанице која има тако дубоки смисао, у нашим црквама су лимене цеви, уместо природне и симболичке светлости – беживотна електрична светлост, наше вино није из винограда, као да то није важно; не поштују се правила; богослужбене формуле се мењају, подвргавају се молекуларној преради: прво иде замењивање јединствених словенских речи руским, затим читавих израза и, коначно, прелази се потпуно на руски језик. А ако наша служба престаје да одговара црквеном чину и уставу, очигледно је да се неприметно дешава нека врста фалсификовања богослужења. Истина, свака промена је ситна, али не расправљајући о томе колико је свака таква промена и у суштини нешто ситно, спонтано се поставља питање о чему све то

говори? Јер ипак ово систематско потискивање црквеног нешто значи, и само по себи мора да буде индикативно, и нема му ни краја ни границе. У основи ове појаве лежи одсуствовање страха Божијег. Страх Божији – то је такво осећање кад смо стално суочени са Вишим Бићем, стално осећање свим својим чулима, целим организмом, целим бићем, да је пред нама такав слој бивствовања на који су неприменљиве наше обичне мере. Непостојање овог осећања и повлачи промене у богослужењу. Ми ни у ком случају нећемо газдовати у туђем стану, померати намештај, мењати састав библиотеке и тако даље, а у цркви мењамо ред ствари, не познајући тајанствене разлоге које су одредили њихово постојање, једном речју, осећамо се тако као да нисмо у Дому Божијем, већ у пукој човековој установи. Разлог свему томе је у одсуствовању онтолошког у нашем погледу на свет, ми ништа не промишљамо до краја и увек заборављамо шта је у појави истинско, а шта – другоразредно, заборављамо да је наша реалност само подражавање друкчије, више реалности, и да није вредна сама по себи, већ као носилац ове више реалности, заборављамо да богослужење није представа на сцени, већ откривање у нашој сфери друкчијег слоја бивствовања.“

Зато чувајмо Свето Предање да би оно, силом Христовом, сачувало нас!

Конац дела и Богу слава!

Литература

1. Н.П.Лебедев: Свештенство древне Васељенске Цркве од I до X века, Zepfer Book World, Београд 2002.
2. Вечно подне / Огледи о Светој Литургији и тајни спасења, Образ светачки, Београд 2007.
3. Monsignor Klaus Gamber: The Reform of the Roman Liturgy - Its Problems and Background, Una Voce Press, San Juan Capistrano California and Fondation for Catholic Reform, Harrson, New York, 1993.
4. Joseph Ratzinger: The Spirit of the Liturgy, Ignatius, San Francisco, 2000.
5. Robert Taft: Beyond East and West / Problems in Liturgical Understanding, Pontifical Oriental Institute, Roma, 2001.
- 6-7. Епископ Атанасије: Христос - Нова Пасха I - II , Хиландар - Острог-Тврдош, 2007.
8. Протојереј Николај Балашов: На путу ка литургијском препороду, Беседа, Нови Сад 2007.
9. Протојереј Георгије Флоровски: Црква је Живот, Образ светачки, Београд 2005.
10. Архимандрит Рафаил (Карелин): С Христом ка висотама обожења, Светигора, Цетиње
11. Louis Bouyer: Eucharist / Theology and Spirituality of the Eucharistic Prayer, University of the Notre Dame Press, Notre Dame, Indiana 2004.
12. Прот. Александар Шмеман: Дневници 1973-1983, Руски лут, Москва 2005. (на руском)
13. Malachi Martin: The Final Conclave, Stein and Day, New York 1978.
14. Malachi Martin: Jesuits / The Society of Jesus and the betrayal of the Roman Catholic Church, Simon&Shuster, New York 1987.
15. Кристофер Лаш: Побуна елита и издаја демократије, Светови, Нови Сад, 1996.
16. Верујем, Господе, и исповедам, Образ светачки, Београд 2005.

17. Авва Јустин (Поповић): Божанствене Литургије, Манастир Белије, 1978.

18. Лек бесмртности, Образ светачки, Београд 2007.

19. Димитрије Видумкин: Неколико речи о „евхаристијској обнови“, www.svetosavlje.org

20. Владимир Димитријевић: Хлеб небески и чаша живота, Лио, Горњи Милановац 2007.

21. Патријарх српски Павле: Да нам буду јаснија нека питања наше вере I-III, СА Синод СПЦ, Београд 1998.

22. James W. Cunningham: A Vanquished Hope: The Moment for Church Revival in Russia, 1905-1906, St. Vladimirs Seminary Press, Crestwood, New York 1981.

23. Протојереј Александар Шмеман: Изабрана литургијска дела, прва књига, Истина, Шибеник 2007.

24. Свештеник Владимир Вукашиновић: Литургијска обнова у XX веку, Богословски факултет СПЦ - Беседа, ФИДЕБ, Београд - Нови Сад - Вршац 2001.

25. Архиепископ Георгије (Вагнер): Златоустова Литургија и Свети Јован Златоуст, Видослов 12/2005, Епархија захумско-херцеговачка, Требиње

26. Архиепископ Аверкије (Таушев), јеромонах Григорије Светогорац: Благословено Царство Оца и Сина и Светога Духа, Образ светачки, Београд 2008.

27. Павле Флоренски: Философија култа, Логос, Београд.

CIP - Каталогизација у публикацији
Народна библиотека Србије, Београд

271.2-528.8-274.6

ДИМИТРИЈЕВИЋ, Владимир, 1969-

Над тајном јагњета божијег : писма о литургијској обнови
/ Владимир Димитријевић. - Чачак : В. Димитријевић, 2024
(Београд : Добротољубље). - 246 стр. ; 21 cm

Тираж 100.

ISBN 978-86-904566-9-7

а) Православна литургија

COBISS.SR-ID 149398537